

Jaargang 25, nr. 1. Maart 2010

van wirs

Driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring 'Amalia van Solms', Baarle-Hertog-Nassau

Colofon

Heemkundekring 'Amalia van Solms' houdt zich actief bezig met het erfgoed van onze gemeenten. Dit om de kennis ervan te vergroten, het waardevolle te behouden en te beschermen en de verzamelde gegevens voor iedereen beschikbaar te stellen. De kring verzamelt hiertoe informatie over velerlei onderwerpen uit het heden en verleden van Baarle, Castrelré, Ulicoten en Zondereigen.

Overname van artikelen of gedeelten ervan is toegestaan mits bronvermelding.

Losse nummers van Van Wirskaante zijn te verkrijgen voor € 2,50 per stuk.

Openingstijden van het Heemhuis, Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog:

- Elke woensdagavond van 19.30 tot 21.30 uur
- Elke eerste zondag van de maand van 10.30 tot 13.30 uur

Contact:

Voorzitter Ad Jacobs, Willem Alexanderstraat 56, 5111 AC Baarle-Nassau (013 5078258)

Vice-voorzitter Antoon van Tuijl, Oranjelaan 24, 5111 XK Baarle-Nassau (013-5078631)

Secretaris André Moors, Hertogenstraat 14, 5111 AR Baarle-Nassau (013 5079556)

Internet:

www.amaliavansolms.org

E-mail:

info@amaliavansolms.org

Bankrelaties:

- Rabobank
De Zuidelijke Baronie
rekening 10.38.94.969
- KBC Baarle-Hertog
rekening 733-3023880-32

Realisatie en druk:

Koninklijke Drukkerij Em. de Jong, Baarle-Nassau

Inhoud

4 Voorwoord

6 Graag uw contributie overmaken!

7 Aon de praot mee.....
Jo Antens - van Bavel (40)

"Ik woonde vruger gère op ut Gorpeind"

"Ik hai nog veul liever twee kiendjes bijgekregen, als eentje afgeven"

21 De stamboom van Jo Antens - van Bavel

22 In memoriam

23 Twee Zeeuwen in Baarle

26 Archeologie in Zondereigen (10)

32 Arme Amalia (67)

33 Cees Dickens: een wel héél bijzondere man

Fons Verhoeven, Jan Spapen en Janus Boeren raken er niet over uitgepraat

39 De post in Baarle- Hertog tijdens de Eerste Wereldoorlog (1)
Baarle-Hertog was van 1914 tot 1918 het landelijke centrum van spionage en brievensmokkel

Redactie

André Moors

Piet van der Flaes

Antoon van Tuijl

Herman Janssen

Jaargang 25, nr. 1. Maart 2010

van wirs

Driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring 'Amalia van Solms', Baarle-Hertog-Nassau

kaante

6 De kalkoen, het mooiste
erhofdier!

10 Roggerentjes: 'Ommetje
:hietberg'

ie willen graag helpen bij het
knappen van de Schietberg en
t daar in de buurt uitzien van
n wandelrondje

57 Salie
volgens de H.
Hildegard een
toverkruid (13)

59 Van
schoon nuw
schetsen en ene
zere vinger

61 Parijse ballonpost in
Castelré

Op maandag 21 november 1870
landde de 'Archimedes' in Castelré.
Wat een gebeurtenis!

72 Het begrip 'hoeve'

74 De Blokken onder hoog-
spanning

80 Stamboom van Rumolda
van Beek

In de vorige
Van Wirskaante
kon u een 'Aon
de praot mee'
interview met
haar lezen

81 Nieuwe leden

82 Activiteitenkalender
t/m/ juni 2010

Voorwoord

Het gaat goed met heemkundekring Amalia van Solms. Voor de derde keer kon ik als voorzitter tijdens mijn nieuwjaarswens stilstaan bij de groei van onze vereniging. Ruim 150 nieuwe leden hebben zich in 2009 aangemeld.

Door deze ontwikkeling hebben wij nu ruim 1250 leden. Wij hopen hen de komende jaren door een actief en gevarieerd activiteitenprogramma, aan ons te blijven binden. Er zijn bovendien voldoende mogelijkheden binnen onze vereniging om actief deel te nemen aan activiteiten en werkgroepen. Voor informatie kunt u op onze website www.amaliavansolms.org terecht. Een website die u veel actuele informatie verstrekt over onze activiteiten en werkgroepen. Door de actualiteit van ons nieuws is het een veel bezochte website. Op 27 januari jl. werd deze voor de 200.000^e keer geraadpleegd. Twee jaar geleden, om precies te zijn op 18 januari 2008, vond de 100.000^e raadpleging plaats. Het

geeft aan dat veel leden maar ook niet-leden geïnteresseerd zijn in het wel en wee van onze vereniging.

Mochten leden werkzaam willen zijn binnen Amalia, dan kan dat uitstekend via een van de vele werkgroepen. Deze werkgroepen zijn de draaischijf van onze vereniging. Voor leden van werkgroepen zoeken wij naar gepaste bijscholing zodat zij over een parate kennis beschikken om hiermee aan de slag te gaan. Zo volgden de leden

van de werkgroep archeologie de cursus "Cultuurhistorie in het landschap."

Deze actieve werkgroep heeft meegewerkt aan het archeologisch onderzoek voor het tracé van de rondweg. Dit onder leiding van archeoloog Bart van der Veeken. Afgelopen week hebben wij het lijvige rapport van dit onderzoek ontvangen. Onze leden hebben meegewerkt aan veldcatering, akkers belopen en het verstrekken van cultuurhistorische informatie over het traject. Hoe het verder gaat met het archeologisch onderzoek wordt op basis van dit rapport bepaald. Wij zijn benieuwd. Het rapport ligt op het Heernhuis ter inzake voor belangstellenden.

Voor de werkgroepen dialecten, floron, en zandwegen en paden zoeken wij nog versterking. Voor deze werkgroepen zoeken wij leden die als coördinator willen fungeren. Als bij een werkgroep een coördinator ontbreekt, dan zal zo'n groep moeizaam werken. Bij al onze werkgroepen spelen de raakvlakken met onze eigen heem een belangrijke rol. Heb je hiervan

0200001

 Vandaag	73
 Gisteren	74
 Deze week	234
 Vorige week	717
 Deze Maand	2452
 Vorige maand	2184
 Totaal	200001

Het is nu: 27-01-2010 18:20

De teller van onze website gaf op 27 januari aan dat we de 200.001* bezoeker konden noteren!

langstelling meld je dan aan bij de werkgroepcoördinator Jan Illekens. Hij kan je hierover ook informatie verstrekken.

dan onze Algemene Ledenvergadering. Onze 34^e Algemene ledenvergadering houden wij op dinsdagavond 16 maart a.s. in de aula van het Culturele Centrum van Baarle. Zoals gebruikelijk organiseren wij om 19.30 uur stipt. Voor deze Algemene Ledenvergadering ontvangt u allemaal bij deze van Wirskaante een uitnodiging. Wij rekenen op een ruime belangstelling!

De secretaris en penningmeester organiseren voor beknopte schriftelijke informatie over het afgelopen verenigingsjaar. Het bestuur rekent op dat u vooraf deze informatie oorneemt zodat de vergadering vlot kan verlopen. Op deze manier kunnen wij met een stukje spanning onze vergadering afsluiten.

De Algemene Ledenvergadering is de belangrijkste bijeenkomst van de vereniging. Het bestuur legt verantwoording af over georganiseerde activiteiten en over het

financiële beleid. Bovendien kunt u nieuwe ideeën aandragen voor activiteiten en natuurlijk ook voor ons nieuw op te zetten beleidsplan. Hierin zullen wij de beleidsspeerpunten voor de komende jaren op moeten nemen. Uw inbreng hierbij wordt door het bestuur bijzonder op prijs gesteld.

Voor deze Algemene Ledenvergadering staan ook bestuursverkiezingen geagendeerd. Zowel secretaris André Moors als penningmeester Lia van Gils treden af en stellen zich niet herkiesbaar. Voor André Moors, hij was de afgelopen tien jaar onze secretaris, hebben we al een vervangster gevonden in de persoon van Sandra Verhoeven-de Jong. André blijft overigens wel actief betrokken bij het maken van artikelen voor ons verenigingsblad Van Wirskaante. Voor onze penningmeester hebben we nog geen vervang(st)er. Lia legt haar functie na zestien jaar neer. Als bestuur accepteren wij uiteraard haar

beslissing en zijn dus op zoek naar een nieuwe penningmeester. Het zoeken van nieuwe bestuursleden en in ons geval een nieuwe penningmeester is geen gemakkelijke opgave. Wij zijn als bestuur ook al zoekende, maar kunnen uw hulp goed gebruiken. Hebt u interesse voor een bestuursfunctie of weet u iemand die dit ambieert, meld het dan bij ons bestuur. Wij kunnen belangstellenden informeren over de inhoud van de bestuursstaak. Wij zullen overigens op gepaste wijze afscheid nemen van deze gewaardeerde bestuurders Lia en André.

In deze Van Wirskaante vindt u op de volgende pagina het verzoek om uw contributie over 2010 vóór 15 maart over te maken. Het bestuur rekent hierop, mede gezien de wisseling van penningmeester. Bij voorbaat onze dank vaarvoor!

Ad Jacobs, uw voorzitter

Graag uw contributie overmaken!

Beste leden,

Bij deze verzoeken wij u vriendelijk om de contributie van onze vereniging voor het jaar 2010 aan ons over te maken. Dit keer doen we dat niet via een aparte brief, maar via deze oproep in Van Wirskaante. Wij hopen en rekenen er eigenlijk ook op dat alle leden de moeite nemen om de contributie vóór 15 maart a.s. te voldoen.

- *Leden met een persoonlijk lidmaatschap betalen 15 euro.*
- *Leden met een gezinslidmaatschap betalen 20 euro.*
- *Leden die Van Wirskaante met de post krijgen toegestuurd, vragen wij weer om een vrijwillige extra bijdrage voor de relatief hoge portiekosten.*

Zoals u begrijpt hebben we de contributiegelden o.a. hard nodig om ieder kwartaal een mooie Van Wirskaante uit te brengen, onze huisvestingskosten te betalen en u weer een interessant activiteitenprogramma te kunnen bieden.

Uw bijdrage zien wij graag tegemoet op onze bankrekening ten name van:
Heemkundekring Amalia van Solms Baarle-Nassau, rekeningnummer 10.38.94.969 (Rabobank)

Of:

Heemkundekring Amalia van Solms Baarle-Hertog, rekeningnummer 733-3023880-32
(KBC-Bank).

Hebt u vragen, dan kunt u mij altijd bellen, telefoon 013-5079556 (vanuit België 0031 13 5079556)
of
een e-mail sturen naar amoors@planet.nl
Ik dank u hartelijk voor uw medewerking!

Met vriendelijke groet,
Namens het bestuur,

André Moors
Secretaris

"Ik hai nog veul liever twee kiendjes bijgekregen, als eentje afgeven"

Non de praot mee.....(40) Jo Antens - van Bavel

ANDRÉ MOORS

Jo Antens-van Bavel, 92 jaar jong!

Antens - van Bavel weet als 100-jarige als geen ander wat hard werken vroeger betekende. Al te vaak leemaal als je deel uitmaakt van een groot gezin met tien kinderen en een vrouw, samen met je man, ook een groot gezin sticht met tien kinderen. Ze vertelt over het buurtschap van Bavel, over de opvallende rol van de R.K. Kerk in hun leven. Over de blijdschap met een groot gezin en over het dramatische verlies van haar dochtertje Maria toen ze twee jaar was. Haar levensverhaal is het waard.

Wie is Jo Antens - van Bavel

Jo Antens-van Bavel wordt geboren op 5 oktober 1917 in Riel. Ze is dus momenteel 92 jaar 'jong'. Als u naar haar foto kijkt, zal u het niet meteen de duiding 'jong' eens zijn. Maar, Jo ziet er voortreffelijk uit. Niet alleen dat, ze is ook nog zonder helder van geest. Een

genot om met haar over haar levenservaringen te praten. Haar man, Toon Antens, wordt geboren in Etten op 20 maart 1914. Ze trouwt met hem op 3 juni 1943. Uit hun huwelijk worden tien kinderen geboren. Eerst twee meisjes, dan zes jongens en tot

slot weer twee meisjes. Van de tien kinderen is helaas de jongste, dochtertje Maria, overleden. Zij overlijdt in Baarle-Nassau op 19 juli 1960, twee dagen nadat ze 2 jaar is geworden. Jo heeft nog altijd veel verdriet over dat verlies en zet nog steeds vraagtekens bij de

Deze foto is in 1927 gemaakt t.g.v. het vijftigjarige huwelijk van opa en oma Bink. Let op de bijzondere klederdicht

omstandigheden waaronder Maria overleed. Zij zal hierover verderop in dit interview vertellen. In het gezin waarin Jo opgroeit waren ook tien kinderen. Piet is de oudste. Daarna komen Koos, Jo, Jan, Jos, Tinus, Trees, Antoon, Marie en To. De man van Jo overlijdt in Baarle-Hertog op 13 juni 1990.

De vader van Jo, Janus van Bavel, ziet het levenslicht in Bavel op 15 september 1878. In 1920 trouwt hij met Helena Bink, geboren te Gilze-Rijen op 29 december 1885. Vader Janus overlijdt op 17 oktober 1961 in Baarle-Nassau. Moeder Helena overlijdt in Baarle-Nassau op 29 oktober 1942.

De moeder van Jo in 1912. Zie het prachtige bovenstuk van haar jurk!

De vader van haar man heet Bernard Antens, geboren op 8 maart 1883 in Hoeven en overleden op 29 juni 1967 in Poppel. Zijn moeder Petronella Roovers, wordt geboren op 31 mei 1887 in Elten-Leur en overlijdt op 24 december 1947 in Breda.

Jo prijst zich heel erg gelukkig met haar kinderen. Maar ook met haar

Dit zijn de ouders van Jo als die in 1941 25 jaar zijn getrouwd

veertien kleinkinderen, tien jongens en vier meisjes. En wat te denken van haar tien achterkleinkinderen, zeven jongens en drie meisjes! Tot haar huwelijk in 1943 woont Jo in 'de Annahoeve' aan het Gorpeind. Daarna gaan beiden anderhalf jaar inwonen bij haar schoonbroer Rinus Antens op de Reth. Vervolgens vindt de verhuizing plaats naar een woning aan de Bredaseweg, precies op de hoek met de Fransebaan. In 1961 verhuist het gezin naar een kleine woning aan de Pastoor de Katerstraat. De laatste jaren is Jo bijzonder tevreden met haar huisvesting in de Croon in Baarle-Nassau.

Haar herinneringen aan de Annahoeve op het Gorpeind

Volgens Jo werken haar ouders aanvankelijk op een huurboerderij annex café in Riel. "Dat was tussen Gilze en Tilburg. In 1919 zijn ze bij unne andere huurbaos uitgekomen en kwamen ze in Baol terecht, op het Gorpeind. Eerst woonden wij een tijdje in een noodwoning, vlakbij de later gebouwde Annahoeve. Onze pa huurde die noodwoning en later de Annahoeve van den heer Kruimel, directeur van Van Gelder Papierfabrieken in Velsen. Kruimel was

ook in het leger. Officier of zo. Hij woonde in Haarlem."

Volgens informatie van haar in 2009 overleden broer Tinus, werd de eerste steen gelegd op 13 november 1919 door Ankie Kruimel (later mevr. de Bie-Kruimel. Jo: "Toen de boerderij klaar was, zijn wij er in getrokken. Onze pa werk de eerste jaoren voor mijnheer Kruimel. Hij kreeg van hem een weekloon." Vanaf 1932 huurt er vader de Annahoeve en bouwt er een stal bij. Toen zijn haar ouders daar begonnen met boeren. Daarom de boerderij Annahoeve wordt genoemd, weet ze niet meer. Om de zoveel maanden komt Kruimel bij de familie van Bavel op bezoek. Slapen doet hij er nooit. Wel koffie drinken, een beetje buurten en wandelen. Jo: "Hout, da was alles bij hem. Na de houtkap wier de grond ontgonnen. De Annahoeve zag er aon de buitenkant wel schoon uit. Mar van binnen was er nie veul gerief aon. Er waren gin ingemaakte kasten of zo. Niks. Veur was de zitkaomer. Dan de gang en un slaopkamer. Achter de zitkamer lag de kelder en de opkamer. Nac de opkamer was de huiskamer. Aon de veurkant was 'de heer zur kaomer'. Die wier vrij gehouden veur mijnheer Kruimel als die un paar keer per jaor langs kwam.

De prachtige Annahoeve in 1919 waar de familie van Bavel woonde. V.l.n.r.: Koos en Jan van Bavel, dienstbode Rina Haneveer, Jo als peuter, moeder Helena van Bavel-Bink en architect A. van Meer

eral in huis lag unne stenen
ber, behalve op de slaapkamers.
ior was de vloer van hout. Boven
iren twee slaapkamers. De jon-
ns sliepen boven en de meskes
epen in de opkamer.

de crisisjaren hoefde onze pa
e veel huur te betaolen. Kruiemel
is unne goeie mens. As ie docht,
kunt de huur nie betaolen, dan
ed hij die wir un bietje naor
neden. Mee Sinterklaas stuurde
veur alle kinderen kado's op."

har vader moet hard werken op
dertig ha grond, die bij de boer-
rij liggen. Er worden heel veel
rdappelen verbouwd. De grote
huur wordt gebruikt voor opslag
n graan en aardappelen. Jo: "In
zomer waaiden er buiten veel
lveren. Wij han thuis ook drie
rden. We hielden daor allemaal
g al veel van. Helaas stierf ons
eder al in 1942. Ik was toen
g maar vijftwintig. Ik kon het
ij heel goed mee haar vinden."

Tijdens de bevrijding in oktober
1944 werd de Annahoeve in brand
geschoten. Volgens haar overleden
broer Tinus werd de Annahoeve
op 1 oktober 1944 voor het eerst
beschoten om twee redenen. De
eerste was dat achter het huis een
Duits kanon stond. De tweede
reden was dat op 1 oktober de
familie van Bavel werd gesom-
meerd om te vertekken. Een Duitse
generaal nam zijn intrek in de
kelder van de hoeve. Door Poolse
beschietingen werd het huis vooral
aan de zuidkant zwaar gehavend.
Bij de volgende gevechtshande-
lingen gingen huis, stal en schuur
volledig verloren. Van de 'eerste
steen' werd niets teruggevonden.
Een groot gedeelte van het gezin
(Jo en haar man wonen al op de
Reth en haar broer Koos woont
in Zondereigen), zit dan volgens
Jo bij buurman Remie Tuijtelars
in de schuilkelder. "Ut huis, de
schuur en de stal brandden tot de
grond toe af. Vanaf toen kossen

ze in de kiepenkooi gaon wonen.
Later in un andere noodwoning.
Da huiske staot er nog steeds. Mee
de ontvangen schadevergoeding
is toen ut jaor daarop op dezelfde
plak door onze Tinus een nieuwe
boerderij gebouwd," aldus Jo.

Het Gorpeind, een fijn buurtschap

Jo woont tot haar huwelijk in
1943 op het Gorpeind. Ze denkt
daar nog met plezier aan terug.
"Ik woonde er gère. Er stonden
maar un paor boerderijen en dat
is nog steeds zo. Remie Tuijtelars
woonde neffe ons. Daar tegenover
Louis Aarts. Dan woonde er Frans
van Loon. Dan hadde nog un tante
van Tuijte, Lies Tuijt. Die was nie
getrouwd en had daor un boerderij.
We han best wel contact mee de
buurt. Het mist mee het gezin van
Remie Tuijtelars. Als er problemen
waren, dan hielpen we mekaor. Ik
heb meegemaakt dat de dochter

Een gedeelte van het Gorpeind vandaag de dag. Toen Jo als kind over deze weg naar school ging, was het nog een slechte zandbaan

van Remie Tuijelaars gestorven was. Die was nog mar zestien jaar. Ik was toen un jaor of tien. Da hai mij zó gepakt. Ze was zondags nog in de kerk gewiest en donderdags daarop is ze gestorven. Op un kèr, mee un pèrd er veur, wier ze door de buurt naor de kerk gebrocht. Zo ging da meer in dieën tijd."

Met de buurtkinderen en haar vriendin Mina Tuijelaars naar school

"Ik was al heel gauw, op de lagere school al, bevriend mee Mina Tuijelaars, ook un dochter van Remie. We gingen dan samen mee haar zus die dus mee haar zestien stierf, te voet naor school. Mar ook ons jongens gingen mee en die van Tuijelaars en Aarts ook. Die van Aarts waren zó verlegen. In ut na-jaar aten we onderweg naor school veul tolln, groen zo gezee. In de winter was de zandweg tot aan de Pastoor de Katerstraat zó slecht, dat het bekaanst nie te doen was.

Mina Tuijelaars, de hartsvriendin van Jo rond 1936

Tegenover de Strontbaan was toen de weg naor den Eikelenbosch. Tegeswoordig ga de bij ut voornalige politiebureau links af naor den Eikelenbosch. Dieën klinkerweg is er gekomen in 1939, denk ik. In de Pastoor de Katerstraat lagen

kinderkoppen. Via de Stationsstraa kwamen we dan in de Nieuwstraa en gingen dan bij de zusters naor school." Jo vertelt vervolgens dat ze op school niet zo goed mee kar Als ze 's avonds iets thuis geleerd heeft, is ze het de dag daarna al weer vergeten. Ze is ook een paar keer blijven zitten. "Ons moeder zee altij, meskes hoeven nie geleerd te zijn! Die moeten thuis werken. Goed koken en naaien, dan was het goed volgens ons moeder. Heel mijn jeugd jaren trok ik veul op mee Mina Tuijelaars, mijn vaste vriendin. We deeën alle saomen. Tot we vaste verkering kregen is da zo gebleven. Ik was toen zo wa twintig. Het gebeurde toen wel meer dat vriendschappen dan veurbij gingen. Er was dan helemaal geen ruzie of zo. Mina hai eerst verkering mee Fran Michielsen van Loveren. Later is z getrouwd mee ene van Gilze, Janus de Jong. Un paar jaor geleder is Mina gestorven. Toen kreeg ik unne rouwbrief, ook nog mee un

lassenfoto met Jo gemaakt in ca 1929. V.l.n.r.: Bovenste rij: onbekend, Wies Olieslagers, Anna van Tilburg, onbekend, onbekend, onbekend, Jo van Bavel en onbekend. Volgende rij: zuster Pia, To Bongers, Sie Voeten, Cor Bruurs, Bertha d. Vloet, Jo v.d. Heijning, Miet Mertens en Sie Kin. Volgende rij: onbekend, Miet Verschuieren, Wies Meeuwesen, Marie Kijpers, Jo Segers, Julia Martens, Net van Gils, Anna Mertens en Marie Olieslagers. Tweede rij van onderen: Eugenie d. Broek, Anna Raeijmaekers, Jean Michiels, Cor Segers, onbekend, onbekend, Fien Schrobbers en Jeanne Camp. Onderste rij: Anna Smeekens, Miet Berrevoets, Annie Meeuwesen, Nelly van Loon, Clara v.d. Broek, onbekend, Liza v.d. Heijning, To Hendriks en onbekend.

assenfoto met de vriendin van Jo, Mina Tuijelaars, rond 1930. V.l.n.r.: Bovenste rij: Bertha Joosen, Maria Willekens, an en Jo Ofislaegers en Anna Bruurs. Volgende rij: To Hendriks, Jet Jansen, Mina Tuijelaars, Anna Raeijmaekers en arie Kuijpers. Volgende rij: zuster Nicoletta, Cor Broos, Bep Steenis, Jo Segers, Annie v.d. Lint, Nel Deutekom en Dina in Gils. Onderste rij: ? v. Beers, Toos Sprangers, Fien Meeuwesen, Liza Braspenning, Kee van Dun en Jans Antens. ttend: onbekend en Anna Kerremans

uitnodiging veur de koffietafel. Dat er nog aon mij gedocht wier, vond ik heel bijzonder. Ik ben daar toen naar gaan informeren en hoorde toen dat Mina het altijd over mij gehad hai."

Met haar zes jaar al hulp in de huishouding

Even een klein stapje terug naar haar (prille) jeugd. Als Jo nog maar een kind is van zes jaar, moet ze thuis al meehelpen in het huishouden. "Ja, ik hielp toen al mee bij het kousen stoppen, un bietje naaien, knopen aon zetten. Na un tijdje hielp ik mee om de was te doen. Ja, alle aandere meskes bij ons luis waren namelijk jonger as ik. 's Avonds, om een uur of acht, moest ik naor bed. Ik weet nog goed het moment dat ik van de laogere school af ging, ik wier zaterdags virtien. Onze pa was zó mee zun werk bezig, dat ie mij vergat te feliciteren! De maandag daarna moest ik om vijf ure op om

mee koeien te gaon melken en mee op den akker te helpen. Ja, ik heb het nie veur niks gehad. Als kind en jong meske droomde ik 's nachts veul. Ik droomde dan van het werk. In den oogsttijd zat ik dan recht op in bed en maar mee mijn kussen rollen. Op zondag was ik vrij na het middageten tot we om vijf uur de koeien wir gingen melken. In die paor uurkes borduurde ik wa of speulde kaart mee mun vriendin. En we moesten op zondagmiddag ook nog naor ut lof," aldus Jo.

Uitgaan, ho maar

Uitgaan in die tijd, zeker voor de meisjes, is er niet bij, zo blijkt. "Gaon dansen, op boerenbals, was er bij ons thuis helemaol nie bij. Ik mocht da niet omdat de pastoor daar op tegen was, denk ik. Die docht dat er dan slechte dingen gebeurden. Mar die pastoors waren veul slechter als wij hoor! Onze jongens mochten wel uitgaon tot tien uur 's avonds. Die gingen naor

het café. Als ze maar nie bij den Bonten Os kwamen. Zij hield mee een andere aon en da vonden ze bij ons thuis mar niks. Aileen als e eens unne keer in de winter in het patronaat toneel was van de Jonge Boeren Stand of van de Missie-naaiking, dan mocht ik daar naor toe. Ook mocht ik naar tentoonstellingen gaan kijken van de Jonge Boerinnenbond, ook buiten Baol. Daor gingen we dan mee unnen hele hoop meskes op de fiets naor toe."

De pastoor is boos

Als je met Jo aon de praot bent wordt je één ding wel heel erg duidelijk: het geloof speelt in die tijd een ontzettend belangrijke rol. Kennelijk maakt de pastoor uit wat goed of slecht is. En daar wordt naar geluisterd. Als Jo een jaar of achttien is, gaat ze met enkele Baarlese meisjes en anderen van de plaatselijke Boerinnenbonden op retraite naar Bouvigne in Breda

Rond 1935 op retraite in Bouvigne in Breda met meisjes van de plaatselijke boerinnenbond. V.l.n.r.: Leen Bernaerts, Jans Antens, Liza Raeijmaekers, Mina Tuijelaars, Marie Meeuwesen, Anna van Tilburg en Jo van Bavel

Jo nam in 1937 met andere Baarlenaren deel aan de melkcursus. Bovenaan v.l.n.r. directeur van de melkfabriek de heer Dirven en examinator Jan Tuijtelaars. Rij mannen v.l.n.r.: Neel Smulders, Fons Jansen, Adriaan Jansen, Kees v.d. Veeken, Frans Michielsens, Koos van Bavel, Jos Franssen/Piet van Bavel, Pro Tuijtelaars, Fons Olieslagers, Toon Tuijtelaars en Toon van Tilburg. Dames v.l.n.r.: Gerda Bouwman, Anna Jespers, Cor v.d. Broek, Anna Oost, Jo van Bavel, Marie Meeuwesen, Lies Vermonden, Miet v.d. Broek en een zus van Gerda Bouwman

kan zich in elk geval herinneren dat er daar iedere dag een H. is wordt opgedragen en ze dan dikens naar een preek moeten luisteren. Ook dat er toen heel veel gebeden wordt.

zijn we un half uurke in het café van Emma Loots op de Singel iets gaon drinken. We waren blij en hadden plezier. Buiten hebben we mekaor bij de arm gepakt en zijn op de Singel een paar keer rond de

pomp gesprongen. Plezier da we han! Daarna zijn we rustig naar huis gegaon. Maar wa gebeurde er. Pastoor Vekermans sloeg de zondag er op mee zonne vuist op de preekstoel! Hij zee in de volle kerk

is een jaar of twintig, als ze samen met een aantal andere leerlingen en boerendochters deelneemt aan de melkcursus. Jo denkt dat die cursus zes weken duurde. Hij werd gegeven bij ons op de boerderij. Het examen wier ook bij ons in de waai afgenomen. Jan Tuijtelaars was examinator. Hij was hier overal op gelet. Hoe ge je vingers bewoog, hoe ut stoeltje stond, hoe ge de koei 'boeide' (achterpoten vastbinden), of ge de koei goed uitgemolken had en zorgde voor een grote melkstraal en of alles goed schoon was. Toen we geslaagd waren en ons diploma bij de melkfabriek kregen,

Om melkcursussen te mogen geven moest Jan Tuijtelaars zelf natuurlijk ook gediplomeerd zijn. Hij kreeg het diploma op 2 juni 1931

De Singel en de dorpspomp in de jaren dertig. Vrolijk dansen rond de pomp was bijna een doodzonde!

dat het gedrag van ons ongepermitteerd was. Hij dee net of wij un doodzonde gedaan hadden!

Jo schiet nog een typisch geval van kerkelijke invloed te binnen. Jaren later, als ze getrouwd is, komen de kinderen bijna vanzelf. "Julia Loots was vroedvrouw. Toen onze tweeling was geboren, ik had toen dus vijf kinderen, zee Julia, jullie moeten eens na gaan denken over periodieke onthouding. Dè kan zo nie verder gaon Jo, zee ze. Ik docht dat ik goed katholiek was, dus ikke gaon biechten bij de kapelaan. Ik vroeg hum of we aan periodieke onthouding mochten doen. Hij denkt wa na en zegt dan, veuruit, da mag wel. Un half jaor gaat da goed. Mar dan komt de kapelaan bij ons thuis aangezet. Hij zee, ik zal ut nooit vergeten, gin periodieke onthouding meer! Er moeten kiendjes komen! Ik zeg verbouweerd tegen mun eigen, dan maar gin periodieke onthouding meer. Ge luisterde gewoon. Zo was da toen. Gevolg, er kwamen nog vijf

kiendjes. Ja, de Kerk hai vruger grote invloed. Eigenlijk te gek voor woorden. Daar moeten ze tegenwoordig nie mir mee aankomen! Kijk, tegenwoordig denken ze dat ze vanaf twaolf jaor alles kunnen en alles mogen. Da vind ik niks. Helemaal niks. Maar veur ons was de Kerk toen veul te streng."

Verkering

Vóór Jo haar toekomstige man Toon Antens leert kennen, heeft ze wel verkering gehad met enkele andere vriendjes. "Gust Meijvis ben ik efkes mee gewiest. Die woonde op Bels, op Zondereigen aon. Ik was toen zeventien. Toen heb ik

V.l.n.r. Marie, To, Trees, Jo en Antoon van Bavel. Uiterst rechts neef Jan van Bavel. Op de achtergrond de boerderij van Remie Tuijelaars op Gorpeind. De foto is gemaakt rond 1939.

...n.r. Jo en haar zussen Marie en ...es in 1943

Op dezelfde dag in 1943 werd deze foto van Jo alleen gemaakt

el twee jaar gegaan mee Georges Ansen uit de Katerstraat. Daarna toe Toon, ik was toen eenentwintig, denk. Verkering hebben stelde dieë tijd nie veul voor. In de zomer mochten wij op zondagmiddag rond de boerderij gaon wandelen. Tot ut wir melktijd was. Elkaar sjes geven deeën we wel. Da emden wij toen vrijen. Onze pa ons moeder waren dan dikwijls de pèrdenstal, ook om ons in de ten te houden. Onze Koos was toe Toon bevriend en ik was ook endin van Jans, un zuster van on. Veur ik mee Toon verkering eeg, was ik ook al wel eens bij on thuis gewiest. Ik hai er konijn aon verkocht. Ik zag Toon toen wel gère en hij dee net alsof belangstelling veur mij hai. De hte liefde mee onze Toon begos Hoogstraten. Da was mee Heilig bed. Mee vriendinnen en onze os gingen we daor op de fiets or toe, over de Hoogstratense-an. Da was toen nog un slechte andbaon. Net veurbij Baol Brug ng dan de weg schuin links naor

Castel en dan verder naor Hoogs-traten. In Hoogstraten vroeg Toon op unnen gegeven moment, toen wij in de schommel zaten, of hij mee mij mee mocht gaon. Dè is toen ook gebeurd. Thuis gekomen zee ik tegen ons moeder, ik heb Toon als vriend opgedaon! Da vond ze goed. Ons moeder hee altijd goed mee Toon kunnen opschieten. Alleen Baol-kermis mochten we samen naar toe. Toon woonde en werkte toen op de boerderij van zijn ouders in de Huisvennen. Alles

bij mekaar hebben we vier jaor verkering gehad. Mee elkaar naar bed gaon? Daar mocht je zelfs nog nie aon denken! Als er al eens iemand veur ut trouwen in verwachting raakte, wier daar schaand over gesproken. Dè was dan hét gesprek van de dag. Meer dan eens liet de jongen zijn mèske dan zitten mee ut kiendje."

Trouwen

Na een verkering van ongeveer vier jaar trouwt Jo, in de oorlogs-jaren, op 3 juni 1943 met haar grote liefde, Toon Antens. Het feest wordt gevierd in de zitkamer van de Annahoeve. "Irst naor ut gemintehuis natuurlijk en toen naor de kerk. Daarna zijn we mee de BBA-bus naor Tilburg gegaon om un trouwfoto te laoten maoken. Het was oorlog en auto's liepen er bekaanst gin. Enfin, op onze trouwdag zaten we mee ons trouw-kleren aon in de bus. Echt waar! Er was verder niemand van de familie bij. Ik denk da de bus op houtskool liep. Toen we terug kwamen in Baol hebben we in de Annahoeve nog un bietje gefist. We aten wa uit eigen tuin. Als beleg veur de boterham hadden we ham laoten snijen bij de slachter. Un borreltje drinken

De ouders van de man van Jo, Bernard en Petronella Antens rond 1937

Het gezin van Bernard en Petronella Antens in ca 1937 (beiden zittend). Dan v.l.n.r.: Rinus, Ko, Piet, Kees, Jans, Willem en Toon (de toekomstige man van Jo)

was er toen nie bij. We dronken un glaske limonade en om un uur of tien was ut gedaon hoor. Daarna gingen we naar de Reth. Seksuele voorlichting han we nooit gehad. Daar wier nooit over gepraot. Onderweg zee Toon nog tegen mij, ge bent straks toch nie bang zeker veur mij? We sliepen bij Rinus Antens op zolder. Toon werkte toen op

De trouwfoto van Jo en Toon, gemaakt in 1943. Daarvoor moesten zij eerst met de BBA-bus met deze trouwkleren aan naar de fotograaf in Tilburg!

Broer Tinus (l) en broer Jan (r) voor de schuur op Gorpeind rond 1941

de boerderij aon de Huisvennen. Ik dee op de Reth ut huiswerk en werkte mee op den akker. Ik kreeg daarveur unnen gulden per dag. Ge leerde te leven van hetgeen ge had. Na un paar maanden raakte ik in verwachting. Hoe da mot, komde van eigens achter! Er zen tenminste tien kinderen gekomen!"

Het uitbreken en het einde van de oorlog

Als de oorlog uitbreekt, zit Jo in de wei bij de Annahoeve koeien te melken. "Ineens schrokken we ons un hoedje. De vliegtuigen kwamen plotseling uit het niks en vlogen heel leeg over. Ze vlogen

onder de electrieke draod door. Wi naor huis en de radio aongezet. Toen hoorden wij da de oorlog was uitgebroken. Ik heb meteen de fiet gepakt en ben het bij Antens, bij Toon thuis, gaon vertellen. Ik was héél bang van de soldaten. Bij ons thuis, in de heerkamer, zaten een tijd Hollandse marechaussees. Die moesten achter de smokkelaars aon. Ik weet nog dat er eens unne jongen van un jaor of twaolf uit Merksplas bij ons aankwaam. Kort daarveur was ie aangehouwen

mee wa smokkelwaar. En schreeuwen, schreeuwen deed ie! Dieë jongen hadden ze achter ut bos zó afgeslaogen. Hij zag peërs en blauw. Ons moeder en ik hebben hem toen wa drinken en unne boterham gegeven. Toen ie een bietje bekomen was, is ie op de fiets wir naor huis gereden."

Jo vertelt ook over de bevrijding. Ze woont dan met Toon op de Ret bij Rinus Antens. "Mee de bevrijding hebben Toon en ik zes weker in een kiepenkooi gezeten, want d Polen han het huis in beslag genomen. Er reeën toen volop tanks. Die stonden ook op de werft. 's Nachts zaten en sliepen we mee zen allen in de schuilkelder. Daar

broer Tinus (l) en broer Toon (r) voor de Annahoeve rond 1943

ag wa strooi in. Miet van onze nus hai net unne kleine. Ze lag ng in het kinderbed. Om daar te jven was veul te gevaarlijk. Onze on hee haar toen mee Rinus aggedraogen, de schuilkelder . Net toen ze in de schuilkelder as, viel er unne granaat door de apkaomer tegen heur bed aon. è hee ze toch geluk gehad!"

Hun huis aan de Bredaseweg

rect na de bevrijding in 1944 rhuizen Jo en Toon naar een middels al weer lang geleden sloopt huisje aan de Bredaseweg, op de hoek met de Franse-ian. Daar bouwt Toon een kleine al en gaat er koelen houden. Hij ert grond op de Huisvennen van n ouders en van Christje van der lden. Daar boert hij op.

ar dit huisje aan de Bredaseweg, op de hoek met de ansebaan, verhuisden Jo en Toon in december 1944

Volgens Jo woont de eigenaar van het huisje, Karel van de Broek, een tijd in een kamer aan de voorkant van het huisje. Jo: "Hij was vrijgezel en het was er ontzettend vuil. Er zaten volop vlooiën. Later is ie naor ut Hooghuis gegaon. Daar hebben ze hem eens goed gewassen en de dag er op was ie dood." Het gezin van Toon en Jo blijft er wonen tot in 1961. Dan verhuizen ze naar de Pastoor de Katerstraat, in een huisje naast de grote woning van Toon van Tilburg.

Kinderbijslag is welkom

Toon en Jo krijgen samen niet minder dan tien kinderen. De oudste dochter wordt geboren op de Reth, de andere negen volgen in het huisje aan de Bredaseweg. In het huisje naast Toon van Tilburg sla-

pen de jongens aanvankelijk met zessen op één kamer. Later wordt er een stuk aan het huis gebouwd. Jo: "Ik had vijf kiendjes binnen de vier jaar omdat er een tweeling tussen zat. Wa had ik het toch druk! Er was toen ook nog geen electriciek. Alles moest met de borstel gewassen worden. Water haalde ik mee een emmer aon een touw uit de put. Het was hard werken, je wist niet beter. Omdat wij gin schuld en gin eigendommen hadden, kregen we gin kinderbijslag. In

Jo met haar zoontje Jaak op haar arm in 1951

ongeveer 1955 moesten wij zelfs duzend gulden belasting betalen. Toon zee, dè betalen we nooit. Na een paor aanmaningen komt de deurwaarder. Ik zeg, hoe komt het da wij zoveel belasting moeten betalen. Wij zitten hier mee tien kleinmannen. Hij zee, veur jullie wordt duzend gulden inkomsten geteld en per kind achthonderd gulden. Nou, in 1961zijn we naor Bels vertrokken, naor de Pastoor de Katerstraat. Da han we veul irder moeten doen. Toon hee toen nog een jaar bij de Hollandse gemeente in de buitendienst gewerkt en toen

Net voorbij het grote statige huis van de familie van Tilburg in de Pastoor de Katerstraat woonde vanaf 1961 het grote gezin van Jo en Toon

vroegen ze hem op het postkantoor, toen hij de kinderbijslag ging halen: kom je nou de zilvervloot halen? Mar goed, toen wij op Bels

woonden, kregen we voortaan Belze kinderbijslag. Toen kregen we in de maand net zoveel als in Holland in drie maanden. Daar zijn wij op gekomen."

Het overlijden van haar jongste dochtertje: een ramp

Volgens Jo was en is ze erg gelukkig met haar grote gezin. Met alle kinderen was en is ze blij.

Jo: "Ge wilt er ginnen ene kwijt. En toch gebeurt da. Op 19 juli 1960 komt ons jongste kiendje, ons Maria, plotseling te sterven. Ze was toen net twee jaar. Ik hai nog veul liever twee kiendjes bijgekregen, als eentje afgeven. Ik was heel de middag naar den akker gewiest. Maria had toen geslapen. 's Mèrgens zat ze nog op mijn schoot te

dansen. Toen ik om vier uur van den akker thuis kwam, hoorde ik dat ze wat moeilijk ademde. Toen heb ik Janus, onze oudste jongen, naor den dokter gestuurd. Dokter van der Sande kwam. Ik pak ze uit bedje en leg ze op het grote bed. Ze kijkt de dokter nog na als die naar het raam loopt om de spuit te vullen. Net of ze wou zeggen, wat komde gij hier toch doen. Volgens van der Sande hai ze een bietje bronchitus. Hij hee ze toen ingespoten, ik denk mee penicilline of zo iets want daar hebben wij gin verstand van. Ik goi snel un boterham eten. Twintig minuten laoter goi ik terug kijken bij Maria. En wa zie ik tot mijn grote schrik, ze ligt daar mee een lijkkeur..... Toen heb ik ze uit haar bedje gepakt en op mijn schoot gelegd. Ik

Dit is de enige familiefoto, gemaakt in 1960, waarop het hele gezin staat afgebeeld. Korte tijd later, op 19 juli 1960, overlijdt onder zeer trieste omstandigheden dochtertje Maria (ze zit bij Jo op schoot). Overigen vooraan: Jaak en Antoon. Daar achter tweeling Piet en Rinus, Bernard, Jo met Maria. Achterste rij Janus, Nelly, Lenie, Joke en vader Toon

en zelf van de schrik weg gewiest, eg maar in slaop gevallen. Nou, e dood komt onverwachts, zeggen e wel eens. Da heb ik ondervonen. De dag er op is van der Sande ij ons thuis gewiest. Hij vroeg ben of Maria toch geen achterlijvertje was, een nakomertje. Ik zeg nee. Hee ze iets verkeerd sgeeten? Ik zeg nee. Er kos niks an zijn. Excuses aanbieden of un bietje medeleven heb ik van hem niet gehoord. De wijkzuster, zuster Agnes, kwam ut kiendje afleggen. Die zee, hoeveel kinderen heb je nog? Ik zeg, negen. Oh zee ze, dan heeft het niks! Unne dag of acht laarna kwam de pastoor. Hij zee, ra ut ziekenhuis hee van der Sande it ook al eens zo meegemaakt. Ik zeg, da kan best. De pastoor kwam lus eigenlijk den dokter ook nog in bietje verdedigen. Nou, ik weet vel, ge kunt gin één kiendje misen. Maria ligt hier op het kerkhof begraven. Ik ben er heel dikwijls iaor toe gewiest. Ik ben wel heel

blij mee die ene gezinsfoto waar ons Maria ook op staat. Die is gemaakt kort voor ze stierf."

De dag van vandaag

Een echte verklaring voor het feit dat Jo er met haar 92 jaar nog zo goed uitziet, heeft ze niet. Zoveel is zeker, ze is altijd gezond geweest.

"In heel mijn dracht van de kinderen ben ik geen uur ziek gewiest. Ik moet toch wel sterk gewiest zijn. Maar ja, roken heb ik ook nooit gedaan. Ik ben altijd tevreden gewiest mee hetgeen ik heb en kan."

Jo brengt heel veel van haar tijd alleen door op haar kamer in de Croon. Daar heeft ze geen enkel probleem mee. Ze woont er nu negen jaar. "Op dinsdag ga ik met mijn rollator naar de hobby in het SOB-gebouw. Als het goei weer is, ga ik bij de Boer boodschappen doen. Langs de straat lopen, om te gaon wandelen geef ik niks om. Ik heb het in de Croon heel goed

naar de zin. Elke dag kook ik mijn eigen potje. Veel contact met de medebewoners hier, heb ik niet. Ik ben da nooit gewend gewiest. Ik heb daar nog steeds geen behoefte aan. Bij mekaor zitten hoef ik nie. Over oe eigen ben de zo uitgepraot en dan begin de over un aander. Ik kan heel goed genieten van de rust. Op maandag goi ik mee de buurvrouw, Sjan Couwenberg, naar de kerk. Op donderdagmiddag goi ik mee heur hier beneden rummycubben. Alle dagen rond negen uur 's morgens kom ik bij Sjan om de krant te brengen. Maar dan ga ik nie ziltten. We praoten een bietje en ik ga weer naar huis. Eén keer in de week ga ik rikken bij Wies Voeten in de Katerstraat. Televisie kijken en naar de radio luisteren doe ik nooit. Ik heb niet eens un TV. Nieuws kijken hoef ik niet. Dat is toch niks aandere als ellende. In 1996 heb ik de TV weggedaon. Ik keek bijna nooit en moest wel kijkgeld betalen. Maar mijn dag

Zo maar een foto uit het album van Jo: het bestuur van de Jonge Boeren Bond rond 1949. V.l.n.r. Janus Boeren, Tinus van Bavel, Remie Bruurs, Gerrit de Vet, Nellis Verschueren, Kees Peeters en kapelaan Kramer

duurt nie lang hoor. Tussen half zeven en zeven uur sta ik op. Da vruug opstaan ben ik nog van vruger gewend. Dan douche ik, eet een boterham en lees de krant. Handwerken doe ik gère. Breien, borduren en ik maak poppenkleertjes, engeltjes en kaarten. Om half elf ga ik naar bed."

Angst om dood te gaan heeft Jo niet. "Als ik gezond blijf, wil ik hier nog lang blijven. Ik hoop dat ik in den hemel kom. Ik denk dat er ook eentje is. Ik ben nog altij heel gelovig. Iedere avond bid ik een rozenhoedje. Ik denk dikwijls dat de wereld beter was toen wij nog klein waren. Ik vind da de wereld veul te geleerd is. Ze kunnen vort alles. Als kinderen twee jaar zijn, weten ze alles al. Dat ze mee dur twaolf jaar alles meugen, vind ik ook niet goed."

Terugkijkend op haar leven tot nu toe maakt Jo een erg tevreden indruk. Ze vertelt ook nog dat ze in haar leven slechts één keer met de Belgische bejaarden op vakantie geweest. "Dat was naar het Zwarte Woud. Wel ben ik een aantal keren naar Lourdes gewiest, misschien wel tien of twaalf keer. Ik ging dan mee de trein mee de vrienden van Lourdes. Ik vond het dan heel leuk dat ik bijna altijd gezelschap had van Anna Kooremans uit de Oordeelsestraat."

Waar Jo ook heel erg blij mee is, is dat de kinderen nog allemaal bij elkaar zijn en allemaal bij haar op bezoek komen. "Ja, ik ben heel gelukkig mee mijn kinderen, kleinen achterkleinkinderen. Ze komen regelmatig aangewipt. Ze zijn allemaal nog samen. Echt waar, dè vind ik wel zo fijn!"

Afscheid

Na dit fijne gesprek is het weer tijd om afscheid te nemen. Maar eerst kijken we samen nog eens naar de mooie foto's die uit haar albums komen en die bij dit artikel staan. De namen van de mensen die er op staan, schieten haar weer zo te binnen. Bij enkele personen lukt dat niet. Maar met hulp van Netje van de Put-Verschuieren schieten haar toch nog een paar namen te binnen.

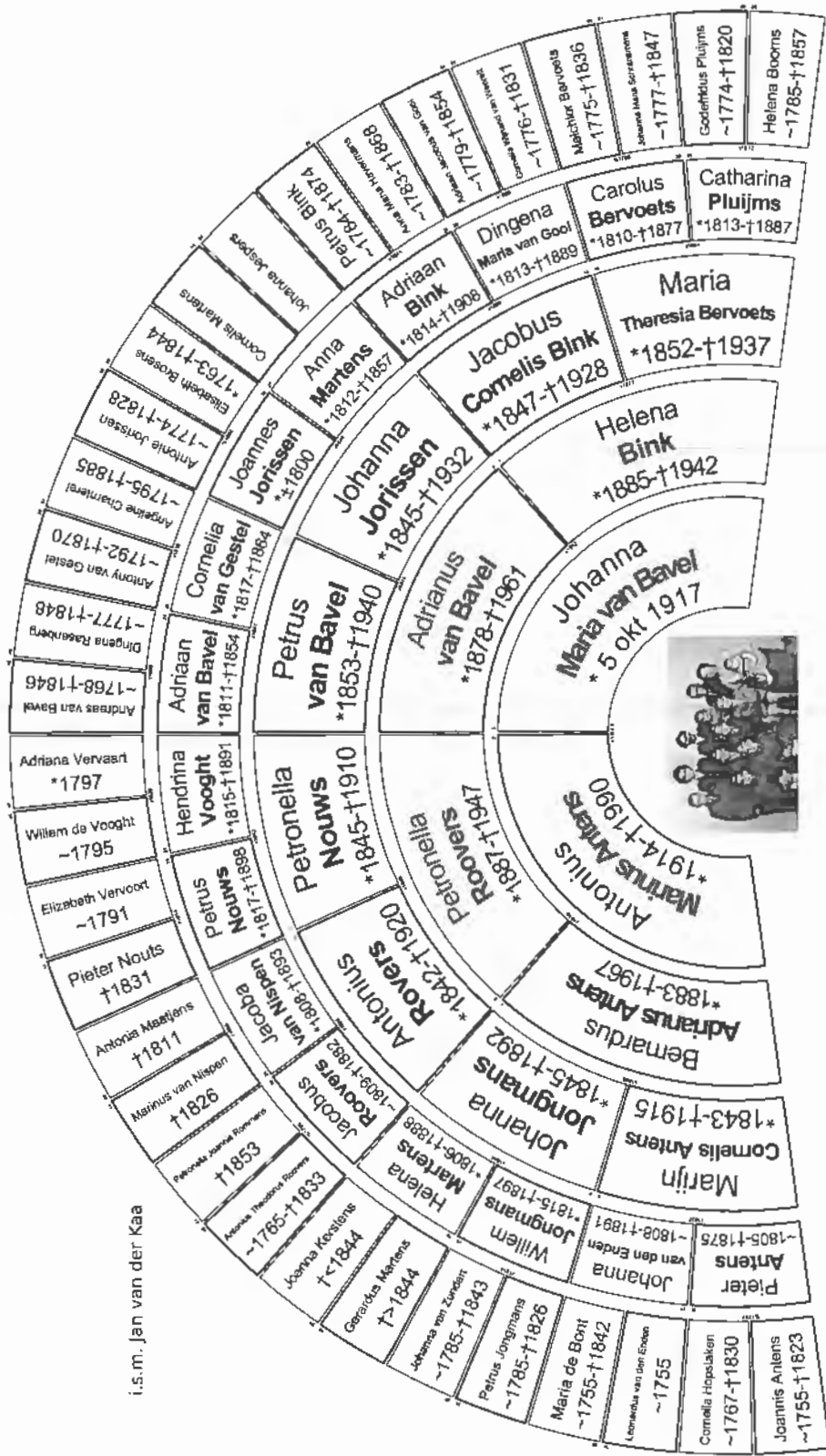
Jo, het was een genoeg om met jou aon de praot te zijn! Ik hoop dat jij nog heel lang, in goede gezondheid, mag blijven genieten van het leven en van jouw grote achterban.

Namens alle leden van onze vereniging wensen wij jou het allerbeste!

In de Croon heeft Jo het uitstekend naar haar zin

i.s.m. Jan van der Kaa

In Memoriam

Helaas hebben wij in de afgelopen periode weer van enkele leden afscheid moeten nemen.

Wij gedenken:

Jan Geerts, Bernardusstraat 67 Ulicoten
overleden op 9 december 2009,

Wim Feskens, Nassaulaan 12 Baarle-Nassau
overleden op 9 januari 2009,

Jo de Bont-Kuijpers, Baarleseweg 5a Ulicoten,
overleden op 15 januari 2010,

Twan van Bree, Vossedaal 1, Baarle-Nassau
overleden op 16 januari 2010,

Namens bestuur en leden van Amalia wensen wij de nabestaanden heel veel sterkte toe.

Om er zeker van te zijn dat we niemand in deze rubriek vergeten te vermelden, doen wij een vriendelijk verzoek aan nabestaanden om een overlijdensbrief naar ons te sturen. Het adres van ons redactielid André Moors is: Hertogenstraat 14, 5111 AR Baarle-Nassau.

Twee Zeeuwen in Baarle

PIET VAN DER FLAES

In de oorlogsjaren werden veel mensen uit de Zeeuwse eilanden gedwongen hun woonplaatsen te verlaten. Vermoedelijk had dat te maken met de aanleg, door de Duitse bezetter, van de grote verdedigingswerken langs de gehele Atlantische kust. Ik herinner mij nog goed dat er in Baarle enkele Zeeuwen aankwamen; één man alleen en een echtpaar met twee zonen. Zij hebben enige jaren bij ons op het erf gewoond. Wij hadden daar immers twee tot eenjarige onderkomens verbouwde kippenhokken staan. Zo werden ikus Fondse en een zekere Bosch onze naaste burenen.

Klein behuïsd

Wat ik het eerst hebben over Bosch. Hij kwam van het eiland Schouwen-Duiveland uit het pieperine dorpje Elkerzee. Met hem kwamen dus zijn vrouw en twee zonen mee. Die zonen werden anders in Baarle ondergebracht. Hij kwamen al spoedig aan de weet dat deze mensen in hun woonplaats wel heel klein behuïsd waren. Zij bewoonden een

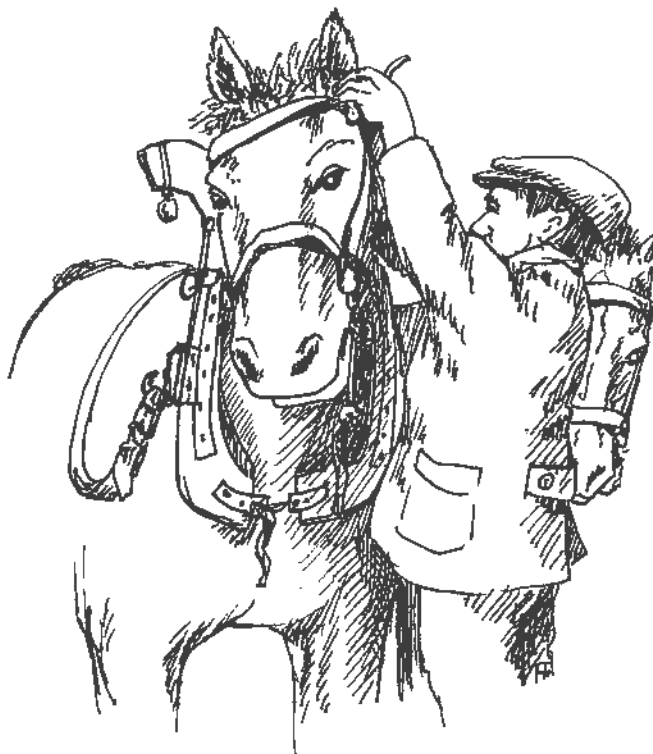
vissershuisje, dat niet veel meer ruimte bood dan een woonvertrekje met een paar alkoven. Het klinkt ongeloofwaardig, maar ik heb het verhaal uit hun eigen mond vernomen. Op zeker moment hebben zij een jong varken gekocht voor de eigen vleesvoorziening. Ze konden dat heel goed vetmesten met etensresten en met gemakkelijk verkrijgbaar afval uit de plaatselijke visafslag. Voor de huisvesting van het dier werd een creatieve oplossing gevonden. Aan de tafelpoten in de woonkamer werden vier scholten bevestigd. Daartussen huïste het varken. Zo werd het

letterlijk een huisdier. Overschotten van de dagelijkse maaltijd werden rechtstreeks onder de tafel gedeponeerd en met geknor ontvangen. In 'Huize Bosch' zal de vislucht niet overheerst hebben!

Zeeuwse PK's

De heer Bosch bracht een span prachtige Zeeuwse trekpaarden mee naar Baarle. Hij werd met zijn dieren ingezet bij de Heidemij, een organisatie die door de overheid was opgezet om heide en andere woeste gronden te ontginnen. Deze zware trekpaarden waren uitermate

Bosch bracht een span prachtige paarden mee...

geschikt voor het diepploegen van de heide. Hun PK's kwamen hier goed van pas. Bosch werkte meestal in opdracht van plaatselijke landbouwers. Die kochten stukken heide om die te laten ontginnen. Hij nam zo'n karwei echter alleen aan als hij van de boer de zekerheid kreeg dat er voer was voor zijn paarden zolang het werk duurde. Hij wilde zijn dieren in topconditie houden.

Lange tijd werden de paarden gestald in een schuur die midden in het dorp stond, namelijk op de hoek van het Drukkersstraatje (Roosakkerstraat) en de Nieuwstraat. Van de Rakt had die in gebruik. Hij organiseerde zo'n beetje het werk van de Heidemij in deze streek.

Wat later in de bezettingstijd bleven de paarden meer in de buurt van het werk. Dan stonden ze ver in het buitengebied van de Strumpt bij een boer in de weide. Zo bleven ze uit het zicht van de Duitsers, die steeds vaker paarden vorderden. Hij heeft zijn dieren nooit hoeven af te geven.

Schamele bezittingen

De andere Zeeuw die in 1943 bij ons kwam wonen, heette Rikus Fondse. Wij zijn hem steeds 'de Zeeuw' blijven noemen. Hij kwam uit Ouwkerk, dat gelegen is aan de zuidkant van Schouwen-Duiveland.

Zijn schamele bezittingen die hij bij aankomst bij zich droeg, zaten in een klein kartonnen koffertje dat met een riem dichtgehouden werd. Hij kwam te voet bij ons aan. Het was niet erg praktisch dat hij geen vervoermiddel had, want ook hij werd te werk gesteld bij de Heidemij en moest dus dagelijks

op pad om te gaan werken. Van de Rakt verwees hem naar zijn schuur waarin een uitgebreide verzameling fietsonderdelen te vinden was. Uit al die losse stukken werd een rijvaardige tweewieler samengesteld. In plaats van banden, prutste de Zeeuw net zo lang met repen van oude drijfriemen, dat hij niet meer op kale wielen hoefde rond te rijden.

Hazenpeper

Ik herinner me nog heel goed dat deze man geweldig leed onder heimwee naar zijn geboortegrond en zijn familie. Hij was er gewoon ziek van en het hielp niet dat wij compassie met hem hadden. Wij zagen hem sterk vermageren. Ook deze man werkte enige tijd op de Strumpt, waar ene Raming bezittingen had.

's Morgens maakte hij in het halfduister van zijn kleine behuizing zijn middagboterhammen klaar. Hij besmeerde dan enkele sneden brood met jam en stopte ook nog wat droge sneden in zijn trommeltje.

Tijdens het schaftuurtje wreef hij de besmeerde en de droge boterhammen alsmat langs elkaar. Het resultaat was dan vaak dat er nergens nog iets van de jam te bespeuren was.

Wij hebben er ons ook over verwonderd dat hij het stropen van wild nogal snel onder de knie had. Toen hij de eerste keer op pad ging om vlees in de pot te hebben, kwam hij echter toch wel met een zeer onwelriekende buit thuis. Hij had namelijk een zak gevonden met daarin een dode haas die de fase van hazenpeper al ruimschoots voorbij was! Wij hebben

met dichtgeknepen neus nog stevig moeten bakkeleien om hem ervan te overtuigen dat hij zijn 'vangst' beter niet kon opeten.

Halfrotte knollen

Kort voor de bevrijding hebben Nederlandse SS-ers hem geleerd hoe hij een veilige schuilkelder moest maken. Op hun aanwijzingen legde hij een ronde kuil aan om in weg te kruipen bij gevaar. De Poolse bevrijders keken nogal raar op toen ze hem daarin aantroffen. Ze vertrouwden deze vreemde figuur ook niet helemaal. Mijn vader heeft de bevrijders duidelijk moeten maken dat van 'onze Zeeuw' geen gevaar te duchten was.

Na de bevrijding werden overal mannen vandaan gehaald om van de verlate aardappelooft te redden wat er te redden viel. De Zeeuw moest zich, voorzien van een riek, melden en werd verwezen naar de aardappelvelden bij de Martina's Hoeve. Daar werden toer ook 'werkers' aangevoerd uit 'het Heike' (St. Willibrord). Daar zaten veel mensen tussen die het zware handwerk op het land niet bepaald gewend waren, omdat ze in hun normale leven veel fantasierijker aan de kost kwamen. Het aardappelen rooien schoot dan ook niet erg op.

Die 'Heikesmannen' werden aangevoerd in een gammele Duitse legerbus die nog steeds camoufla-gekleuren droeg.

Een prettig karwei was dat aardappelen rooien niet, want eind oktober en begin november van 1944 waren bijzonder nat. De mensen stonden tot hun enkels in de modder te ploeteren om de halfrotte knollen uit de grond te halen.

Met aardappelen rooien schoot niet erg op!

Schroothoop

In 1946 was de situatie op Schouwen-Duiveland blijkbaar weer zonnig dat de Zeeuw naar huis kon. Op een bepaalde dag kwam een vrachtwagentje ons erf op rijden en de chauffeur had opdracht om een bekende Rikus Fondse op te halen. Dat had toch nog wel wat voeten in de aarde. Rikus had in de loop van de tijd een karrenvracht oud ijzer van allerlei aard en herkomst verzameld achter zijn huisje. Dat wilde hij graag meenemen. De

chauffeur voelde er niets voor om als een schroothandelaar door half Nederland te rijden en gaf zijn passagier een uur of wat de tijd om zijn schroothoop kwijt te raken. Dat lukte wonderlijk snel doordat mijn vader op het idee kwam om Constant Grooten in te schakelen. Die nam de hele handel over. In de dagen daarna reed Stan als maar af en aan met zijn bakfiets. Waarschijnlijk heeft hij al dat ijzer verwerkt als betonbewapening in zijn bouwwerken aan de Turnhoulseweg.

Toen de Zeeuw klaar stond voor vertrek met datzelfde kartonnen koffertje, vroeg de chauffeur aan mijn vader of de man misschien ook 'springerige kameraden' (vlooiën) had. Nadat mijn vader aangaf dat dat wel mee zou vallen, maakte de chauffeur met juten zakken een passagiersplek in de laadbak van zijn vrachtwagentje en vertrok richting Ouwerkerk. Enige tijd later werd het kleine huisje op ons erf bewoond door Sus Kabbel, waarover ik u eerder al vertelde.

Archeologie in Zondereigen (10)

HERMAN JANSSEN

In onze Zondereigense reis doorheen de tijd zijn we aanbeland in de "nieuwe tijd", die na de late middeleeuwen komt en tot aan de Franse Revolutie doorloopt.

De nieuwe tijd (1500-1800 n.C.) wordt overwegend door historici bestudeerd en nauwelijks door archeologen. Over deze periode bestaat immers veel geschreven informatie. In de nieuwe tijd kwam er geen explosieve uitbreiding van de bebouwing in Zondereigen. Er stonden in het dorp, Ginhoven en Gel inbegrepen, nauwelijks dertig

huizen. De abt van Tongerlo was tot aan de Franse tijd grondheer van Zondereigen. Landbouwers waren hem cijnzen en rentes verschuldigd. De abt stelde ook de meier en de schepenen aan. Zij waren gemachtigd om allerlei rechtshandelingen te plegen.

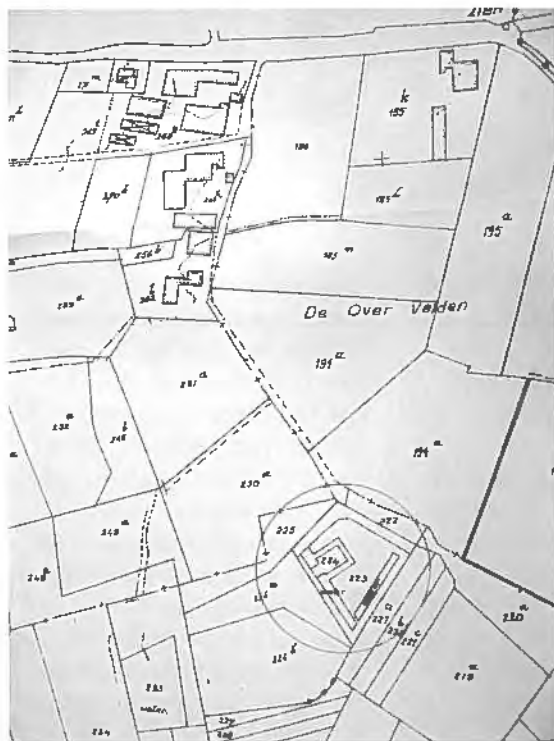
Oorlog en bezetting

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) werd Zondereigen geteisterd door legers van Hollanders, Fransen, Duitsers, Oostenrijkers en Spanjaarden. Onze voorouders kwamen om in het oorlogsgeweld of stierven door

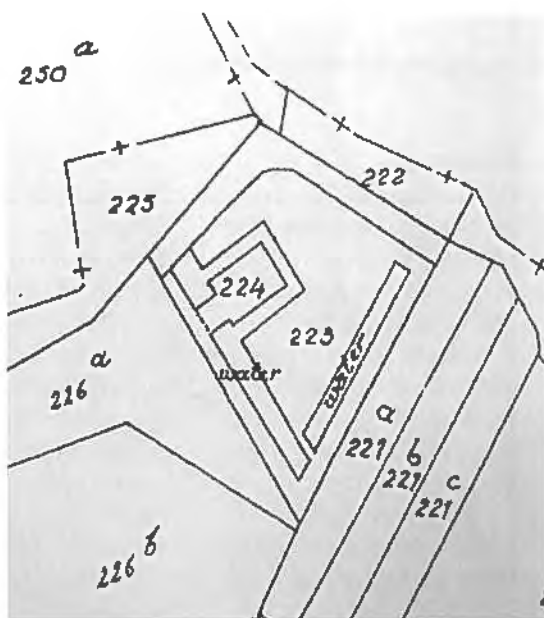
vreselijke ziektes. In 1625 bijvoorbeeld, een jaar na de belegering van Breda, woedde de pest. Veel inwoners ontvluchtten het dorp. Wie bleef, zag dat zijn boerderij verwoest werd door plundering of brandstichting. Jarenlang werden de gewassen op het veld vernield of werd de oogst door soldaten aangeslagen. Overal in de Kempen zocht de bevolking haar toevlucht tot boerenschansen. Elk gehucht bouwde er één.

Huidige kadasterkaart

De kaart Vandermaelen (1846) en de huidige kadasterkaart tonen

Huidige kadasterkaart

De kasseiweg boven leidt naar de locatie van de Gelse
Ellerschans. Onder: reconstructie van de Ellerschans bij
Gelre.

De schans op het gehucht Gel-
re had doorgaans een
oppervlakte van één hectare en lag
in een moerasachtig gebied. Ze werd
aangegeven door een gracht van soms

wel tien meter breed. De aarde
uit deze gracht werd gebruikt om
een aarden wal op te werpen. De
schans was alleen te betreden via
een ophaalbrug. In noodgevallen

Statenoorlog (koning Philips II van Spanje) en een munt uit
1577 (landvoogden Albrecht en Isabella van Oostenrijk)

trok men zich met haast en goed
binnen deze aarden versterking
terug. Veel schansen zijn gekend
uit oud kaartmateriaal, maar aan-
gezien het om aarden bouwwerken
ging, bleef er op het terrein slechts
weinig van bewaard. Van de Gelse
schans bijvoorbeeld rest alleen nog
de grachtvulling. Een studie van de
akkernamen bracht onlangs aan
het licht dat er ook op de Heikant
een schans gestaan heeft. Die
bevond zich achter de Begijnhoeve
(Heikant 13).

Met de ondertekening van de
Vrede van Münster in 1648 kwam
er een einde aan het oorlogsge-
weld. De Noordelijke Nederlanden
scheurden zich af van het Spaanse
rijk en werden onafhankelijk.
Voortaan liep de landsgrens net ten
noorden van Zondereigen, op de
grenslijn tussen het land van Turn-
hout en de baronie van Breda.

Munten

Met de metaaldetector werden
muntjes uit alle (bezettings)perio-
des van de nieuwe tijd gevonden.
Een paar voorbeelden. Uit de
Spaanse tijd dateert een Staten-
oortje (1577-1579), met beeltenis
van koning Phillips II. Een munt
uit 1617 werd geslagen tijdens het

Zilveren schelling (Maria Theresia van Oostenrijk) en een duit uit Overijssel.

Muntje uit 1789 (regeerperiode van Joseph II van Oostenrijk) en halfpenny uit 1794.

Twaalfjarig Bestand (1609-1621), met de landvoogden Albrecht en Isabella aan het hoofd van België. Maria Theresia van Oostenrijk regeerde in 1750. Uit dat jaar werd een Antwerpse zilveren schelling gevonden. Verder werd een halve penning gedetecteerd uit 1794, toen ons land door Frankrijk bezet

was. En omdat de grens zo dichtbij is, komen ook Nederlandse geldstukken voor, waaronder een duit uit Overijssel (1768).

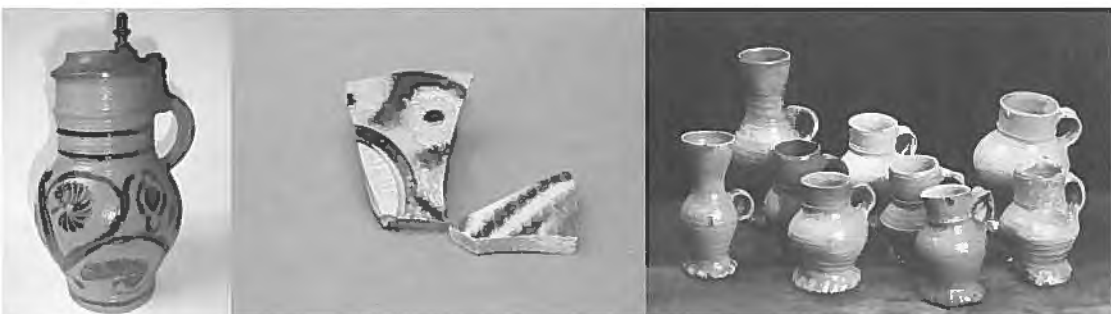
Aardewerk en steengoed

Tijdens het archeologisch akkeronderzoek in Zondereigen worden

veel scherven uit de nieuwe tijd gevonden, vooral steengoed uit Raeren en Westerwald, witbakende pijpenaarde en roodbakend geglazuurd aardewerk. Dat gebeurt altijd op pluggenbodems, waar ze met het huis- en tuinafval belanden. Voor ons onderzoek naar de ligging van voormalige woonhuizen

Baardmankruik met Zondereigense scherf. Rechts een kom in roodbakend geglazuurd aardewerk (Bokrijk).

festerwald steengoed met kobaltblauw zoutglazuur (l.) en Raeren steengoed (r.)

In deze vondsten niet van belang. Ze vertellen hooguit iets over de ouderdom van de akker, al zijn er soms mooie zaken bij. Wat dacht u bijvoorbeeld van de baardman-scherf in Raeren steengoed?

Spinschijfjes

Op het platteland bleef het lokaal ambachtelijke werk op huiselijk niveau nog lange tijd bestaan. We denken daarbij vooral aan het weven en het spinnen. Tijdens het akkerlopen werd op de Jagersbeemden een doorboord oefengewicht gevonden, gesneden uit een bakstenen tegel. Op de

Jagersbeemden, de Ginhovense Velden en de Koeyvelden werden vier spinschijfjes gevonden. Twee intacte exemplaren zijn van Raeren aardewerk (1500-1600). De andere zijn slechts fragmentarisch bewaard en dateren van na 1600. Een spinschijfje werd ook spinsteentje, spinklosje of kluts genoemd. Zonder kluts kon de spinster niet verder, vandaar het oude spreekwoord: "de kluts kwijt zijn".

Spinschijfjes zijn aardewerken gewichten die over een conisch gesneden stokje geschoven worden. Omdat het ronde gaatje in

het midden van het steentje taps geboord is, blijft het daar vanzelf op vast zitten. Wol wordt op een spinrokken (een stok met een gevorkt uiteinde) gewonden. Bij het spinnen wordt telkens een plukje wol getrokken terwijl de spintol draait. De gesponnen wol windt zich om het stokje. Het spinsteentje doet bij het draaien dienst als vliegwiel. Deze spinmethode wordt bij primitieve volkeren nog altijd toegepast.

Knikkers en kogels

De tijd waarin kinderen in de nieuwe tijd konden spelen, duurde niet

weefgewicht (links) en drie metalen visnetgewichten

lang. Vanaf hun zevende begonnen kinderen met de voorbereiding op het leven als volwassene. Ze leerden een ambacht of hielpen in en om het huis. Al in de middel-eeuwen maakten ouders voor hun kinderen speelgoed zoals ballen, fluitjes en knikkers. Ook in de eeuwen daarna werd speelgoed gemaakt, vaak door ambachtslieden. Tingjeters en pottenbakkers maakten miniatuurkeukengerei.

Meubelmakers maakten tollens, hoepels, molentjes en hobbelpaarden. Slachters leverden botjes voor het bikkelspel. Pottenbakkers maakten stenen knikkers.

In de nieuwe tijd was het knikkeren heel populair. Kinderen

maakten een kuiltje in de grond en vanachter een lijn probeerden zij de knikker in het kuiltje te gooien. Op akkers van De Bossen, het Gels Moer (2x), de Vossenbergen en de Kruisbeemden (2x) werden zes knikkers van hardgebakken aardewerk gevonden. Misschien werd ook geknikkerd met metalen musketkogels. Die werden op de Kruisbeemden gevonden.

Pijpaardewerk

Door de overzeese ontdekkingsreizen kwamen nieuwe producten op de markt, zoals tomaten, aardappelen, koffie, cacao en tabak. De Lage Landen maakten vanaf de zestiende eeuw kennis met de

tabak. Veel bedrijfjes produceerden sindsdien stenen pijpen. Pijpaarde is een zeer fijne klei. Het ontbreken van ijzeroxiden voorkwam de rode verkleuring bij het bakken, vandaar de naam 'witbakkende klei'. De vorm en soms ook de versiering van de pijpjes is zeker het bekijker waard. Het bepalen van de plaats van herkomst en een datering zijn beide mogelijk, al blijkt dat vaak een hele opgave.

De oudste pijpenkopjes zijn klein. Tabak was in de beginperiode een duur product. Toen de tabak voor meerdere mensen betaalbaar werd, gingen de pijpenmakers hun gamma uitbreiden. Aan het eind van de zeventiende eeuw kwamen

Knikkers (links) en musketkogels (rechts).

et druivenranken versierde scherf van een pijpenkop

de standaardmodellen en werd de prijs bepaald door de kwaliteit. Fijne kwaliteit stond voor een modieus model en een zorgvuldig afgewerkte pijp. Grove pijpen echter waren ongepolijst. Niet alleen ontbrak een modegevoeligheid, tevens werd er geen hielmerk geplaatst, waardoor de maker van de pijp voor ons niet herkenbaar is.

De pijp was een gebruiksvoorwerp met een grote breekbaarheidsfactor. Pijpscherven werden achteloos weggegooid en vormen thans een belangrijk onderdeel van het bodemarchief. In Zondereigen zijn tientallen pijpenkoppen en -stelen gevonden, vooral op de plaggenbodems. Meestal betreft het grove pijpen. Een paar fijne pijpen zijn mooi versierd. Ook is één zeldzame pijpensteel van roodbakkend aardewerk gevonden.

Arme Amalia (67)

ANTOON VAN TUIJL

Ook in het eerste nummer van deze nieuwe jaargang zijn we weer van de partij, omdat zowel leden als niet-leden ons schenkingen blijven aanreiken. Met genoeg brengen wij u dus weer op de hoogte van wat 'Amalia' in de voorbije maanden ontving.

- een boek 'Brabantse Monumenten' – het uitgebreide archief van de vele activiteiten die opbouwwerker John Schouten bij zijn vertrek afsloot – een oude waswinger – een set van vijf prentbriefkaarten van Baarle – drie geweerpatronen

uit WO I – een muntje uit 1938 ter waarde van 1 Pfennig – vier ijzeren knikers, gebruikt als speelgoed, maar eigenlijk afkomstig uit grote kogellagers – een metalen, fijn gestructureerde stempel voor het stempelen van textieldessin – een druipschaal van een visschotel – een blikken snoepdoosje – een boekje over de 'Pilotenlijn Groep Smit/van der Heijden' – een origineel blikje met sigaretten, zoals die tijdens de bevrijding werden

uitgedeeld aan de bevolking door de soldaten – een ouderwets Agfa fotooestel – een handvol oude Belgische en Nederlandse muntstukken – een complete set multifunctioneel montagebare tentoonstellingsframes en -panelen – vier blikken dozen en trommels (die brengen onze totaalverzameling op zo'n slordige vijfhonderd stuks!) – twee oude strijkijzertjes – een oude telefoonoplader – een prent 'Baarle van Boven' – een jubileumboekje van koningin Wilhelmina 1898-1938 – een grote serie bidprentjes en overijdensbrieven – een set boeken en brochures – een blikken koektrommel – een dubbele sigarenplank, afkomstig uit het 'boshuisje' van dichteres Sonja Prins – een zestal zware metalen onderdelen van spoorwegmateriaal, afkomstig van het voormalig spoorwegcomplex bij Baarle-Grens – een grote serie jaarverslagen van melkfabriek 'de Eendracht' in Ulicoten. Daar zit een bijzonder exemplaar tussen. Met gevoel voor symboliek heeft het toenmalige bestuur van 'De Eendracht' het jaarverslag van

1940 een pikzwarte kافت gegeven! – nog een dikke stapel bidprentjes - enkele artikelen voorzien van de twee gemeentelogo's, zoals stropdassen, een sjaaltje, suikerzakjes en -klontjes – het boek 'Langs de Rand van het Zand' over de Waterstaatsgeschiedenis van West-Brabant – twee schoolreisprogramma's van de vroegere jongensschool.

De goede gevers zijn (in willekeurige volgorde): Johan Peters, Mevr. Wijkenga, Dhr. Van Oosterhout, familie Beekmans-Willemsen, Ben Geerts, Martien van Gool, Stefan van Kaam, Ben Geerts, Herman Boeren, Fien van Beek, Frits van de Westerlaken, Heleen Stekelenburg, Mevr. Van Gils, Toon de

Jong, Gust Haagen, Peter de Greef, Heemkundekring Esbeek, familie Martina, Piet Adriaansen en John Schouten, familie Mathijssen. Alle schenkers zeggen wij hartelijk dank en als 'Arme Amalia' volgende keer weer wat te melden heeft dan vindt u haar opnieuw op dit vaste plekje in ons blad.

Cees Dickens: een wel héél bijzondere man

ANDRÉ MOORS

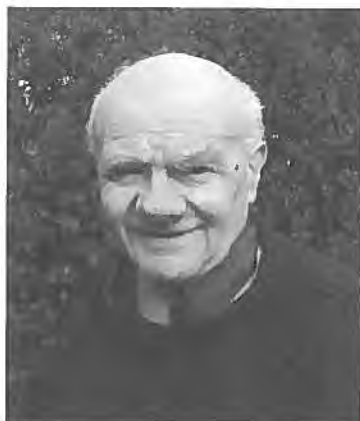
onze vorige Van Wirskaante
n u een mooi verhaal lezen,
getekend uit de mond van ons
actiefid Piet van der Flaes. Piet
rtelde toen over Cees Dickens,
n zonderlinge man die in de
erste helft van de vorige eeuw op
Tommel woonde. Als redactie
den wij toen een oproep om te
ngeren als u ook herinneringen
j hebben aan Cees. Wel, wij
ngen verschillende reacties die
er de moeite waard zijn om te
en!

Vooraf

nk zij een stamboom die we kren-
n van Annie Meeuwesen (haar
eder moest oom zeggen tegen
as), weten we ondertussen
Cees Dickens werd geboren
Merksplas op 22 juni 1874.
overleed in het ziekenhuis in
nhout op 27 maart 1955 op
-jarige leeftijd.

Samenvatting van de herinneringen van Piet v.d. Flaes

as Dickens woonde een groot

Piet van der Flaes kwam de vorige
keer aan het woord

gedeelte van zijn leven als een
zonderlinge man aan de Tommel
in Baarle. Volgens Piet was Cees
een man van eenvoud die absoluut
geen waarde hechte aan luxe. Hij
ging in de bossen regelmatig op
strooptocht, maakte daar tak-
kenbundels en leverde die aan de
plaatselijke bakkers om in hun
ovens te stoken. Hij was niet echt
mensenschuw, maar hij leefde vol-
gens Piet graag wat teruggetrokken
en wilde het liefst met rust gelaten
worden. Op de Tommel hield
hij geitenbokken die ongelooflijk
stonken. Die bokken deden meer
dan hun best om bij de geiten
van dorpsgenoten te zorgen voor
nakomelingen.

Samengevat, Cees was volgens
Piet van der Flaes een wat stille,
teruggetrokken maar goedaardige
dorpsgenoot.

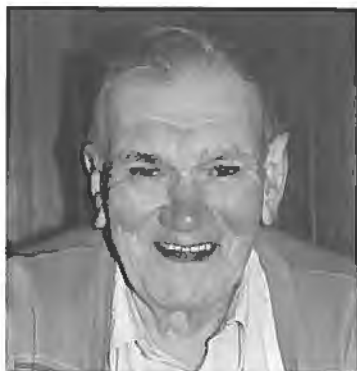
Drie reacties van (oud) bewoners van de Tommel

Fons Verhoeven

Jan Spapen

Janus Boeren

Op het artikel in de vorige Van Wirskaante kwamen drie reacties van buurtbewoners van de Tommel die Cees gekend hebben. Dat is Jan Spapen, vroeger woonachtig op de Tommel.

Vervolgens Janus Boeren. Janus wordt 7 maart a.s. 88 jaar en heeft heel zijn leven al op de Tommel gewoond. Tot slot Fons Verhoeven van de Tommel die Cees als kind en die ook mooie verhalen heeft gehoord van zijn moeder. Ik laat graag de drie 'getuigen' achtereenvolgens aan het woord.

Jan Spapen

Cees speelde een grote rol in onze kinderfantasie

"Toen ik het stukje in de vorige Van Wirskaante las over Cees Dickens, flitste er van alles door me heen. Ik heb namelijk mijn jeugd doorgebracht op de Tommel. Ik ben daar geboren en getogen mag ik wel zeggen. In mijn lagere schooltijd was Cees Dickens een gegeven, dat een grote rol speelde in onze kinderfantasie en een grote

aantrekkingskracht uitoefende op ons. Cees Dickens was overal, je kon hem vooral ruiken. Als ik mijn ogen sluit zie ik nog het huisje van hem en leg ik in mijn geest de weg af van ons huis naar de omgeving van het hutje van Cees Dickens. Waarom naar de omgeving? Er waren twee redenen om uit de buurt van Cees Dickens te blijven. Onze ouders hadden ons verboden daarheen te gaan. We waren buurtkinderen van negen à tien jaar. We wisten geen raad met hem als persoon en we fantaseerden er danig op los. De tweede reden was, als je in aanraking was geweest met iets van Cees, dan merkten ze dat thuis meteen. Dan moesten je kleren gewassen worden en wijzelf ook, want je stonk naar de bok!

Het hutje van Cees lag, als ik vanaf ons huis naar de boerderij van Kersemans ging waar nu Wim Martens woont naar de boerderij van Corneel Pemen, nu bewoond door Karel Dirven. Daar dan linksaf richting Molenheide, dan meteen na het huis van Corné Pemen (dit is een kleinzoon van de eerder genoemde), rechts een zandpad in,

naar de boerderij van Jan Marten later bewoond door Toon Vloet (vader Vloet). Die zandweg leidde naar de Molenbaan. Vlak voor de boerderij stond een oude schuur rechts van de zandweg. Hier tegenover liep er links een voetpad dat leidde naar de boerderij van Kees Boeren, nu bewoond door Ad Boeren. Ongeveer vijftig à zestig meter dit pad in, vond je het hutje van Cees Dickens. Het eerste wat je zag was de ongelooflijke hoeveelheid duiven die er rond fladderde! Maar dan DEN BOK, die was groter dan de meesten van ons! Die stond meestal buiten aan een paal getuid. En als Cees niet thuis was stookten wij mekaar op om de bok los te laten. Maar ik ken niemand die het ooit gedurfd heeft.

Mijn broers Toon en Fons hadden ook duiven. En als er een keer een duif op visite kwam in hun duivenkot en als dan die duif toevallig of bij Cees op visite was geweest, dan konden we dat ruiken terwijl we nog buiten stonden!

Ons moeder was ook niet zo gecharmeerd van Cees Dickens, want als de wind verkeerd stond op maandag dan kon ze de was niet buiten hangen. Of wat nog erger was, als de wind draaide al de was al buiten hing en ze was er niet op tijd bij, dan kon ze mooi c was opnieuw doen!"

Janus Boeren

Veel van de duiven van Cees sliepen op zijn bed

"Cees was een zonderlinge man die op de Tommel woonde. Volgens mij werd hij omstreeks 1870 geboren. Begin vijftiger jaren overleed hij. Hij toonde oud. Hij kleepte

Jan Spapen voor het huis aan de Tommel waar hij zijn jeugd doorbracht

Janus Boeren wijst vanaf zijn erf aan de Tommel naar de plek waar het huisje van Cees Dickens vroeger heeft bestaan. Dat is daar waar nu de schuur staat

ich ook zo. Hij zag er altijd vuil uit. Wassen deed hij zich niet. Slachten deed hij op zijn zolder. Daar was één groot vertrek. Hij had er gezelschap van wel tweehonderd duiven. Die sliepen ook op zijn bed! Hij at altijd spek of darmen bij zijn brood. Die ingewanden maalde hij bij de slachter en gooide die maar ergens neer. Stinken dat die darmen deden! Cees zelf stonk altijd naar de bokken. Hij had er drie. Veel mensen kwamen met hun geit naar zijn bokken. Als die hun werk hadden gedaan, beurde hij daarvoor een dubbeltje of zo. En dan toog hij naar het café van de Zwarte de Rooij op de Turnhoutseweg en dronk daar een borreltje van zijn verdiende centen.

Cees was een ontzettend aardige man. Heel behulpzaam. Als hij bij ons in de hof had gewerkt, at hij wel eens mee bij ons. Maar dat had ik niet zo graag. Stinken dat hij deed! Hij zat twee of drie keer per jaar in de bak vanwege stropen en zo. Hij ging er dan als een schooier naar toe en kwam als een heer terug. Cees ging trouw naar de kerk. Zat altijd achter in de kerk op de grond tegen het wijwatervat. Volgens mij hebben

ze hem op een dag bij de Zwarte de Rooij op straat gevonden. Hij was 'strontzat.' Na een tijd, hij was zwaar onderkoeld, is hij in een auto gelegd en naar het ziekenhuis gebracht. Daar hebben ze op een gegeven moment geprobeerd het vuil van zijn lichaam te schrobben maar toen is hij dood gegaan."

Fons Verhoeven

Fons is geboren op de Tommel op 14 april 1936. Toen Cees Dickens in 1955 stierf, was hij dus 19 jaar. Fons is verknocht aan de Tommel, waar hij nog altijd met veel plezier

woont. Eenmaal op zijn praatstoel, komen heel veel herinneringen aan Cees Dickens in een smakelijk Baols dialect boven. Zoveel is duidelijk, ook op Fons heeft Cees Dickens een onuitwisbare indruk gemaakt. De herinneringen aan Cees toen hij nog een kind was, heeft hij gehoord van zijn moeder.

Unne troep rond zun huis

"Ik weet nie precies waar Cees vandaon kwam. Mar aon zun tongval zou je zeggen dat hij van Poppel of zo kwam. Ik ben bij Cees ook wel eens binnen gewiest. Hij zat altijd aon ut room tegen de weg. Zijn open kachelvuur mee unne grote schouw was meer richting het huis van de familie Boeren gericht. Nie alleen buiten, mar ook in ut vertrek waar hij woonde, zaten duiven. Ik weet nog dat hij un koffiekorn op taofel hai staon. Die kom zat bijna diecht van de koffiedrap. Die kom was nooit van zun lêven uitgewassen gewiest! Ut hout veur de kachel had hij om te drogen, heel kort bij ut vuur staon. Daarom is zun huiske in 1942 ook afgebrand. Toen da was afgebrand, heet ie de

Dit is dan het huisje van Cees Dickens! De korenhokken staan op de akker van Cees Boeren, de vader van Janus Boeren. Deze mooie foto uit ongeveer 1938 werd ons beschikbaar gesteld door mevr. Els Slockers

stenen wa afgebikt en heet ie daor unnen 'stoep' stenen van gemaakt zo hoog as die kast daor. Langs wirskaanten had ie er un hoekske aon gemaakt. Cees zee dikwijls: as ut goei weer is, dan stook ik in de veurste kaomer. Da was aon de westkant in de zomer. En bij slecht weer stook ik in de achterkeuken. Tegen dieën muur stookte hij dan. Boven ut vuur hing unnen ijzeren ketel mee waoter of eten. Wij hebben er dikwijls genog bij gezeten. En as we dan thuis kwamen zee ons moeder, ge het wir bij Ceeze gezeten! We brochten dan vlooien mee en stonken verschrikkelijk. Fietsen heb ik hum nooit zien doen. Ik denk dat ie da nie kos," aldus Fons.

Rond het huis van Cees was het vlogens Fons nog al een bende. Bij het huis lag ee grote hoop oud ijzer. Mensen van Baol konden bij hem hun troep kwijt. Toen zijn huis in 1942 was afgebrand, heet hij eerst nog een rieten stalletje gebouwd voor zijn bokken, een vertrek groot. "Mar bij de bevrijding brandt da kotje wir af. Kort nao den oorlog mocht ie toen op grond van Toon Vloet un strooien stalleke

bouwen. Van lieverlee ging ie voort regelmatig slaopen bij zun zuster Philomina aon dun Dijk (Molenstraat). Mar ook lag hij bij ons wel eens buiten in unne hoop strooi. Un broer van hum woonde aon de Parallelweg. Toen die in 1942 dood ging, hebben ze zun kiest op unne langkêr gelaaien en naor de kerk gebracht."

Van dun duvel nie bang

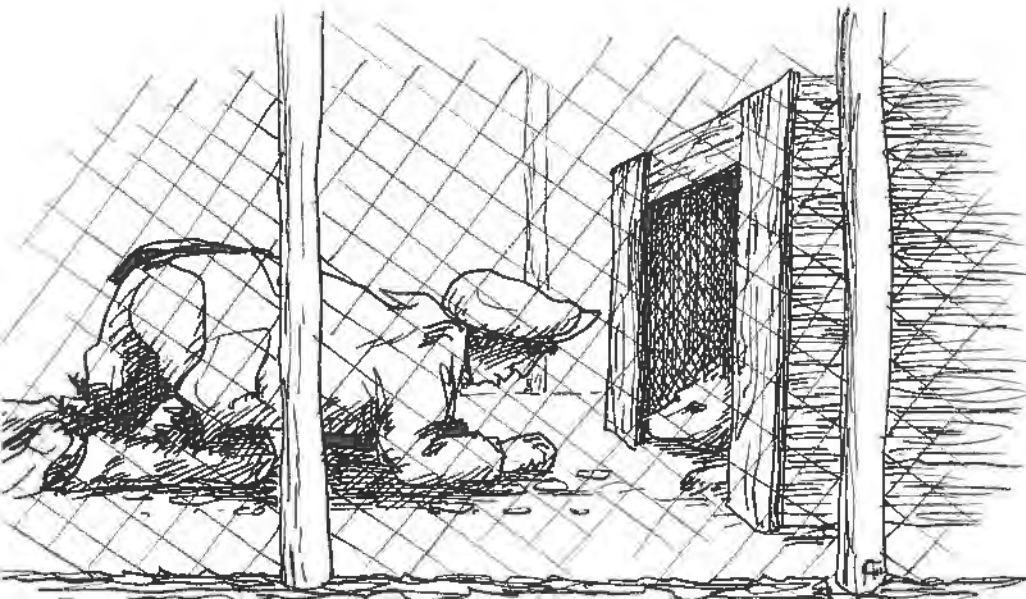
Fons weet van geen ophouden meer. Er schieten hem heel veel vroegere gebeurtenissen te binnen. Fons: "Cees kende gin bang. In de Meulenstraat stond nog eens unne stier op unne waogen en niemand dorf hum te pakken. Zó tekeer ging ie. Cees wier uit ut café gehaald. Hij kroop op de waogen en haolt de stier er af. Zo zee Cees, hier is oe beestje. En den stier dee niks! Bij ons thuis han wij unne kwaaije hond. Ons moeder hee mij verteld da ze hem nie los durfden te laten, want hij beet alle man. As Cees in de nacht van ut dorp aankwam, begon die te blaffen. Ons moeder hai toen tegen Cees gezee, da geblaf iedere nacht is nie om uit

te staon. Hedde gère det ie zwijgt, zee Cees. Dan zal ik wel eens komen. Dun dag daorop kwaam ie daor wir aongegaon en zeet ie tegen ons moeder, makt ut hok mar open. Maar hij bijt hoor Cees, zee ons moeder. Enfin, Cees goi op handen en voeten de buitenkooi in en kruipt tussen en over de stront henne. En dun hond bet hum een bietje mar blaft steeds minder. Dun hond kruide mar terug, uiteindelijk zun binnenhok in. Ondertussen begos dun hond steeds harder te janken. Hij kan er gerust uitkomen zee Cees, die bijt nooit mir! Nóóit van zijn lèven hee dun hond nog aongeslaon. Hij was eigenlijk niks meer wèrd. En toen wij aon ut einde van de oorlog allemaol in de schuilkelder zaten, was Cees bezig mee ut slachten van een kalf wat getroffen was door unne granaot. Opnieuw was Cees nie bang."

Koeikop en dèrmen, lekker!

De moeder van Fons heeft hem verteld dat Cees vroeger iedere maandag naar het dorp ging, naar een slachterijtje bij de Belgische kerk bij de Belgische douane.

Van dun duvel nie, mar ook van dun hond nie bang!

Fons Verhoeven achter zijn boerderij aan de Tommel

Fons: "Alle maondagen kreeg ie daor unnen halve koeikop. Dieë kop hing ie dan mee unne haak over zonne schouwer en droeg die dan naor huis. Dan kookte hij dieë kop in unne wekketel. Winter of zomer zee ons moeder, hij schoof de wekketel onder taofel. Als hij ging eten trok hij hem er onder uit, stak er mee un mes wa uit en at da op. In de zomer zee ons moeder, dan krioelde het in en rond de wekketel van de wormen! In zonne snor hingen er dan ook nog. Allemaal vlees, zee Cees dan!"

Als de boeren op de Tommel varkens geslacht hadden, brachten ze de darmen naar Cees. "In un ouwe mand wier wa strooi gedaon en daor wieren de dèrmen in getast. Zoals ze uit ut vèrken waren gekomen, zo wieren ze naor Cees gebrocht. Die dèrmen at hij allemaal op. Ik heb ooit gezien hoe hij die zuiver maakte. Hij pakte die dan vast en stroopte daar eens over. Dan goot hij er un bietje wouter in en over, stroopte nog unnen

keer en klaor was Cees! Vervolgens kookte hij ze en at ze op."

Vlooiën en stienken

Stropen was volgens Fons ook een grote passie van Cees. "In de winter liet ie zun eigen tijdens het stropen wel eens express pakken. Dan heb ik de kost en zit er wèrm bij, zee Cees dan." Hij is ook heel veel met smokkelaars mee gegaan. Ieder padje kende hij. Fons: "Marten deed ie ook veul. Hij verkocht dan zun aaier en bleef dan altijd in de café hangen. In ut café buurtte hij volop mee. Er wier daor nog eens druk gepraot over un meske van Baol da unne kleine hai gekregen. Er wier bekaanst ruzie gemaakt toen ze ut er over han van wie da kind wel zou zijn. Cees hoorde ut aon en zee: Ut ies er ene van mai, nou is ut afgelopen! Hij was unne echte borrelman. Van bier raakt de maog van de riecht, zee Cees altijd. Hij was heel dikwijls zat. Ons moeder was er heel erg op

tegen as wij naor Cees gongen. Ut was zonne vuile mens! Hij zaat vol vlooiën en ut stonk er verschrikkelijk. Hij stonk zelf net zo erg als zun bokken. Ons moeder rook al van un afstand of Cees er aon kwam. Ik heb nooit gezien det er bij hum was aon dun draod hong. Als mensen tegen hem zeeën dat hij zich eens moet wassen, zee Cees, da is veur de vuilekers! Cees liep dikwijls in un keeltje en had ook mistal klompen aon. Maar op zondag had ie altijd unne propere jas aon. Dan ging ie trouw naor de kerk. Irst liet ie dan zun eigen schèren bij dun barbier, un broer van Stan Grooten, Fons. Die wonde un klein bietje veurbij de wiette pomp. In de kerk ging ie nie zitten. Vruger stonden achter in de Belze kerk twee grote wijwatervaten. Daor hong of lag ie tegen aon."

De bokken waren baos aon huis

Volgens Fons had Cees Dickens

Cees is een trouwe bezoeker van de mis op zondag in de Belze kerk. Bij of tegen het wijwatervat achter in de kerk, daar voelt hij zich thuis

altijd twee bokken. Hij ging er ook mee naar de tentoonstelling in Brussel. Verschillende keren heeft ie daar de eerste prijs mee gewonnen. "Ja, de kenners zullen wel gedacht hebben dat ut goei waren maar ze zagen er wel zo vuil uit. Lange haoren en grote horens. Cees bond die bokken mee un touw aon unne eiken tak, zodat ze aon de baon wa kossen eten. Als kinderen gingen wij die bokken dikwijls plaogen maar dan kwamen ze af hoor. Mijn broer hee er ooit onder gezeten. Wij zeeën dan tegen Cees da wij den bok nie los gemaakt hadden. Als er iemand mee de geit naar Cees ging, gongen we daor naor toe. Da mochten we van ons thuis nie, mar wee deeën ut toch. Ik weet

nog goed da Sjaak van den Brandt van Loveren er mee un geit was. Wij mee un kring kinderen rond dieë geit en dun bok. Toen ut spel klaor was mos er betaold worden, hoeveel weet ik niet. Ik denk da Sjaak gezee zal hebben, da is nog mar veul. Mar Cees die zee toen, daor kunde zelf nie voor liggen te prutsen!

Ik weet ook nog goed dat de broeders uit de Kaoterstraat er zondags in de buurt veul wandelden. Dun bok was eens op unne zondag los en die broeders stoven weg en gingen allemaol op de loop mee dun bok er achter aon! We spraken Cees eigenlijk wel elken dag. As ut un keer hagelde dan zee Cees: da is allemaol nitraat! Hij had wel meer die uitspraken.

Voor zun kiepen haolde hij in de bossen heel veul mieren. Zakken mieren haolde ie aon. Mee zun èrmen scheirde hij de mieren en de aalikes uit unne mierenhoop bij mekaor de zak in. Die voeierde hij dan aon de kuikentjes. De aaiër van die kiepen marlte ie en dan kwam ie wir beschonken terug."

Cees raakt aon de sukkel

Op een gegeven moment zien Fons en een paar vrienden Cees op de grond liggen in het straatje wat vanaf de Donkerstraat bij Sjat Vermeeren uitkomt. Fons: "Bij ons thuis han ze gezee, goi hem maar haolen. Hij was zo dronken as iet. Mee un stel kender hielpen wij hem omhoog. Wij zeeën toen tegen Cees, ut goi zo maar stillekes Cees. En Cees die zee toen, vandaog nie thuis komen, dan mèrgen mar, en anders overmèrgen! Wij hebben hem toen bij Sjoke Martens op un omgedraaide houten patattenkiest gezet, maar hij viel er mee zun gat deur. Toen hebben we hem zo

maar laoten zitten.

Op unne gegeven moment wier Cees wa sukkelachtig. Hij ging toen ook af en toe in huis bij Fien Dickens aon de Paralleleweg. Fien hai toen tegen hum gezee dat ie nie zun hele geld mos verdoen, want dan kossen ze hum netjes begraven. En Cees zee toen: als ze me niet netjes kunnen begraven, dan motten ze men mar koken veur de vogels, dan hebben die ook nog wa, want ik heb ook altij van hullie geprofitteerd!"

Cees overlijdt

"Toen Fien as irste te sterven kwam, was Cees nimmer bekwaom om alleen te zijn. Bij Stan Grooten stond toen unne woonwaogen. Dieë woonwagen wier 'de joker' genoemd. Cees had op unne keer wa veul gedronken en toen wou hij dieë woonwaogen binnen krulpen. Toen viel hij van ut trappe en waarschijnlijk had ie zun ribben gebroken. Stan Grooten hee hum toen in huis gehaold en bij ut vuur gezet. Stan gooide wa plastic en autobanden op ut vuur. Nou, Cees zag er toch uit. Zo zwart als roet. In dieën tijd was ik soldaat. Ik heb gehoord dat Cees bij Stan un week of wa is gewiest. Toen hebben ze hum opgelaaien en naor ut ziekenhuis in Turnhout gedaon. Sande-rendaags was ie dood. Ze hadden hum gewassen en da was volgens mij in nog gin vijftig jaor gebeurd. Da kos ie nie aon. De Turnhoutseweg heet hum begraven. Toen ie stierf had ie volgens onze vaoder twee duzend gulden bij Toon Jacobs van de Boerenleenbank staon. Daorvan hebben ze hum goed kunnen begraven. Veur Cees hebben ze laoter in de Belze kerk nog ennigte miessen gedaon," aldus Fons.

De post in Baarle-Hertog tijdens de Eerste Wereldoorlog (1)

JACQUES HEMELAERS

Heemkundekring Amalia van Solms onderzoekt sinds geruime tijd plaatselijke gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Herhaaldelijk werd gesteld dat Baarle-Hertog het landelijke centrum van de spionage en brievensmokkel was. In deze nieuwe artikelenreeks gaan we na hoe en door wie dit alles georganiseerd werd. En al is het onmogelijk om bijna een eeuw na de feiten alle netwerken bloot te leggen, vanuit de filatelie (een nieuwe en heel bijzondere invalshoek) ontdekken we nog verrassend veel gegevens!

1. Situatieschets

De postbedeling was ooit een taak van koeriers en bodes. In de Franse tijd was Baarle een pleisterplaats voor ruiters tussen Antwerpen en 's-Hertogenbosch. Vanuit beide steden vertrok 's morgens een koerier naar J. Wouters in de Kapelstraat. Bij hun aankomst op de Visweg gaven zij een sein op hun posthoorn, ten teken dat de plaatselijke correspondentie zou worden meegenomen. De corres-

pondentie voor Baarle werd door een plaatselijke bode afgehaald en aan de geadresseerden bezorgd. Met verse paarden werd de terugweg door de koeriers aangevat.

Onder het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden verliep het dagelijkse verkeer van de correspondentie enerzijds tussen Baarle-Hertog en Turnhout, anderzijds tussen

Baarle-Nassau en Breda. Na 1830 bleef de toestand ongewijzigd. Als Belgische gemeente in Nederland heeft Baarle-Hertog sinds 1836 een landelijke postdienst (postbusletter O), afhankelijk van het ontvangkantoor Turnhout.

In 1877 werd er aan het gemeentehuis van Baarle-Hertog een brievenbus aangebracht. Een bode uit

Brief van Baarle-Nassau naar Doornik, gefrankeerd met tien centimes (het Belgische binnenlandse port). De postbusletter O is onduidelijk. Stempel: "Turnhout 3 sept (5-6) 1878" (3 september 1878). Aankomststempel: "Tournai 3 sept (10-S) 1878". De brief arriveerde dus dezelfde dag nog! De inhoud is historisch interessant: "Baarle-Nassau, le 3 Septembre 1878. Monsieur Dumon et Cie, Monsieur, Veuillez envoyer wagon 10.000 kilogrammes de chaux pour la fabrication de l'église... (Signature) Conducteur." Het betreft de aankoop van tien ton kalk voor het bouwen van de Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandkerk

Turnhout kwam de post ophalen. Hij vertrok 's morgens te voet langs Ravels, Weelde en Poppel om vandaar Baarle-Hertog te bereiken en met de trein van 13u naar zijn standplaats terug te keren. De bode lichtte in de vier dorpen de brievenbussen, bestelde de post in de huizen langs zijn reisweg en vertrouwde verder op de onderlinge dienstvaardigheid van de bewoners. (*1)

In 1898 kreeg Baarle-Hertog zijn eerste hulpkantoor. De verbinding liep via Weelde, waar de post tussen de "facteur-relais" en de "facteur-rural" werd uitgewisseld. Baarle-Hertog werd tot de kleinere gemeenten gerekend. In 1910 telde dit dorp 1.221 inwoners. Vanaf 1 juli 1911 was er ook een telegraafkantoor gevestigd. (*2)

2. Eerste Oorlogsmaanden

Baarle-Hertog

De eerste maanden van de oorlog bleef het rustig in Baarle-Hertog. De Duitsers bekommerden zich niet veel om het noorden van

de Kempen. Sporadisch werden er verkennertroepen (Uhlanen) gesignaleerd die de telegraafverbindingen saboteerden. Onder andere in Noorderwijk bij Herentals kwam het tot een schietpartij tussen deze indringers en Belgische gendarmen. Ook de spoorverbindingen werden regelmatig gesaboteerd. Pas na het beleg van Antwerpen en de val ervan werd het menens met de bezetting van onze regio.

Op donderdag 8 oktober 1914 werd Turnhout door de Duitsers bezet. In het postkantoor eisten zij onmiddellijk de inhoud van de kassa op. Er was echter slechts 92 frank voorhanden. De postdienst met Baarle-Hertog werd voor een hele tijd onderbroken. Vanuit Baarle-Hertog vertrokken nog kleine zendingen tot 27 oktober 1914 (*3). Daarna viel het postverkeer ook hier stil. Pas op 3 november 1914 werd het laatste grondgebied in het noorden van België, het gehucht Zondereigen, door een honderdtal soldaten van de Landsturm bezet. Ze zochten er de burgemeester van Baarle-Her-

tog, dhr. Henricus Van Gilse. Die was voor hen echter onbereikbaar omdat hij zich over de rijksgrens in één van de Belgische enclaves bevond.

H. van Gilse

Vanaf de bezetting werd de treinverbinding tussen Turnhout en Tilburg onderbroken. Grensoverschrijdend verkeer was onmogelijk en zou pas na de oorlog hernomen worden. Het stationscomplex van Weelde-Station/Baarle-Nassau-Grens werd door de Duitsers met prikkeldraad in twee verdeeld.

Vanaf 19 april 1898 was in Baarle-Hertog een dépôt-relais onder de benaming Baarle-Duc operatief. De beslissing daartoe was in het staatsblad van 24 december 1897 gepubliceerd. Met de dienstorder van 19 oktober 1910 wijzigde deze benaming in Baarle-Hertog/Baarle-Duc. In een gemeente waar de twee landstalen werden gebruikt en in bepaalde gemeenten waarvoor traditioneel een vertaling bestond, moesten de postkantoren vanaf dat moment voorzien worden van tweetalige datum- en naamstempels

Baarle-Nassau

Het Nederlandse leger was sinds het begin van de oorlog gemobiliseerd. Het had aan de grenzen postgevat (in het bijzonder aan de grens met België), dit om de neutraliteit van Nederland te verzekeren. In Baarle-Nassau werden zo'n 2.000 soldaten ingekwartierd. Vóór de Duitse bezetting van Zondereigen was van een sluiting van de grens nog geen sprake. Burgers konden nog vrij van Nederland naar België. Hiervan maakten vele honderden jongeren gebruik om langs een grote omweg (via Nederland, Groot-Brittannië en Frankrijk) het Belgische leger aan de IJzer te vervoegen. Doch dit veranderde vanaf begin november toen de grenszone ook in onze regio door de Duitsers bezet werd. De grensovergangen werden streng gecontroleerd en er was ook geen officieel postverkeer meer tussen Nederland en België. Dit belette echter niet dat er nog veel briefwisseling van en naar Nederland gesmokkeld werd door "passeurs", via de door hen gekende boswegen.

Vluchtelingen

Al eind augustus 1914 staken duizenden vluchtelingen de grens naar Nederland over, ook naar de enclaves van Baarle-Hertog. Van hieruit ging het vaak naar Vlissingen of Rotterdam en zo verder naar Engeland, want niet iedereen geloofde dat Nederland aan een Duitse inval kon ontkomen. De grote toevloed van vluchtelingen kwam echter pas op gang na de belegering van de vesting Antwerpen en de overgave ervan op 9 oktober 1914 (Conventie van Cortich). Bergen-op-Zoom, Roosendaal, Breda en Tilburg werden overspoeld door Belgische vluchtelingen. Vanuit de Noorderkempen kwamen velen naar Baarle, dat deze toevloed niet aankon. Op een bepaald moment verbleven er niet minder dan 24.000 vluchtelingen. Hoewel Duitse troepen ook Turnhout, Weelde en Poppel bezet hielden, was de grens daar nog niet hermetisch gesloten. Smokkelaars beleefden gouden tijden. Voor het overbrengen van briefwisseling werden bedragen tot een frank gevraagd, waar het normale port

slechts tien centimes bedroeg voor Baarle-Hertog en de rest van het onbezette gebied. Voor Nederland gold het voorkeurtarief van twintig cent.

Bemiddelde landgenoten, die naar Engeland gevlucht waren, zonden geld naar hun familie in België via tussenkomst van Nederlandse smokkelaars.

Castelré (NL), niet te verwarren met Kasterlee (bij Turnhout), is het enige grondgebied van Nederland dat ten noorden, ten westen en ten zuiden aan België grenst. Aan de oostelijke (Nederlandse) zijde is het slechts zevenhonderd meter breed. Castelré ligt op enkele kilometers van Minderhout en heeft zijn sociale bindingen (kerk, school en winkels) in deze gemeente, waarmee het één parochie vormt. Door de oorlog en het sluiten van de grens werd het van de parochiekerk en -school afgesneden. Omdat Baarle op een afstand van 15 km ligt, bouwde de Nederlandse regering in 1915 een noodkerk en een noodschool voor de bevolking van

Aangetekende brief uit Bickley, een residentiële wijk van Londen. Verzonden op 22 oktober 1914 naar Louis Adams, landbouwer te Schoot - Castelré (een gehucht van Baarle-Nassau). Aankomststempel: "Baarle-Nassau 25 X 14" (25 oktober 1914). De afzender vermeldde: "Envoi de L. Cornelis, The Pines, Bickley". Cornelis was duidelijk een Belgische vluchteling, die langs deze weg geld naar zijn familie in België verzond. Louis Adams was gemeenteraadslid en hoofd van Castelré. De familie Adams woont er nog steeds aan de Schootsenhoek

Castelré. Een Belgische priester, Leon Baes, werd op 6 februari 1915 door de bisschop van Breda tot noodpastoor benoemd.

Leon Baes was een Waaslander, geboren in Moerbeke op 11 oktober 1889. Voor de oorlog was hij priester-leraar aan het Bisschoppelijk Gesticht St.-Henricus in Deinze. Vanaf de eerste augustusweek van 1914 deed hij bij het veldleger dienst als aalmoezenier. Na de val van Antwerpen trok hij met de troepen naar de IJzer, maar om gezondheidsredenen volgde een kort oponthoud in de Belgische militaire basis in Calais. Daarna kwam hij in Nederland terecht.

Zolang de oorlog duurde, bleef E.H. Baes officier in het Belgische leger. Door de regering in Ste-Adresse werd hij als hoofd van een speciale inlichtingendienst en als aalmoezenier der Belgische Gendarmerie in Baarle-Hertog aangesteld. (*4)

Een brief van burgemeester Mensen (Baarle-Nassau) ver-

E.H. Leon Baes

meldt: "Volgens geruchten staat de pastoor bij de Duitschers bekend als spion en zou op zijn persoon 1.300 Mark zijn gesteld. Wie hier eenigszins bekend is, kan zulks niet verwonderen. En indien de hier gedetacheerde maréchaussees van den pastoor niet wederkeurig diensten en inlichtingen ontvingen, zou de verstandhouding tusschen hen niet zo goed zijn. Dank zij die bijzonder goede verstandhouding bleef de woning waarin de pastoor thuis is, gespaard bij eene huis voor huis uitgevoerde huiszoeking te Castelré. Ja, zelfs schijnt er bij die woning maréchaussee voor te hebben gewaakt dat daar geen militairen voor huiszoeking zouden binnendringen. En toch bestond wellicht meer reden voor eene huiszoeking in die woning dan elders." (*5)

Begin 1919 publiceerde Leon Baes bij de N.V. Futura in Leiden een brochure over de gebeurtenissen in Castelré, met als titel "De Belgen in Nederland tijdens de oorlogsjaren". Vreemd genoeg verzweg hij in zijn relaas de rol die hij in de brieven-smokkel- en spionagecentrale had gespeeld. In het boek "Bijdragen tot de geschiedenis van Baarle" (van rector J.P.H. van den Broek) lezen we daarover het volgende: "Ik heb in het boekje toen niet geschreven, dat ik te Castelré steeds bleef deel uitmaken van het Belgische Leger, en zelfs van tijd tot tijd mijne legereenheid moest vervoegen. Ik was immers door de Belgische Legeroverheid aangesteld als hoofd van een specialen inlichtingendienst en als aalmoezenier der Belgische Gendarmerie te Baarle-Hertog. Ofschoon pastoor van Castelré, bleef ik tevens onder het bevel der Belgische Militaire Overheid en in dienst van het

Belgische Leger, welke ik herhaalde malen moest vervoegen van uit Castelré via Engeland. De Generale Staf zond mij na enkele weken telkens weer terug op mijn vertrouwenspost".

Zelfs toen Baarle-Hertog, na het operationeel worden van het Belgische militaire telegrafiestation op de Hoogbraak, door Nederland volledig werd geïsoleerd door middel van een omheining, kon E.H. Leon Baes als parochiepriester van Castelré over een speciale pas beschikken die het hem mogelijk maakte om vrij in en uit Baarle-Hertog te geraken. Bovendien kon hij op geregelde tijden over een bijzondere toelating beschikken om Breda te bezoeken. Officieel werd deze toelating gebruikt om verslag uit te brengen bij Monseigneur Hopmans, de bisschop van Breda. In feite gebruikte Baes deze reistoelating echter vooral om gevoelige informatie rechtstreeks op het tijdelijke Belgische consulaat in Breda te bezorgen. Daar vormde de zaakgelastigde Charles Van Pelt een rechtstreekse link met de Belgische regering in Le Havre. Het gevolg was dat de "noodpastoor" een belangrijke rol in de uitbouw van de spionage-infrastructuur in en rond Baarle-Hertog kreeg toebedeeld. Ondermeer de gebroeders Meyers en Julia Pelckmans uit Minderhout werkten als koeriers voor hem.

3. Van januari tot maart (1915)

Na de sluiting van de ontvangerrij Turnhout op 8 oktober 1914 viel op 27 oktober 1914 ook het postverkeer in Baarle-Hertog stil. Volgens de ARO van 1 december 1912 was vanaf het begin een ze-

kere C.J. Hembrechts postmeester of -ontvanger van het Bureau de dépôt-relais des postes in "Baerle-Duc". In het bevolkingsregister van Baarle-Hertog was Constant Jan Hembrechts in de wijk Centrum-Kerkstraat nummer 4 ingeschreven. Hij woonde in het eerste huis vóórbij het kerkhofhekken, tegenover secretaris Schurmans. Hembrechts was geboren in Turnhout op 11 mei 1863. Hij was weduwnaar van Maria Van Gelder en Josephina Maria Mertens. Op 25 juli 1910 huwde hij een derde keer, met Maria Antonia Van de Ven. Hij werd op 7 september 1898 als postbode in Baarle-Hertog ingeschreven. Hembrechts overleed op 10 december 1914 in Tilburg.

Jan Valgaeren

6	Valgaeren	Rezeysen	21 November 1889
7	Rezeysen	Paula - Hertog	16 Januari 1895
8	Valgaeren	Paula - Hertog	19 December 1914
9	Valgaeren	Paula - Hertog	26 Januari 1915

geopend. Het hing nu theoretisch af van de ontvangerij Veurne, doch in de praktijk was het de regering te Ste-Adresse die er de lijnen uitzette. Op 10 februari 1915 verhuisde de weduwe Hembrechts naar "Cuilenburg". Kort daarvoor, op 26 januari 1915, was haar

tot 1 mei 1920. Het vroegere postkantoor werd er heropend en wellicht werd Jan Frans-Valgaeren toen als postbode aangesteld. Het bevolkingsregister vermeldt dit beroep immers in potlood. Bij zijn huwelijk met Adriana Louisa Remeyssen op 25 april 1914 was hij nog sigarenmaker. Het jonge koppel huurde een kamer bij winkelier Gerard Rijsbosch (Kerkstraat 6), vlak naast het postkantoor.

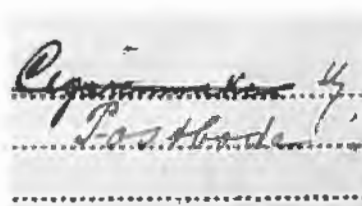

Het eerste postkantoor van Baarle-Hertog (1914). Er werd gevlagd om steun te betuigen aan het vaderland in nood

Vanwege de unieke ligging van het Belgische postkantoor (in het enige onbezette dorp aan de grens met Nederland) en de mogelijkheden die deze situatie bood, was een spoedige heropening van het postkantoor aangewezen. Na een incognito bezoek van minister Helleputte aan Baarle-Hertog eind januari 1915, werd het overdraagkantoor (depôt-relais) terug

stiefzoon Willem in het krankzinnigengesticht van Morsel overleden. Haar stiefdochter Josephina Amelia Maria, de toenmalige telegrafiste van Baarle-Hertog, was al op 20 januari 1912 naar Antwerpen vertrokken.

Het huis vooraan in de Kerkstraat stond leeg en werd volgens het bevolkingsregister niet meer bewoond

De grote toevloed van briefwisseling noopte tot een versterking van het personeelsbestand. Zo maakte een postbode uit Herentals, dhr. Eyckens (gekend als "den dikken Eyckens"), er de dienst uit. Hij was tevens de tussenpersoon voor de brievensmokkel. Verder vonden we in Baarle-Hertog de postontvanger van Turnhout (C.J. Loos) terug, maar nergens konden we een datum van zijn benoeming terugvinden. Nu was dhr. Loos wel een postontvanger eerste klasse en Baarle-Hertog slechts een overdraagkantoor. Een officiële

benoeming was dus eigenlijk niet mogelijk. Vóór de oorlog was Loos trouwens de hiërarchische overste van de postbeambte in Baarle-Hertog. In de enclaves trad Loos wel degelijk als "postontvanger van Baarle-Hertog" op. Dat blijkt bijvoorbeeld wanneer hij op 4 augustus 1916 een klacht indient bij het bestuur van de post. (*6)

Posttarieven

De Belgische regering had zich sinds 14 oktober 1914, met toestemming van Frankrijk, in Ste-Adresse nabij Le Havre gevestigd. Zij genoot voor de gebouwen die ze daar betrok "het genot van de extra-territorialiteit", wat ook inhoudt dat de briefwisseling uit Ste-Adresse van en naar het onbezette gebied (dus ook naar Baarle-Hertog) aan het Belgische binnenlandse tarief onderworpen bleef. Op 6 februari 1915 besliste de Wereldpostvereniging (met zetel in Bern) dat de vooroorlogse

beschikkingen in verband met het verzenden van de briefwisseling van kracht bleven, zodat ook het voorkeurtarief voor Nederland in voege bleef.

Voorkeurtarief voor Nederland

Sinds 1 juli 1892 gold er een voorkeurtarief voor de briefwisseling naar Nederland, dus ook vanuit Baarle-Hertog naar Nederland. De voorkeurtarieven waren als volgt:

- Drukwerk tot twintig gram: twee centimes (normaal tarief: vijf centimes)
- Postkaart zonder mededeling: twee centimes (normaal tarief: vijf centimes)
- Postkaart met mededeling: vijf centimes (normaal tarief: tien centimes)
- Brief tot twintig gram: twintig centimes (normaal tarief: vijftien centimes)

Het expresrecht en het aantekenrecht bedroegen elk vijftwintig

centimes. Hier gold geen voorkeurtarief.

Maar waarom zou een inwoner van Baarle-Hertog zijn briefwisseling frankeren aan het voorkeurtarief, dat nog steeds hoger lag dan het Nederlandse binnenlandse port, als hij zijn post gewoon enkele meters verder in een Nederlandse brievenbus kon deponeren? En bovendien viel een groot deel van de briefwisseling van de Belgen onder de vrijstelling van port als geïnterneerde, krijgsgevangene of militair onder de wapens. Vandaar de relatieve zeldzaamheid van poststukken die vanuit Baarle-Hertog aan dit voorkeurtarief gefrankeerd werden.

Duitse maatregelen

Het steeds toenemende smokkelen van personen, voedsel, kranten, briefwisseling, postzegels en Nederlandse postkaarten noopten de Duitsers tot het treffen van radicale

Voorkeurtarief voor Nederland

MILITAIRE CENSUR

Monsieur le Colonel Guillaume
10 van Mechelinstraat 25
Amersfoort

Brief gefrankeerd met viermaal vijf centimes, verzonden naar "Lt-Colonel Guillaume", geïnterneerd in Amersfoort (*7). Stempel: "Baarle-Hertog/Baarle-Duc, 28 IX 15" (28 september 1915). Nederlands censuurvignet. Verso: geen aankomststempel, wel een stempeltje van de postbode. Deze brief is het antwoord van postontvanger Loos op een verzoek van deze officier (zie deel 5)

maatregelen. In eerste instantie drongen zij er bij de Nederlandse overheid op aan om paal en perk te stellen aan het smokkelen van voedsel. Nederland reageerde door het instellen van strenge controles op de in- en uitvoer van voedingswaren in Baarle. Dat was geen eenvoudige zaak, gezien de grillige rijksgrenzen. In bezet België werden strenge straffen opgelegd aan smokkelaars die betrapt werden. Ook werden hoge geldboetes uitgesproken. (*9)

Voetnoten:

- *1. Henricus Joosen, "Ons Baarle, een bijzonder dorp".
- *2. Nomenclature des bureaux télégraphiques en 1911 d'après le Guide de la Correspondance télégraphique au 1 Juillet 1911: Baarle-Duc.
- *3. Sam Van Cleemen, "Den Oorlog Verklaard".
- *4. J. Huijbregts, "Het Suizen van den Dodendraad".
- *5. Regionaal archief Tilburg, archiefnummer 2201, uitgaande post.
- *6. Jacques Boone, in: "Taxandria jaarboek 2008" (pagina 41).
- *7. Lijst: "Officiers Belges Internés en Hollande, Classement alphabétique 1914".
- *8. Deze komt niet voor op de officiële lijsten, maar hij werkte voor het "Oeuvre du Mot du Soldat".
- *9. Eugene Waterschoot, "De Duitschers in de Kempen".

Monsieur Pauwels,
Postbus, 585,
Rotterdam

Brief gefrankeerd met tweemaal tien centimes. Stempel: "Baarle-Hertog/Baarle-Duc, 17 XI 16" (17 november 1916). Verso: aankomststempel "Rotterdam 17-11-16" (17 november 1917). Pauwels is gekend als tussenpersoon voor het overbrengen van briefwisseling van en naar bezet België. (*8)

Met bijzondere dank aan Mon Rômer en Herman Janssen voor hun medewerking.

De kalkoen, het mooiste neerhofdier!

ELS VERBIEST

We kennen allen die mooie grote rare vogel: de kalkoen, de koning van het neerhof...en hij wordt hier en daar wel meer gehouden als siervogel dan om er profijt uit te halen.

Waar komt de naam en de kalkoen zelf vandaan?

De kalkoen is een hoenderachtige vogel uit Midden-Amerika. De Spaanse ontdekkingsreizigers brachten hem mee uit Mexico, in 1518. De Azteken (indianenstam uit Mexico) hielden kalkoenen als huisdieren zoals wij kippen. De Spanjaarden namen de kalkoen mee naar Europa en noemden hem "vogel uit Peru". Niet heel correct, maar hij heet in het Portugees nog steeds "Péru".

De Engelsen noemen hem een turkey, naar Turkije, maar de Turken echter noemen hem "hindi", naar India, net als de Fransen die hem "dindon" (de l'Inde: uit Indië) noemen. De Nederlanders en de Belgen heten hem kalkoen en de Duitsers "Kalkuhn, later Truthahn". De connectie met de Turken en India is niet onlogisch. Allerlei exotische producten werden in Europa geïmporteerd uit Amerika en Azië en dit via Turkse handelaren. De bekendste haven in India was Calicut (niet Calcutta) en daarvan kwam de naam kalkoen.

Fossielen of botten van kalkoenen

uit de periode voor het jaar 1500 (na Christus) zijn buiten Amerika nergens ter wereld gevonden. Volgens de Spaanse ontdekkingsreizigers die Mexico bezochten, waren er kalkoenen in wit, bruin, rood en zwart. Vanuit Spanje werden ze verspreid over Europa en daarbuiten. De Spanjaarden zouden hun soldaten ermee hebben gevoed, wat de verspreiding bespoedigde. Keizer Karel V was een echte liefhebber van kalkoenvlees. Het werd het geliefde vlees op vele Europese hoven. Op schilderijen uit de 16^e en 17^e eeuw is te zien dat verschillende soorten kalkoenen in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden voorkwamen.

Status

De gekleurde kalkoenen worden langzaamaan een zeldzame verschijning. Kalkoenen staan ook bekend als geharde dieren aan een

ruw klimaat. Ze worden verondersteld om in volledige vrijheid zelf hun kost te kunnen zoeken. Ook zijn het dankbare dieren om op een biologische manier brandnetels te bestrijden. De kalkoenen is ook een zeer goede broedster en een goede moeder.

Huisvesting

Kalkoenen stellen niet veel eisen: een eenvoudige schuilgelegenheid in een schuur of stal met een ruime buitenloop. Voorzie binnen en buiten een aantal zitstokken op verschillende hoogten. Een goede omheining of haag is belangrijk. Ook moeten de jonge dieren gewiekt worden of ze kiezen voor de vrijheid!

Bezoek aan een kalkoenkweker

Naar goede gewoonte zochten we een kalkoenkweker en kwamen bij

Kalkoen in zak

Piet Geerts uit Ulicoten, kalkoeliefhebber in hart en nieren

Piet Geerts uit Ulicoten, een gepensioneerde landbouwer. Kort na WO II startte hij als nevenactiviteit met het kweken van kalkoenen. Hij startte met honderd kalkoeneieren die uitgebroed werden in een broedmachine. Er was echter veel uitval, maar met meer dan de helft kon hij toch starten. Het was een donker gekleurd ras. De jonge kuikens werden opgefokt in de koeienstallen die tijdens de zomer leeg stonden. Ze aten o.a. gekookte aardappelen en 's morgens werden daar brandnetels onder gemengd (biologisch antibioticum!). Later kochten ze ééndagskuikens, die

ze zelf opfokten tot de slachtleef-tijd. De netels werden vervangen door inenting en dat gebeurde massaal met ruginentingen. Deze medicatie werd steeds meer verantwoord en verbeterd. Het aantal kalkoenuikens werd fel opgedreven en de huisvesting aangepast. Piet kocht barakken in het kamp van de Ambonese militairen uit Indonesië.

Deze Molukkers verbleven hier met hun familie. Deze barakken werden achter elkaar gezet en werden zo prima ruime kalkoestallen. Duizenden kuikens groeiden erin op, intussen gevoederd met speciale meelsoorten en voor de warmte werden grote gasbranders geïnstalleerd.

Om de kalkoenen voldoende groeiruimte te geven werden er een aantal uit de groep gehaald op een gewicht van 1,5 kg (babykalkoenen voor de slacht). Er werd constant vernieuwd aan de stallen en men ging over tot kettingvoer. De donkere rassen gingen eruit en Piet schakelde over op witte kuikens, "hybriden". Zij hadden meer borstvlies, plukten ook makkelijker bij de slacht en bovendien waren de witte puntjes van de stoppels zo

goed als onzichtbaar.

Vroeger slachte men vooral tegen Kerstmis, maar vandaag eet men het ganse jaar door kalkoen. De dieren konden een gewicht van wel 14 kg bereiken, maar bij een zwaargewicht kalkoen kon de aorta of slagader van het hart breken en moest er een noodslachting gebeuren. Deze dieren belandden in de kookpot van de kweker en zijn familie.

Het was voor de kwekers een hele klus om zich tussen de volwassen dieren te wagen. Je mocht de dieren niet doen schrikken om ze niet opeen te jagen. Men bewoog zich door het hok met gespreide armen en men trachtte de vleugelslagen te ontwijken. Deze hadden een enorme kracht en verwondde menige boer met kneuzingen. De dieren verwondden soms ook elkaar en daar moest je voor opletten, want als ze bloed zagen gingen ze door met vechten en zouden ze elkaar opeten. Een kalkoen eet ook enorm veel, zoveel als een mullezel, men noemt hem soms een haverbak! Hij maakt dus ook veel mest. Het strooisel (zagemeel op zand) werd geregeld omgezet om de dieren droog te zetten. Ze dronken ook veel, uit omgekeerde emmers.

Kalkoenen

Piet volgde heel wat cursussen in studieclubs, want de gezondheid van de dieren was belangrijk! Zijn bedrijf evolueerde en veranderde. Op een gegeven moment werd het een zaak met 6 kinderen, 60 koeien, 600 varkens en 6000 kippen! Het getal "6" bleek voor hen een heilig getal!

Bij de aangename warmte van de Aga-kachel en een glaasje eigen druivensap werd het gesprek afgerond. Mevrouw Geerts blijkt een keukenprinses te zijn en fijn handwerk is haar grootste hobby.

Ze blijft nog altijd een bezige bij! Ze eten al lang geen kalkoenvlees meer, hun portie hebben ze al op, zeggen ze! Met een mooi verhaal en een lekker recept rijden we huiswaarts.

Op bezoek bij Hans van Sas in Zondereigen

Hans werd ons aangegeven door Piet, hij is familie, hij is voor Hans "Piet van ome Janus". De grootouders en de ouders van Hans waren ook kalkoenkwekers. Opa Jef Geerts begon ook met \pm 60 kalkoenen die vrij rond de boerderij liepen tussen de geiten en de pauwen. 's Avonds moesten ze op stok en de kalkoenen die er geen zin in hadden werden op de "roest" gezet. Elk jaar, op 8 december, verjaarde pastoor van Steen en deze kwam een paar dagen voordien zijn kalkoen uitkiezen. Steeds duidde hij de grootste haan aan: de fokhaan!

Opa slachtte zelf, het was een familiale gebeurtenis! Eén iemand hield het beest bij de poten en andere bij de vleugels en opa hanteerde het kapmes. Opa was streng, alles moest met zorg gebeuren. De onthoofde kalkoen mocht

Geslacht

de grond niet raken en werd nooit in warm water gehouden. Oma en de oudste kinderen zaten op een rij met een juten zak op de schoot. Vader trok de grote veren uit en dan belandde de kalkoen op de schoot van de wachtende rij. Het verdere pluimen kon beginnen. De kleine stoppels werden met een pincet verwijderd. Afbranden was uit den boze. Men beweert dat het vlees van een hen malser is, maar je kunt ook kiezen voor het grotere gewicht van de haan.

Jef maakte ook een "kooi" van de Ambonese barakken en begon toen ook met witte breedborstige beesten die bij het "ontstoppelen"

Pluimen

geen zwarte puntjes nalieten. Dat oogde mooier voor de consument. Deze kalkoenen kwamen niet meer buiten en moesten niet meer op stok. In de zomer gebruikte men een verluchtingsysteem op het dak in combinatie met kleppen in de zijwanden.

De ouders van Hans namen de zaak van opa over. Hans heeft later thuis zelf ook bronskleurig kalkoenen gekweekt die vrij rondliepen. Soms gingen ze wel eens een graantje meepikken bij buurman Theeuwes en moesten ze af en toe weer over de haag gezet worden. Hij hield altijd één koppel de winter door. Ze konden vrij goed tegen de koude. In de lente moest er wel op gelet worden waar ze de eieren legden. De eerste weken zijn zeer delicaat voor kuikens, de nattigheid en kraaien en eksters zijn hun grootste vijanden! Hij gaf de jonge dieren ook brandnetels vermengd met hardgekookte eieren, om ziekten te voorkomen.

Bij Hans thuis kwam nooit gevulde kalkoen op tafel, maar als er een dier ziek werd, aten ze hem op voor hij de geest kon geven. Hans gaf ons wat recepten mee uit een oud kookboek!

Kalkoen gastgezin

Klaar

Ook hier was het genieten van de gezellige warmte van de Agakachel en koffie met koekjes. Kleine Jasper kwam af en toe twee koekjes halen, één voor hem en één voor zusje Ellemijn.

Andere kalkoenen!

"Kalkoenen" worden gebruikt om het uitglijden van het paard te voorkomen. Meestal worden er twee soorten "kalkoenen" gebruikt: vaste en verwisselbare vijzen. Vaste zitten aan het hoefijzer vast en zijn bestemd voor paarden die veel op de harde weg lopen. Verwisselbare worden aangebracht als de ondergrond glibberig is,

bijvoorbeeld bij wedstrijden op grasland. Je kunt deze "kalkoenen" vergelijken met de dopjes onder de voetbalschoenen.

Kalkoen als attractie

Jaarlijks steelt een koppel mooi gekleurde kalkoenen de show aan de kerststal van Zondereigen. Bij guur weer posteert mijnheer kalkoen zich lekker voor de warme verlichtingslamp en laat hij zijn vrouwtje verderop in de kou staan. Af en toe imponeert hij de toeschouwers met zijn prachtige verenkleed en zijn kalkoeneengeroep.

Kalkoen kerststal

Recept gemaakt bij Piet Geerts thuis

Een flinke klont margarine in de pot. Borsten en billen in stukken versnijden. Deze stukken bruinen in de pot. Mevrouw hield er een speciale zwarte pot voor. Er een fles zoete witte wijn aan toevoegen samen met tomatenpuree, champignons, peper en zout. Laten garen...het vocht kookt wat in. Opdienen met gekookte aardappelen.

Het restje is 's anderendaags nog lekkerder!

Recept uit het honderd jaar oude kookboek van Hans

1 kalkoen, 250 gr boter of meer, zout, eenige lapjes versch spek en desgewenscht ca 500 gr kastanjes.

Wasch en zout den kalkoen van binnen en van buiten. Stop eerst in den krop een geschilde, rauwe aardappel. Vul hem daarna met kastanjes, die men inkruidt en vooraf 10 min kookt. Naai het achterlijf dicht. Braad den kalkoen in den oven, (3 uur) en zorg dat de vogel niet uitdroogt. Bedek hem daarom met eenige lapjes spek. Verwijder dit spek na het braden en verwijder ook de draden. Presenteer den kalkoen met compote.

Smakelijk!

Kalkoen kerststal

Merkwaardigheden (60)

ROGGERENTJES: 'OMMETJE SCHIETBERG'

ANTOON VAN TUIJL

Levende herinnering

Belasting betalen is een eeuwen-oude last. Tijdenlang gebeurde dat in natura. De meeste mensen waren landbouwer en voldeden dus aan hun verplichting door het afstaan van een deel van hun oogst.

Het gewone volk betaalde belasting aan de wereldlijke en kerkelijke overheden. Er was ook een speciale belasting ten gunste van de armen.

Omtrent 1840 kregen mensen in Baarle de gelegenheid hun armenbelasting om te zetten van 'in natura' naar een geldbedrag, behorend tot een boerderij of een bepaald stuk grond. Er waren boeren die hun schuld ineens afkochten. Anderen tekenden voor een bepaalde schuld waarover jaarlijks rente betaald werd. Geld voor rogge, dus roggerente. Meer dan 160 jaar lang betaalden enkele Baarlenaren jaarlijks een klein bedrag (nauwelijks € 10,- in totaal) als 'Roggerentjes' aan de gemeente Baarle-Nassau. In september 2006 schafte de gemeente uit praktische overwegingen dit historisch overblijfsel van de vroegere armenzorg af.

Om de herinnering aan deze oude traditie toch levend te houden, heeft Heemkundekring 'Amalia van Solms' in samenspraak met de gemeente een 'Roggerentjes-Nieuwe-Stijl' bedacht.

Die houdt in dat 'Amalia' jaarlijks aan de gemeente Baarle-Nassau een idee, een plan, een wens of een suggestie van cultuurhistorische en/of landschappelijke en/of recreatieve aard zal voorleggen. Het doel is een stukje Baarle te behouden, te herstellen, te verfraaien en onder de aandacht te brengen. Dit sluit naadloos aan op een van de doelstellingen van 'Amalia', die zorg voor en verbetering van ons heem nastreeft. De 'Roggerentjes' waren er ten behoeve van de gewone mensen. Dat geldt ook voor de ideeën die de heemkundekring inbrengt.

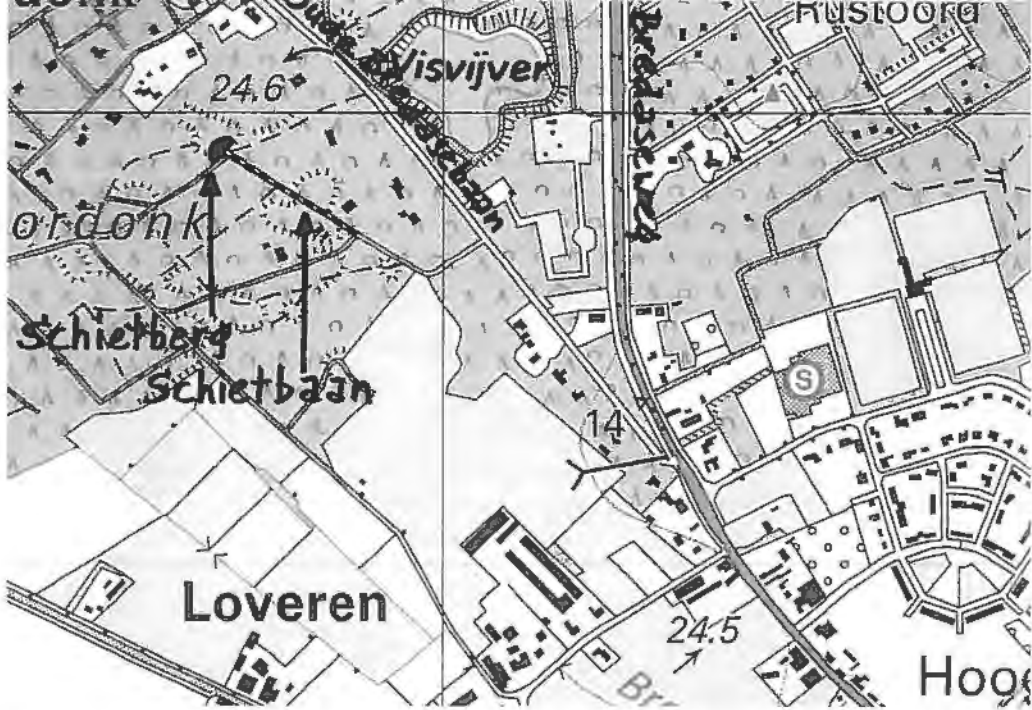
ROGGERENTJES 2009

Voorspel

Eind 2008, begin 2009 legde de gemeente Baarle-Nassau haar Ontwerp Bestemmingsplan Buitengebied ter inzage. Daarmee kregen groeperingen en individuele personen gelegenheid om zienswijzen in te dienen. Onze heemkundekring maakte daarvan gebruik. Wij vroegen vooral aandacht voor een aantal plaatsen in ons buitengebied met cultuurhistorische, natuurhistorische, aardkundige

Roggerentjes, symbolisch voorgesteld

Situering van schietbaan en schietberg in het Goordonk

en/of landschappelijke waarden. Daarvoor bepleitten wij speciale bescherming, omdat het gaat om waarden die naar onze inzichten niet verloren mogen gaan.

In een gesprek met de verantwoordelijke wethouder en de ambtenaar, belast met het bestemmingsplan, kregen wij gelegenheid een aantal ingebrachte zaken nader toe te lichten. Het werd ons duidelijk dat er bij de gemeente groeiende belangstelling bestaat voor het erfgoed waarvoor wij in onze zienswijzen aandacht vroegen. Tijdens dit gesprek kwam de vraag ter sprake of en hoe er 'iets' met de Schietberg gedaan zou kunnen worden.

Goede vraag! Als de gemeente, in samenwerking met 'Amalia' wil werken aan dit cultuurhistorische monument, dan zullen we eerst op zoek moeten naar de geschiedenis ervan. Déze taak heeft 'Amalia' op zich genomen in het kader van

'Roggerentjes 2009'. Het uitpluizen van de geschiedenis kostte nogal wat tijd. Daarom duurt het tot even in 2010 voordat we onze 'Roggerentjes 2009' kunnen aanbieden.

We weten dat de Schietberg al sinds mensenheugenis niet meer als zodanig gebruikt wordt. Bij navraag blijkt dat er nog wel oudere Baarlenaren zijn die weet hebben van een schietvereniging, welke actief was rond de Schietberg. De vereniging bestaat echter al heel lang niet meer en we kunnen ook geen mensen vinden die ooit lid geweest zijn.

De gemeente beschikt over enkele gegevens, afkomstig van nazaten van Simon Slockers en/of Abel Slockers. Zo weten we dat er grond gekocht is ten behoeve van de vereniging en dat er officiële statuten opgesteld zijn.

Dat geeft enig houvast, mits we een beroep kunnen doen op deskundigen. Die vinden we bij

Notariskantoor Bolscher. Dit kantoor sponsort onze vereniging niet alleen, maar is ook bereid onderzoek voor ons uit te voeren. Wij ontvangen precies waar we om vragen: kopieën van de betreffende koopaktes met kadasterkaartjes en de statuten van de schietvereniging. Nu zijn we op weg.

Plaatsbepaling

Het bosgebied 't Goordonk, gelegen tussen de Oude Bredasebaan, de Fransebaan en de Baarleseweg wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een aantal verspreid liggende stuifheuveltjes met soms een vrij sterk reliëf. Het hele terrein is tegen het eind van de negentiende eeuw beplant met dennenbos, waarin zich in de loop van de jaren hier en daar wat loofhout heeft ontwikkeld. In dit terrein ligt de Schietberg.

In de naoorlogse jaren begint een van de grondelgenaren, de heer

Klaaire, met de bouw van enkele kleine vakantiewoningen. (NB. Het inmiddels landelijk bekende 'Boshuisje', waarin de dichteres Sonja Prins tot op hoge leeftijd woonde, is een van de allereerste optrekjes). Dat werd het begin van een versnippering van het gebied. Er werd nu aantal percelen verkocht voor de bouw van villa's.

Andere eigendommen werden verdeeld door erfenis. In de jaren zeventig van de vorige eeuw werd een verdere bebouwing van het bosgebied tegengehouden onder

druk van veranderende inzichten ten aanzien van natuur en landschap. Zo bleef een aanmerkelijk deel van 't Goordonk als bosgebied behouden. Dit geldt ook voor dat deel waarin de Schietberg ligt.

Nieuwe eigenaar

Omtrent het jaar 1900 begint bij enkele Baarlenaren het idee te leven een vereniging op te richten welke tot doel heeft jonge mannen, die binnen afzienbare tijd opge-

roepen kunnen worden voor hun militaire dienst, de kans te bieden zich in het schieten te bekwaamen. Tevens kunnen afgezwaaide dienstplichtigen hun schietvaardigheid onderhouden wanneer zij nu worden van de nieuwe schietvereniging. Dit past in het streven de vrijwillige weerbaarheid onder de bevolking te bevorderen.

Baarlenaren die hun schouders willen zetten onder dit idee zijn o.a. Simon Stockers, Adrianus Dirven en Henricus de Bussel.

De statuten van de schietvereniging, zoals die in de Staatscourant verschenen

VEREENIGINGEN.

KONINKRIJK VOLGENDE DE WET VAN 23 APRIL 1835 (STAATSCOURANT N°. 32).

N°. 440.

VEREENIGING Schietvereniging „Oranje“, te Baarle-Nassau.

Doel der vereniging.

Art. 1. Het doel der vereniging is, opzettelijk die leden te oefenen en langere tijd tot deze militaire dienst opgeroepen kunnen worden, in de gelegenheid te stellen, zich in het schieten te oefenen.

Om de desbetreffende algemeen te maken, ten verlooping van de beide weerbaarheid, zullen ook personen, die voor den militair dienst zijn vrijgesteld of die reeds aan hun militairplicht hebben voldaan, als leden kunnen toetreden.

Art. 2. Tot het bereiken van het doel zullen de voorbenaamde schietoefeningen worden gehouden, volgens de voorschriften betreffende de wapen- en schietoefeningen der infanterie, terwijf bij het schieten soveel mogelijk zijfbaar geweren zullen worden gebruikt. Het schieten aan de schietbank plaats van 1 Mei tot plienis October, ten minste eenmaal 't weke.

Art. 3. De voor het ieder, vestingste reglementen worden bij het schieten soveel mogelijk toegepast.

Zetel, naam en duur der vereniging.

Art. 4. De vereniging is gevestigd te Baarle-Nassau, onder den naam van Schietvereniging „Oranje“.

Art. 5. De vereniging is oopgevat voor den tijd van 20 jaren, te rekenen van den dag der oprichting, zijnde 23 Mei 1900.

Het lidmaatschap.

Art. 6. De vereniging bestaat uit gewone leden en onroedelen. Leden der vereniging kunnen niet zijn:

a. zij die den leeftijd van 16 jaren niet hebben volbracht;

b. zij die op een of meer niet erfvolle wijzen, den volkrent of een andere dienat hebben volbract;

c. zij die van dien dienst bij de wapenre afzetting of de schietrij volgens de wet zijn vrijgesteld, of, welke de afzettingplichtig worden, anderen moeten worden afgezet;

d. zij die het recht missen om bij de gewapende macht te dienen.

Gewone leden kunnen zijn zij die aan voormelde onroedigheden toekomen.

Beroude leden zijn zij die zich tegenover de vereniging verdeenlijk maken om op een of meer der vergaderingen als voordragt van de vereniging te worden aangenomen, op voordragt van het bestuur.

Art. 7. De opdragt van candidaten voor het lidmaatschap magt bij een der leden van het bestuur geschieden. Het bestuur heeft het recht candidaten van de afzetting te onttrekken.

Art. 8. Het lidmaatschap van gewone leden en onroedelen wordt aangenomen voor den tijd van 1 vermetelingsjaar.

Art. 9. Gewone leden en onroedelen voor hun lidmaatschap wilscheft betalen, zijn gehouden daartoe te maanden voor het oofden van het verenigingsjaar schriftelijk aan den secretaris inschrijving te doen, bij verzuim hiervan wilscheft zij worden het lidmaatschap voort te zetten.

Art. 10. Een lid wil van het lidmaatschap verlaten zijn verlaten wanneer de maandelijke bijdragen van het bestuur zekke wilscheft maken.

Art. 11. Leden die aanleiding kunnen geven tot dien wilscheft zijn:

het niet opdragen van gegevens behoudt, die in het belang van de leden van het verenigingsjaar gegeven worden, behoudt drinkenschap, wangsden en dergelijke.

Verenigingsjaar.

Art. 12. Het verenigingsjaar loopt van 1 Januari tot 31 Januari.

Contributie.

Art. 13. De contributie der gewone leden bedraagt f 1,20 per jaar, die der onroedelen f 1 per jaar.

Art. 14. Wanneer de betaling in het eerste kwartaal nog niet heeft plaats gehad, heeft het bestuur het recht de verenigingsvergadering tot roeying van den wilscheft te besluiten.

Bestuur.

Art. 15. Het bestuur bestaat uit een president, een vice-president, een secretaris, een penningmeester en 5 commissarissen.

Art. 16. Het bestuur van de afdeeling Volkswaerbaarheid treedt wanneer het deertes bereid is, tevens op als bestuur der schietvereniging; zij treden om de 2 jaren af en zijn herkiezbare. De leden van het bestuur werden bij volbrechte meerderheid van stemmen gekozen door de leden der afdeeling Volkswaerbaarheid.

Art. 17. Het bestuur is voor zijne handelingen als zodanig verantwoordelijk.

Het vergaanswoordigt de vereniging in de driemaal roeden. Het is bevoegd alle de trouwe nakoming der statuten en het stand of noder te maken reglementen, welke geen bepalingen oopgebreken afwijkingen met deze statuten.

Het is bevoegd voor rekening der vereniging alle noodige overeenkomsten, behalve het afluigen van leeningen en het bezwaren der eigendommen van de vereniging, aan te gaan, en verzaamheden te doen verrichten, die tot in het belang der vereniging oodzakelijk zcht.

Het bevoegd of onttrekt alle handelingen of personen die voor den dienst der vereniging wilscheft zijn. Het heeft te allen tijde het recht, buitengewone vergaderingen uit te roeyen van op de jaarvergadering wijking van statuten voort te stellen.

Vergaderingen.

Art. 18. In de maand Januari zal een algemeen vergadering plaats hebben.

In die vergadering wordt een commissie van 3 leden benoemd tot nutten der rekening en verantwoording van den penningmeester.

Op voordragt van den penningmeester wordt een ingeroeding voor het volgend jaar vastgesteld en kunnen toe wilscheft voortstellen tot wijking van de statuten worden behandeld en goetvraagde beslissingen worden verbract. Twee wordt het jaarverlag van den secretaris geleest en ondertocht, evensoek het rapport van de commissie.

Art. 19. Verier kunnen buitengewone vergaderingen worden belegd, een dierwijf het bestuur sotha wilscheft doet, of ook wanneer inschaken een derde der leden deertes schriftelijk aanvraag bij het bestuur doet, met opgaaf der punten van behandeling, wanneer het bestuur gehoorde is, binnen 14 dagen, aan die aanvraag gevolg te geven.

Aanwijzing en besluiten.

Art. 20. Tenzij het in deze statuten anders moekt zijn bepaald worden alle afwijkingen behalve het volbracte meerderheid van stemmen.

Over zaken wordt wilscheft, bij hoofdelijke ontvraag, over personen schriftelijk, met gealtes drietes, gestemd.

Bij staking van stemmen wordt het in stemming gebruikte voetsel behoudend te zijn verwoeren.

Ophoeding der vereniging.

Art. 21. De vereniging is oopgevat, wanneer ten minste vier vijfden van het wilscheft aantal leden te eeno volbrachte buitengewone vergadering daarmede bijeen in te wilscheft.

Art. 22. Bij ontkinding der vereniging behalve de leden in algemeen vergadering, hoe ovet de wilscheft een wilscheft behalve sal worden bevestigd.

Staking der vereniging.

Art. 23. Alleen op de jaarvergadering kunnen wijkingen in de statuten worden behandeld, doch moeten voortstellen daarvan inschrijving behabende vóór 1 October bij het bestuur zijn ingediend.

Ten minste vier vijfden van het wilscheft wilscheft afwijkingen stemmen wordt verbract tot wilscheft der wijkingen, die oochter wilscheft in wilscheft tekenen na het verbracte der Koninklijke goedkeuring.

[Wilscheft in Nederlanden.]

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit d. 4 Augustus 1900 n°. 40.

Mij bevelend,

De Minister van Justitie,

DAVID J. O. LAMMUS.

Samen met een aantal medestanders richten zij de 'Schietvereniging Oranje' op. Die wordt bij Koninklijk Besluit van 4 augustus 1900 erkend. Dan worden namelijk de statuten van de nieuwe vereniging goedgekeurd en in de Staatscourant gepubliceerd.

Laten we eerst even een paar grepen doen uit die statuten. Daarin stuiten we op enkele merkwaardigheden.

Een deel van de doelstelling omschreven we eerder al. Oefenen tot weerbaarheid is het motto. De vereniging is namelijk niet bedoeld om uit liefhebberij wat te kunnen schieten. Nee, ze dient "ter verhooging van 's lands weerbaarheid". Niet alleen de boven al genoemde groepen kunnen meedoen, ook wie vrijgesteld is van militaire dienst kan er terecht.

De statuten vermelden ook dat zoveel mogelijk geschoten moet worden met militaire geweren.

Schietoefeningen hebben plaats van 1 mei tot eind oktober en "tenminste een maal 's weeks".

Zeer merkwaardig is artikel 6, waarin we lezen dat "de vereniging is aangegaan voor den tijd van 29 jaren, te rekenen van den dag der oprichting, zijnde 22 mei 1900". Dat moet dus betekenen dat de vereniging ophoudt te bestaan op 22 mei 1929.

De statuten geven duidelijk aan wie er zeker géén lid kan zijn. Daarbij horen o.a. "zij die op eene niet eervolle wijze den militaire of schutterlijken dienst verlaten hebben".

Artikel 11 geeft aan dat leden uit de vereniging gezet kunnen worden bij "het niet opvolgen van gegeven bevelen die in het belang van de oefeningen op het schietterrein gegeven worden, herhaalde dronkenschap, wangedrag en dergelijke".

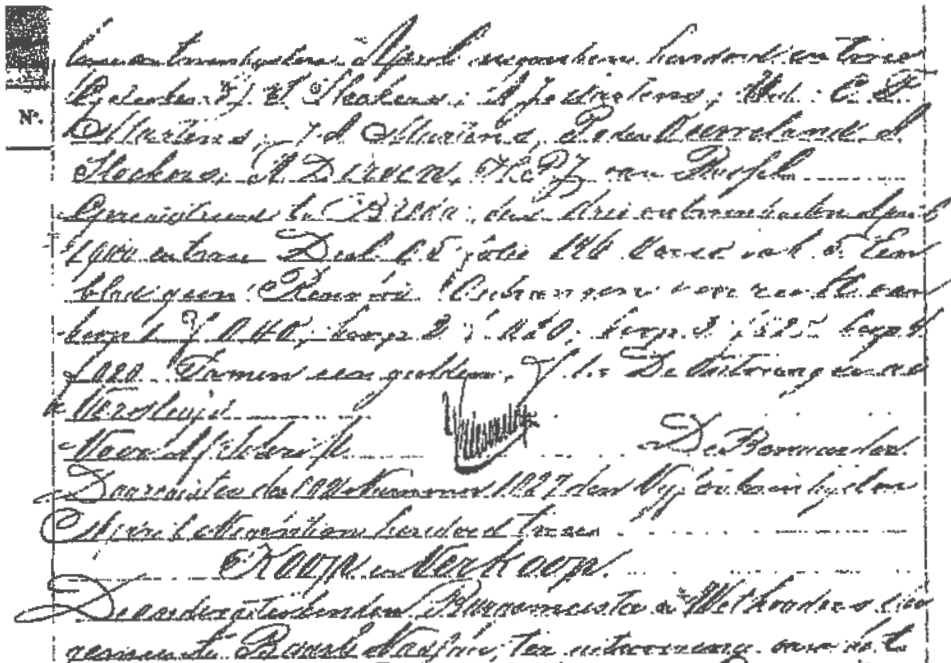
De contributie bedraagt fl. 1,20 per jaar.

Artikel 15 zegt dat het bestuur bestaat uit: "een president, een vice-president, een secretaris, een penningmeester en 8 commissarissen".

Een merkwaardige grondigheid blijkt uit artikel 18. Dat regelt het volgende. In de Algemene Jaarvergadering "wordt een commissie van 8 leden benoemd tot nazien van de rekening en verantwoording van den penningmeester". Controle van acht man! Men wil er blijkbaar echt van overtuigd zijn dat de financiën kloppen.

Schietberg

De kersverse vereniging heeft goed geformuleerde doelstellingen en naar we aannemen – leden die staan te popelen. Men wil schietoefeningen houden. Daarvoor is een veilige schietbaan nodig. De familie Slockers weet raad. Simon en Abel hebben eigendom-

Een fragment uit de koopakte van het schietbergperceel

men midden in het bosgebied van het Goordonk. Gunstige bijkomstigheid is dat daarin een flinke stuifheuvel ligt die met wat aanpassingen heel goed dienst kan doen als kogelvanger. Je kunt de kogels van onervaren schutters tenslotte niet zomaar lukraak door het bos laten vliegen.

Zij zijn bereid een deel van hun terrein te verkopen om de vereniging vooruit te helpen. Enkele andere eigenaren van aanpalende percelen verklaren zich ook bereid tot verkoop van smalle stroken grond om de vereniging te voorzien van een schietbaan van voldoende lengte

Het kadaster te Breda schrijft op 25 april 1902 in deel 878 onder nummer 10 in het dagregister deel 92 onder nummer 1026 de volgende verkoop en koop in. *(Wij korten de tekst hier en daar wat in. Red.)*

De ondergetekenden: 1. Simon Stockers, brievengaarder, wonende te Baarle-Nassau, 2. Adrianus Jacobus Martens, herbergier, wonende te Baarle-Nassau, 3. Maria Sophia van Gorp, weduwe van Cornelis Franciscus Martens, landbouwster, wonende te Baarle-Hertog *(dan volgt uitvoerig dat zij optreedt namens haar minderjarige kinderen, Red.)*, 4. Jeanne Antonia Martens, landbouwster, wonende te Baarle-Hertog, 5. Joannes Petrus van den Ouweland, landbouwer, wonende te Baarle-Nassau, 6. Abel Stockers, winkelier, wonende te Baarle-Hertog, verklaren bij dezen dat zij onder vrijwaring als naar rechten te hebben verkocht aan de Schietvereniging "Oranje" te Baarle-Nassau, erkend bij Koninklijk Besluit van 4 augustus 1900 (Staatsblad no. 49) in deze vertegenwoordigd

door de Heren Adrianus Dirven en Henricus Petrus Joannes de Bussel, respectievelijk voorzitter en secretaris van genoemde vereniging, beide wonende te Baarle-Nassau in hunne voornoemde kwaliteiten, verklaren in koop aan te nemen:

1. Ongeveer 22 aren heide (...*volgt beschrijving van de ligging, enz.*),
2. Ongeveer 7 aren heide (...),
3. ongeveer 1 aren vijftig centiare heide (...),
4. ongeveer 7 aren heide (...).

De totale prijs voor deze vier kopen bedraagt 36 gulden en 80 centen. De akte vervolgt met: Het verkochte zal dadelijk in gebruik en genot kunnen worden aanvaard.

Aldus gedaan en getekend te Baarle-Nassau, de twee en twintigsten april negentienhonderd en twee. *Dan volgen de ondertekeningen.*

Meer zand

Over de werkzaamheden om de schietbaan en de kogelvanger (Schietberg) gebruiksklaar te maken, hebben we nauwelijks gegevens. Ouderen in de buurt weten dat de smalle strook ontdaan wordt van alle hindernissen en dat aan weerszijden van dat lange pad greppels gegraven worden. De natuurlijke heuvel waartegen de doelschijven moeten komen staan, vindt men blijkbaar niet hoog genoeg. Nu doet zich een merkwaardig feit voor. Men haalt geen ophoogzand uit de directe omgeving, waar het ene heuveltje naast het andere ligt. Mondelinge overlevering leert ons dat er vele karrenvrachten zand gehaald worden aan de overkant van de Bredaseweg, waar later het huis met de naam 'Zandberg' gebouwd wordt. Men deponert het zand zodanig dat er een vrij steile helling

ontstaat welke in een halve cirkel aan het eind van de schietbaan ligt. Kandidaat schutters moeten het hier nogal bont maken, willen hun kogels niet opgevangen worden in de zandhelling.

We weten weinig over het daadwerkelijk gebruik van de schietbaan. Dat is niet zo verwonderlijk als we bedenken dat de vereniging maar tot 1929 bestaan heeft. Er is geen Baarlenaar meer te vinden die meedeed aan de schietoefeningen of op andere wijze bij de vereniging betrokken was. Uit mondelinge overlevering weten we wel dat tijdens de schietoefeningen op de hoeken van de Goordonkse bossen rode viaggen geplaatst werden om het publiek op afstand te houden.

Verder is er nog iets merkwaardigs. In het regionale archief treffen we een document aan dat betrekking heeft op de Schietberg. Het stamt uit 1933 en bevat een aanvraag om het schietterrein te huren voor de periode van een half jaar, te beginnen op 1 april. Het voorgestelde huurcontract is afkomstig van de 'Commandant Landstormverband' uit Breda en gericht aan burgemeester Mensen van Baarle-Nassau. De Landstormorganisatie is bereid een huurprijs van 25 gulden te betalen. Hier zit nu juist het merkwaardige: de gemeente ontvangt huurgeld voor het gebruik van een terrein dat helemaal niet van de gemeente is!

Laatste vraag

Hiermee komen we aan de voorlopig laatste vraag waar een antwoord op zal moeten komen. In het Goordonk ligt een terrein, dat aangekocht is door een vereniging.

Communauté
Landbouwersvereeniging
Breda

Breda, 19 Dec. 1933

Verzoek tot
huur van
1933

De Communauté verzocht, om het heden
betreffende land van den heer Brouwer
aan de Gemeente te huren met het oog op de
aanleg van een schietbaan. Het is te hopen dat de
Gemeente hierin zal instemmen en dat de
aangevoerde eisen van de heer Brouwer in
de te nemen overeenkomst zullen worden
aangenoemen.

De Voorzitter
Communauté van het Westland
M. D. P. S. van der
Kamp

Hierin van Ref. 1933

Inspectie van het Westland

Ongetuigen B. B. J. J. J. J.
aan de Gemeente van het Westland
dat de Gemeente van het Westland de
aangevoerde eisen van de heer Brouwer
aan de Gemeente van het Westland
aan de Gemeente van het Westland
aan de Gemeente van het Westland
aan de Gemeente van het Westland
aan de Gemeente van het Westland
aan de Gemeente van het Westland
aan de Gemeente van het Westland
aan de Gemeente van het Westland

Een fragment uit de aanvraag tot huur van de schietbaan

Die vereniging bestaat al heel lang niet meer. Er zijn ook geen mensen meer die ooit lid waren. De statuten geven niet aan wat er met de eigendom moet gebeuren bij het einde van de vereniging. De gemeente heeft geen bewijzen dat zij ooit eigenaar is geworden is. Wat blijft over? Schietbaan en Schietberg zijn van niemand! Je mag zeggen dat we hier met een wel heel merkwaardige zaak te maken hebben. Wat nu? De gemeente wil graag de Schietberg weer in herkenbare staat terugbrengen. Het is tenslotte een cultuurhistorisch monument en een begrip voor veel Baarlenaren. Op grond daarvan ondersteunt 'Amalia' dit idee van harte. Om de weg juridisch helemaal correct af te leggen, hebben we aan de notaris gevraagd waar de oplossing van het eigendomsrecht in zo'n situatie te vinden is. Zodra we daar uitsluitel over heb-

ben, kunnen er plannen uitgewerkt worden.

De Schietberg nu

Wie de weg weet, vindt de oude schietbaan vrij snel terug. Er ligt een lange rechte strook door het bos als een soort weggetje, dat van oorsprong kaarsrecht geweest moet zijn. Sinds op de belendende percelen huizen gebouwd en tuinen aangelegd werden, gaat de oude schietbaan wat schuif achter en onder overhangend groen. Volg je de baan, dan merk je de lange periode van onbruik en verwaarlozing. Er heeft zich hier en daar houtopslag ontwikkeld langs de randen en de vroegere zijgreppels zijn niet meer terug te vinden. De eigenlijke Schietberg is als kogelvanger nauwelijks nog herkenbaar. Spelende kinderen, zweogende mountainbikers en

dampende trimmers hebben de top van de berg stelselmatig helpen eroderen. Massa's zand gleden naar beneden, vlakten de heuveltop af en vulden dat deel van de helling waar vroeger de schietschijven werden opgesteld. Een stevige boom op het hoogste deel van de heuvel vertelt ons 'op hoge poten' precies hoe hoog de Schietberg vroeger geweest moet zijn. Tot bij de knobbels, boven de plaats waar de stellwortels samenkomen, lag eerst het zand

Wij hadden vooroverleg op het gemeentehuis om een allereerste idee voor herstel te bespreken. Het beste wat we daaruit kunnen melden is dat we eensgezind zijn over het feit dat met zo weinig mogelijk ingrepen toch de herkenbaarheid van dit Baarlese plekje hersteld kan worden. Wij zijn bereid hiervoor ideeën aan te dragen.

Zicht op de huidige schietbaan

Wat overbleef van de schietberg

Een eik vertelt 'op hoge poten' hoe hoog de schietberg was

Deel van een 'Ommetje'

Ons Roggerentjesidee 2009 is ruimer dan alleen een opknabbeurt

voor de Schietberg. Deze laatste zou namelijk heel goed deel uit kunnen maken van een wandelrondje.

Zo'n rondje of ommetje is een bekend begrip in onze spreektaal; we doen even een ommetje om een frisse neus te halen, de hond uit te laten, onze gedachten tot rust te brengen, even uit te waaien, enz. De behoefte daaraan wordt alsmaar groter. Steeds meer mensen maken steeds regelmatig van die korte wandelingen, vaak ook om gezondheidsredenen. (30 minuten per dag bewegen wordt sterk aanbevolen).

Tegelijk komt er ook steeds meer aandacht voor erfgoedzaken, voor cultuurhistorie, voor markante elementen in ons landschap. Combineren we deze feiten, dan ligt een ons idee van een ommetje voor de hand.

De Nederlandse Provinciale Landschappen - die natuurgebieden aankopen en beheren en zich inzetten voor behoud en herstel van landschapselementen - hebben in 2004 het plan opgevat om sterk propaganda te gaan maken voor korte wandelingen vanuit de bebouwde kom door het buitengebied in de directe omgeving. Ook in België zet de vereniging 'Trage Wegen' zich hiervoor in. Zo'n wandeling moet een paar specifieke kenmerken hebben. Ze moet hoofdzakelijk over oude zandpaden voeren, langs een of meer cultuurhistorische bijzonderheden gaan en de wandelaar het buitengebied laten beleven. Zulke wandelroutes zijn ze 'Ommetjes' gaan noemen. Aan die voorwaarden kan het 'Ommetje Schietberg' dat wij in gedachten hebben heel aardig voldoen. Wij werkten ons idee uit om het aan het gemeentebestuur te kunnen presenteren als onze 'Roggerentjeswens 2009'

Salie, volgens de H. Hildegard een toverkruid (13)

'KRUIDENVROUWTJE'
JEANNE MEEUWESEN

De naam Salie (*Salvia officinalis*) alleen al is veelzeggend, want het komt van salvere, dat 'genezen' betekent. Dit plantje hoort gewoon in uw tuin. En hebt u die geen, zet het plantje dan op uw balkon. Dan hebt u het bij de hand als u het nodig hebt.

De doktoren van de school van Salerno zeiden al in de 14^e eeuw: waarom zou de man, die salie in zijn tuin heeft staan, moeten sterven? Omdat tegen de dood geen kruid is gewassen. Natuurlijk maakt salie niet onsterfelijk, maar het kan er toe bijdragen dat de aan u toegemeten tijd op aarde zo

aangenaam mogelijk is, die u dus zo gezond mogelijk doorbrengt. De Griekse arts Discorides raadde dit kruidje immers al aan tegen zeer uiteenlopende kwalen zoals bloedingen, snijwonden, koorts, nierstenen en onregelmatige ongesteldheid. De H. Hildegard beschouwde salie als een toverkruid. Tijdens de grote pestepidemie in 1630 in Toulouse, gingen slimme dieven lijken bestellen, zonder besmetting met deze ziekte. Zij werden gegrepen en toen vertelden ze hun geheim, in ruil voor hun vrijlating. Dat geheim was dat ze hun lichaam inwreven met azijn, waarin zij salie te weken hadden gelegd. Daaraan was toegevoegd wat tijm, lavendel en rozemarijn. Een eeuw later vonden ze onder soortgelijke omstandigheden, hetzelfde middel uit waaraan zij knoflook hadden toegevoegd. Sindsdien behoort deze 'dieven-azijn' in de plantenapotheek thuis. U kunt hem altijd nodig hebben of het zelf klaarmaken, bijvoorbeeld bij een griep epidemie.

Voor heel veel kwalen heilzaam

Meest voorkomend en ook het nuttigste is de tuinsalie, die u het best in de tuin kunt kweken. Van de salie gebruikt men de bladeren en de bloemen. Het is in de eerste plaats een opwekkend middel dat

de bloedsomloop stimuleert en het zenuwgestel steunt. Volgens Maurice Messéque is het geschikt voor mensen die overwerkt zijn (vaak intellectuelen en examen-kandidaten). Ook is het geschikt voor mensen met bloedarmoede, zenuwachtige of zwaarmoedige mensen. Op de tweede plaats heeft dit kruid een krachtige invloed op de spijsvertering. Het gaat ook braakneigingen en herhaaldelijk voorkomende diarree tegen en stimuleert maag en darmen. Vanwege de huidbeschermende eigenschappen wordt dit kruid ook aangewend tegen bloedingen, abnormaal bloedverlies door vrouwen, witte vloed en hoest. De vochtuitscheidende, krampopheffende invloed van deze plant maakt haar tot een waardevolle bondgenoot tegen uiteenlopende kwalen. U kunt daarbij denken aan moeilijke urinelozing, traagheid der nieren, jicht, reuma en migraine. Het kan bovendien koorts doen dalen en maakt een einde aan het zo onaangenaam nachtelijk zweten, dat bij veel besmettelijke ziekten optreedt. Het heeft een weldoende invloed op het tere vrouwelijke geslachtsorgaan (ontspant de baarmoeder, herstelt de regelmaat der ongesteldheid, helpt jonge meisjes een hormonaal evenwicht te hervinden en bestrijdt moeilijkheden van de overgang). Erkend wordt ook dat salie een uitstekend middel

's tegen suikerziekte. Een aftreksel van salie brengt het suikergehalte van het bloed snel terug naar het normale.

Ook geschikt voor uitwendig gebruik

U'twendig gebruikt is het bijzonder ontsmeltend (dat wisten de dieven van Toulouse ook al). Maar ook is het bloedstelpend en bevordert genezing van beschadigde weefsels. Daarom raad ik u dit kruid aan in spoeldranken tegen bijvoorbeeld tandvleesontstekingen, mond-zweertjes, tandwulf en kiesabscessen. U kunt lotion gebruiken in omslagen op wonden, zweren en steenpuisten. Ook kunt u er winterhanden en -voeten mee behandelen. Het masseren van blauwe plekken, kneuzingen en verzwik-

kingen is eveneens erg heilzaam. Het is een schoonheidsmiddel, verzorgt de huid als geen ander kruid en het vertraagt haaruitval door de hoofdhuid te versterken en te ontsmetten.

Gebruik en gebruiksaanwijzing

Gebruik veel salie in de keuken op geroosterd vlees, in sausjes, in de soep en over groenten. Hoe meer u er van eet, hoe beter u zich voelt. U kunt ook thee van blaadjes en bloemen maken. Drink een kopje ná de maaltijd als opwekkend middel. Drink één kopje voor het naar bed gaan. Het zal helpen tegen slapeloosheid, angstgevoelens en koude zweet.

Maak een aftreksel van bladeren en bloemen voor lotion om te masseren en voor shampoo. Doe

daarvoor anderhalve hand vol salie in een liter water. Als u salie wil gebruiken voor hand- en voetbaden, gebruikt u dezelfde hoeveelheden.

Tot slot

Salie is een heilzame plant maar moet toch worden afgeraden voor mensen met een driftig karakter (zij die erg druk zijn, een rood gezicht hebben e.d). Bij hen zou deze plant een nog sterkere bloedstuw-
wing veroorzaken.

Mensen die het aan de gal hebben, of apathisch of zwaarmoedig zijn, hebben deze plant nu precies nodig om hun evenwicht te her-
vinden!

Veel groetjes,

Jeanne

Van schoon nuuw schetsen en ene zere vinger

FONS WILLEMSSEN

Het was in april van 1926 en ik was toen vier jaar. Ons moeder zou mèn naor de school brengen, want ik moog naor de bewaarschool. Trien Theeuw, ons buurvrouw, zou bij ons in huis blièven, want onze Jos was toen nog mèr twee jaar en ons Angeline aamper een paor maanden oud. Trien was een goei buurvrouw. Eègenlijk heette ze Trien Geerts. Ze was een zuster van Piet Geerts, die wij amaal goed genug gekend hebben.

Verlegen manneke

Ik mot nogal geblièt hebben toen ons moe weer op huis op aon ging, "Och ", had Trien tegen ons moe

gezeej, "dè gaoi wel over. Zoiets heb ik ook al meegemaakt". Ik was gauw genoeg gewend op de school en elke mèèrgen kwaam heel getrouw Jan Schoen (die eègenlijk Jan Laurijssen heette) men ophaolen om mee naor school te gaon.

Op ene zekere mèèrgen haai ik van ons moeder een schoon nuuw schortje aon gekreegen. Jao, in diejen tèèd droegen klèèn jongens ook een schortje! Jan komt mèn weer ophaolen en 't eerste wè't'ie zeej was: "Mèr Fonske, wè hedde gij toch een schoon vuske aon". Dè is me heel m'n lèèven bijgebleven. 't Is net of ik het'm nog hoor zeggen. Zo zèèn d'r veul dingen die ge nie gaauw vergit.

...ik kroop zo bekaant onder de rokken van bangighei...

In't eerst was ik een heel verlegen manneke; eègenlijk gewoon een 'schèthuiske'. Ik kroop zo bekaant bij zuster Gonzalis onder d'r rokken van bangighei. Die zuster hiew wel veul van mèn, sjuust om'da'k zo verlegen was, denk ik.

Toen ik wè langer naor school ging, wier ik wel wè geruster. D'r gebeurden ook dingen die ik gèère deej. Zo moog ik al'n's meelopen in de processie. Nee, dè was de Kindsheld-optocht, bedenk ik m'n eègen. Ik liep mee als soldaotje van de zoeaven van het leger van de paus. Daor waar ik wel heel vreet op! Jao, die nonnekes wisten toch wel goed mee die klèèn mannen om te gaon.

In de zak

Zo wier 't ook ene keer Sint'er'k'aos. Dè vierden wij thuis en op de school. Daor wil ik het ook efkens over hebben. Ik moog bij onze Vao (dè is onze grutvaoder) op den Haaikaant m'ne klomp gaon zetten. Dè moog ik al bij m'n drie jaar, want toen beschouwden ze mèn als hun enigste klèènkind. Dè was ook zo, op onze Jos nao, mèr die was nog te plattekaol om 'ne klomp te kunnen zetten. Ik weet nog dè Vao zeej, dè'k een klèèn busseltje hooi klaor moest maoken vur 't peèrd van de Sint. Dè viel nog nie mee en dan moest'r ook nog ene pee bij in dè klompke. In die week zaag ik op school

Sinterklaas ook en ik haj't'er niks mee!. Ik weet nog dè Jos van Vraaikes (dè was natuurlijk Jos Verheijen) van Zwarte Piet in de zak moest. En dieje Jos die zaat daor niks mee in!. Weet'te wat die deej? Hij at de snoepkes op die nog in diejen zak zaten!

Mèr nou weer over m'ne klomp bij ons Vao. Als't busseltje hooi en de pee toch mèr goed genoeg waoren veur Sinterklaas en z'n pèèrd. Ik moog 's mèèrgens gaon kèèken wè de den heilige sint gebrocht zou hebben. Veur onze Jos laag't'er nie veul, mèr die was ook nog te klèèn. Veur mèn haai de sint goed gerejen. Een groot chocolatte pèèrd, enen das veur aon oewen nek te doen als't kou was en 'ne rooje zakdoek. In diejen tèèd had'de nie veul aander soorten. Het veurnaomste was toch wel een paor schetsen. Jongen, jongen, wè was ik daor vreet mee.

Nou mot'te weten; onze Vao kon veul schoon dingen maaken. Laoter ben ik er wel achter gekomen

dè hij die schetsen ook zelf gemaakt had veur mèn. Ze waren heel schoon mee van die krollekens van veuren. Echt schoon! Ik wist toen nog nie dè onze Vao zoiets kon maaken.

Taal en rekenen

In april van 1928 was ik nog te jong om naor de leerschool te gaon. Ik haj gewoon de pech dè ik nie veur augustus verjaorde en dan moogde nog nie naor de leerschool. Ik kon pas van de be-waarschool af in april van 1929 en toen kwaam ik bij Juffrouw Tooten in de klas.

In m'ne schooltijd heb ik lang nefen Jaoneke Brandt in de school-bank gezeten. Jaoneke leerde heel goed. Dè deei ik ook wel, mèr Jaoneke was goed in taal en ik meer in rekenen. Jaoneke heej mè bij taol oefeningen dikwijls motten veurzeggen, want aanders haaj ik 'r helemaal niks van gemaakt. Ik was in taal enen echte lomperd. Ik

kon de d en de t nie goed plaotsen en Jaon holp mèn daor stiekum mee. Rekenen kon ik zoveel te beter. Als de mister of de juf een som op het bord schreven, dan wist ik de uitkomst al veur dè ze klaar waren mee schrèèven. Ik ben altijd blij gewist dè't rekenen mèn goed van de haand ging. Ik docht wel's, als ik bij taal hier of daor een letter verkeerd zet, och dan kan iedereen toch nog wel weten wè ik bedoel. En ge kunt nou nog altijd lezen wè ik geschreven heb. Dan is't mèn goed.

Van mèn af gebeten

De groter jongens op de school zagen al gaauw dè ik toch altijd nog wè verlegen was en genen held. Dè heb ik eens ene keer goed ondervonden. Jan van 't Hoefke was't'er zo ene die 't op ene keer op mèn gemunt haj. Ik was daor nie tegen opgewassen. Waarom hij kaod op mèn was weet ik nie, mèr ik zal hem wel wè in de weg geleej hebben. Op enen dag zèn we op de speelplaots en daor drèèft hij men in een hoekske van het portiek. Hij begint zo mèr haorpijltjes uit m'nen kop te trekken. Dè doe heel zeer. Hij haaj al een paor haoren zo één veur één uitgerukt en wè denkte, toen ie weer mee zijn haand in de buurt van mèn gezicht kwaam, beet ik hem wel zo hard in zène vinger dè't'ie jammerend de koer op rende.

Hij kreeg van de mister te horen dè't'ie geen haor uit te trekken haj en dè dees z'n èègen schuld was. Ik was mèn bangheij in ene keer kwèèt en ben laoter nooit zo verlegen nie mèr geweest. Ik heb altijd wel veul schoolkameraoikes gehad. Dè haaj zo wel 'ns z'n veur en z'n tegen.

...dan wist ik de uitkomst al...

Parijse ballonpost in Castelré

RAYMOND RÔMER

Op 19 juli 1870 brak de oorlog tussen Frankrijk en Duitsland uit.

Die kende vanaf het begin een ongunstig verloop voor de Fransen.

Na de capitulatie van keizer Napoleon III te Sedan op 2 september 1870, lag de weg naar Parijs voor het Duitse leger open. De volledige omsingeling van de Franse hoofdstad was op 18 september een feit. Van een regelmatig postverkeer met de buitenwereld kon daarna geen sprake meer zijn.

Parijs werd gedurende vijf maanden door de Duitsers belegerd en volledig van de buitenwereld afgesloten. Luchtballons boden de enige contactmogelijkheid, onder andere met Tours (waar een delegatie van de Franse regering tijdelijk gevestigd was).

Frans-Duitse oorlog

Om de belegering te omzeilen, stegen in totaal 67 met gas gevulde ballonnen op in Parijs. In totaal vervoerden zij een half miljoen brieven en ongeveer vierhonderd postduiven, zodat er ook post kon worden teruggestuurd. De ballon-

nen werden gefabriceerd in Gare du Nord en Gare d'Orléans, twee stationsgebouwen waar voorlopig geen treinen meer zouden aankomen of vertrekken.

Het verdedigingscommando ging ervan uit - terecht, naar achteraf bleek - dat de Duitsers geen

frontale aanval op Parijs zouden ondernemen, maar door een langdurig beleg zouden proberen de stad tot overgave te dwingen. In eerste instantie probeerde men post te verzenden door middel van met brieven gevulde ijzeren bollen in de Seine te werpen. Die werden door de stroming meegewoerd.

Massaproductie van ballonnen in Parijs

De meeste Parijse ballonvaarders waren mariniers

Deze proef mislukte jammerlijk. Enerzijds werden de meeste ballen door de Duitsers onderschept, een groot aantal andere werd nooit meer teruggevonden.

Daarom werd een officieel vervoer van post per luchtballon georganiseerd. Dertig ballonvaarders werden op voorstel van admiraal La Roncière Le Noury gerekruteerd onder de marinestrijdkrachten. Zij waren immers al vertrouwd met de navigatie. Ze moesten zich slechts aanpassen aan de elementen (wind in plaats van water) en de omgeving (hoog in de lucht in de plaats van dobberen op de zee). Alleen de slimste en de dapperste mariniers kwamen in aanmerking. Zij assisteerden bij alle voorbereidingen, van de constructie tot het vertrek. Zij bezochten ballonateliers en kregen een opleiding in het vullen van de gasballons. Vrij vlug

waren ze in staat om het opstijgen in goede banen te leiden. Naast de mariniers telde Parijs achttien ervaren ballonvaarders en zeventien vrijwilligers. Koelbloedigheid en stoutmoedigheid waren de belangrijkste karaktereigenschappen.

Bij de landing hadden de ballonvaarders vaak geen idee waar ze waren. De meeste kwamen in Frankrijk neer, sommige in bezet gebied of zelfs in Duitsland. Vijf ballons uit het belegerde Parijs kwamen in België neer:

1. "Le Louis Blanc", opgestegen op 12 oktober 1870 en geland rond het middaguur te Béciers op 7 km van Doornik.
2. "Le Jules Favre N° 1", opgestegen op 16 oktober 1870 en geland te 12.20 uur te Froidchapelle, 13 km ten noorden van Chimay.
3. "Le Jean Bart N° 2", opgestegen

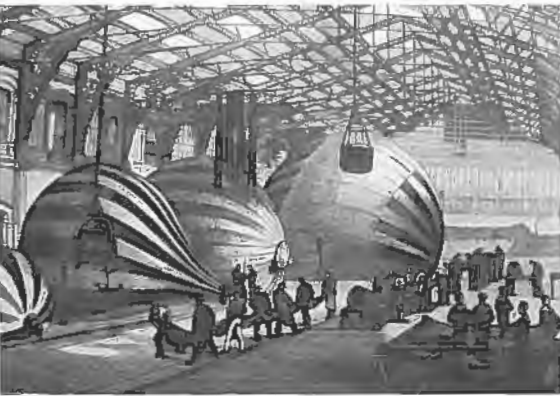
op 16 oktober 1870 en geland te 14.45 uur in het gehucht Patignat (Evrehailles), 7 km ten noorden van Dinant.

4. "l'Egalité", opgestegen op 23 november 1870 en geland te 14.15u in Leuven.
5. "Le Général Daumesnil", opgestegen op 22 januari 1871 en geland te 8 uur in Monceau-sur-Sambre, 4 km ten westen van Charleroi.

Een andere ballon, "L'Archimède" was op 21 november 1870 in Parijs vertrokken en landde omstreeks 6.45u in het Belgisch-Nederlandse grensgebied, na een tocht van 400 km. In de filatelistische literatuur is er lang onzekerheid geweest over de plaats van landing. Bronnen vermelden Kasterlee (bij Turnhout), Hoogstraten, Baarle-Hertog of Baarle-Nassau. De exacte landingsplaats bleek uiteindelijk

Vertrek van twee ballons

Werkplaats voor de productie van luchtballons in Parijs Gare d'Orléans

Castelré te zijn, een gehucht van Baarle-Nassau.

In Nederland zijn in totaal drie ballons geland.

1. De ballon in Castelré was de eerste.
2. De tweede maakte op 16 januari 1871 een tussenlanding in Hierden bij Harderwijk. Toen de piloot bij de landing uit de mand viel, kreeg de ballon weer lift en landde uiteindelijk op het toenmalige eiland Urk.
3. De windrichting bleef enkele dagen stabiel, want twee dagen later, op 18 januari 1871, landde in Merselo bij Venray de derde ballon uit Parijs.

De bevolking van Merselo liep massaal uit voor deze spectaculaire gebeurtenis. Sommige mensen vluchtten weg, anderen dachten dat de duivel uit de hemel was neergestreken. De nieuwsgierigen die te dichtbij kwamen, werden prompt bedwelmd door het uitstromende stadsgas. Zij werden door de Fransen bijgebracht met flesjes eau de cologne en cognac. Het gegoochel met de flesjes overtuigde nog meer mensen dat de duivel was neergedaald. Matthijs Michels, een schapsherder, bracht de eerste communicatie op gang. Hij kende enig Frans vanuit zijn schapenhandel met Parijs. Het landingsgebied van deze ballon

wordt tot op de dag van vandaag Daland ("Daal-Land") genoemd en op de plaats van de landing werd vijftienvintig jaar later in het bijzijn van drie Franse ballonvaarders het eerste Nederlandse luchtvaartmonument opgericht. Het is een vierkante zuil van ongeveer twee meter hoog, die onlangs gerestaureerd werd. Het gebied was toen nog open Peelgebied met heide en vennen. Wanneer begin 20ste eeuw de omgeving ontgonnen werd en er bossen werden aangeplant, kregen zij de toepasselijke naam "De Ballonzuilbossen".

Vertrek van een luchtballon, gevolgd door Duitse Uhlanen

De ballonzuil in Merselo

In totaal waren er tussen 23 september 1870 en 28 januari 1871 (twee dagen vóór de wapenstilstand) zeventenzestig vluchten. Bij zijn vertrek scheurde de eerste ballon open. De tweede ballon, de "Neptune", vertrok op 23 september 1870 met 125 kg post aan boord. Na verloop van tijd stegen de meeste ballons in het holst van de nacht op. Overdag werden ze door de Duitsers beschoten. In totaal werd elf ton post uit Parijs gevlogen, wat overeenstemt met om en nabij twee en een half miljoen poststukken.

Verlag van de ballonvaarder zelf

Jules Buffet volgde met de Archimedes dezelfde richting als zijn collega Rolier. Hij had echter het geluk dat hij later opsteeg dan Rolier. Dankzij de zonsopgang kon hij de Nederlandse kust zien. Hij begon hij tijdig te dalen, wat Rolier niet deed. Deze kon uiteindelijk pas in Noorwegen landen.

In Le Moniteur de Tours schreef Jules Buffet een uitgebreide brief waarin hij zijn ervaringen heeft verwoord. Een aantal passages

Jules Buffet

verschenen al in "Historische notities...", van Hans van Hoesel.

In een vrije vertaling luidt het volledige verslag als volgt:

"Om 16u kreeg ik het order om te vertrekken. Ik gebruikte de resterende tijd zo goed mogelijk, want pas om 22u moest ik opstijgen. Alles was klaar op het vooropgestelde uur, maar er ontbraken nog een paar belangrijke papieren. Ik moest daarop wachten. Een half uur na middernacht kroop ik in de mand met twee passagiers, de heren Albert Jaudas en Gaston de Saint-Valry. Het oplaten van de ballon liet niet lang meer op zich wachten en de menigte wenste ons het beste toe. Het was bijzonder druk in de Gare d'Orléans. Ik bestudeerde het opstijgen en keek verbaasd naar het panorama dat zich voor ons ontvouwde. De stilte overheerste en werd alleen onderbroken door de woorden van bewondering die uit onze mond ontsnapten. Parijs had 's nachts van op grote hoogte (tweeduizend meter) iets dat ons ontroerde. De lichten van de wallen voegden zich samen om de stad te omringen met een vuurkrans en de kruisende wegenpatroon tekende zich als heldere lijnen af.

Korte tijd later was Parijs niet meer dan een heldere vlek, een puntje, een schittering en daarna doofde alles uit. Niets rond de stad ver raadde de aanwezigheid van Pruisische stellingen. De luchtballon verplaatste zich snel noordwaarts. De besturing was eenvoudig, de gasballon buitengewoon goed. Alle drie bevonden wij ons voor het eerst in een ballon. De titel van "aéronaut" woog enigszins op mijn schouders, maar wij waren sterke jongelingen met dito materiaal.

Na een uur zagen we duidelijk in een rechthoek geplaatste vuren, op regelmatig afstand van elkaar. We gokten dat het forten of schansen waren die het Pruisische leger in de rug moesten beschermen. We bespraken alles wat we konden zien. Die conversatie, drie kilometer in de lucht met een enorme koepel boven onze hoofden en te midden van de volmaakte stilte van de schijnbare immobiliteit, had iets bizar. Onder ons waren de wegen zichtbaar als witachtige lijnen op een donkere ondergrond, met hier en daar wat lichtpuntjes. De steden, nog steeds in de vuurlinie, volgden elkaar op. Plotseling leek ons de aarde verlicht. Onze aandacht werd getrokken door uitdovende en weer oplaaiende rode lichten. Het daarmee gepaard gaande gerommel kwam ons tegemoet. Later begreep ik dat dit het kolenbekken van Charleroi was, waar talloze smederijen en hoogovens die enge geluiden veroorzaakten.

De nacht verstreek, licht en duisternis wisselden elkaar af. Een schemerig licht kondigde de nieuwe dag aan. Het weer was nog altijd mooi. Je kan er zeker van zijn dat de zonsopgang op 2.500 meter hoogte indrukwekkend was. Het zicht veranderde compleet. De aarde kwam beetje bij beetje tevoorschijn. We kwamen ogen tekort om alles te zien. De stilte was perfect en vreemd genoeg hoorden we beneden duidelijk de haan kraaien. Ik kan het spektakel waarvan we getuige waren onvoldoende beschrijven. Het was als een mooi schilderij dat geleidelijk aan ontsluit werd. De bossen waren als graszoden en de huizen als witte stippen. Hier en daar schitterden een paar vlekken,

ongetwijfeld water. In het vlakke, regelmatige landschap herkenden wij allen Vlaanderen. Ik besloot de landing in te zetten, na kennisgeving hiervan aan mijn passagiers.

Ik nam de nodige maatregelen. Met de ballast binnen handbereik greep ik het touw van de klep-afsluiter en opende de klep. De ballon daalde snel. Op tachtig meter hoogte stopte ik de afdaling en sneed het sleeptouw door. Op deze hoogte liet ik de ballon uitdrijven. De wind was sterk en we vorderden met grote snelheid. Links verscheen een kasteel, voor ons een vlakte. Dat was onze kans: ik deed de ballon dalen. Maar richter een rij bomen dook plots het dak van een huis op. Ik had nog niet de tijd om twee zakken met ballast weg te gooien en zo konden we deze hindernis ontwijken. Ik looide het anker uit en ik greep me vast aan de luchtklep. Er volgden twee hevige schokken en dan was alles voorbij. De Archimedes was nedwongen.

De boeren kwamen van alle kanten toegesnel. "Waar zijn we?" riep ik. Ik begreep het antwoord niet, maar in vreugdekreten bij het zien van de Franse vlag die ik liet wapperen,

stelden ons al vlug gerust. Tenslotte zei iemand met een blauwe kiel en een pet met een kanten bies: "Castelré, Holland". Wij slaakten een zucht van verlichting. Het verbaasde ons dat wij op zeven uur tijd bijna honderd mijl hadden afgelegd (een Franse mijl is 4,444 km).

Met behulp van deze goede boeren tuigde ik de ballon af. Ik kan niet genoeg mijn dankbaarheid uitdrukken voor de bereidwilligheid waarmee deze dappere mensen mij hebben geholpen. Het moeilijkste was nog het doen uitdoven van hun pijpen. Die kerels rookten een pijp toen ze naar ons liepen! Zij roken het gas niet dat door het ventiel ontsnapte. Het gas werd rijkelijk door hen ingeademd, waarna een gevoel van verstikking hen deed terugdeinzen. Ze kregen ook tranen in de ogen.

Met alle mogelijke middelen moedigde ik hen aan om door te werken. Intussen arriveerden inderhaast twee mensen van het vernoemde kasteel. Zij ontfermden zich over ons en er werd een voertuig voor de mand gebracht. De ballon verdween in de mand en het net ging erover. Terwijl wij deze goede vrienden uit de grond van ons hart bedankten, liepen we naar het kasteel waar we de aangeboden gastvrijheid aanvaardden. De heer majoor Lobel, eigenaar van "het kasteel van Hoogstraten" was die dag afwezig. Zijn familieleden verwelkomden ons hartelijk. We werden met de grootste zorg omringd. Alles werd in het werk gesteld om het ons naar de zin te maken. We rustten uit, aten en er werden twee rijtuigen ingespannen. Wij werden naar het treinstation in Turnhout gebracht om

van daaruit naar Frankrijk terug te keren. Het afscheid was ontroerend en we wisten niet wat te zeggen. Diezelfde avond nog waren we in Brussel.

Ik kan u geen nauwkeurig beeld geven van de sympathie waarmee we in België omringd werden. Iedereen was bezorgd. Landbouwers en ambtenaren verwelkomden ons met applaus. We waren diep ontroerd door deze ware vriendschap. Frankrijk is meer geliefd dan we konden vermoeden. Ook namens de passagiers wil ik hardop zeggen: dank u, dank u België, dank u Nederland!

Ooggetuigeverslag

In "De Kempenaer" van zaterdag 26 november 1870 verscheen een ooggetuigenverslag van de ballonlanding in het Nederlandse Castelré:

"Algemeene nieuwstijdingen: Fransche ballon in de Kempen. Maandag, omstreeks 9 ure 's morgens, ontvingen wij de tijding, dat er een luchtbal was gezien ten westen achter Merxplas, en op het gehucht Castelré behorende deels tot de Belgische gemeente Minderhout, deels tot de Nederlandsche gemeente Baarle Nassau, was nedergedaald. Dra verspreidde zich deze tijding door de stad en menigeen wachtte met ongeduld nadere berichten. Toen men, eindelijk, in den namiddag vernam dat de luchtreizigers van uit onze statie met den spoorweg naar Brussel zouden vertrekken, spoedden honderden zich naar de statie in de hoop van die onverschrokken vaderlandslievende mannen te zien, en, uit hunnen mond mis-schien, iets te mogen vernemen betrekkelijk den toestand der thans

zoo nauw ingeslotene stad, die zich, over een paar maanden nog beroemde dat van haar, licht en beschaving over de oude wereld moesten uitgaan, en welke thans de wisselvallige luchtvaart moet te baat nemen om zich in gemeenschap te kunnen stellen met plaatsen, waarop zij van uit de hoogte als op hare onderdanige dienaresen nederzag; ja, wier vertegenwoordigers, in den morgen van 21 november 1870, blijde waren dat zij eene vertrouwde gastvrijheid genoten in de nabijheid van een Belgisch Bedelaarsgesticht!...

Reeds van boven het gebied der gemeente Ryckevorsel, hadden de reizigers gepoogd hunne nederdaling te bewerken, doch zij werden daarin verhinderd, deels omdat het terrein beboscht was, deels wijl de koude gaz, waarmede de ballon gevuld was, door de warmte der opkomende zon zich zoodanig uitzette dat zij door de veiligheidsklep zoveel gaz niet konden laten ontsnappen of de toenemende uitzetting herstelde het evenwicht.

Zoo moesten zij dan nog eenigen tijd blijven zweven tot dat zij eindelijk op een akkerveld nabij het

kasteel van Hoogstraten het anker wierpen. Een aantal arbeiders die aldaar aan 't werken waren, snelden toe, de soldaten (van den *dépôt*) die deze arbeiders bewaakten, bleven niet achterwege, en nu dachten de reizigers dat zij den Pruisen in handen vielen. De ballon rees op nieuw omhoog en ofschoon het anker eenige boomkens uitrukte en hier en daar door het land ploegde ontkwamen de reizigers aan de menigte die hun schrik hadden ingeboezemd. Toen zij eindelijk Belgique hoorden roepen daalden zij neder op Hollandsch Castelé.

Nu ondervonden zij dat de aanvankelijk verstomde boeren het goed met hen vóór hadden; iedereen stak de behulpzame hand uit, en ofschoon op nederlandsch grondgebied werden zij gewaar, omringd te zijn door gastvrije Belgen, die niets liever wenschten dan hen van dienst te zijn. Nauwelijks waren de reizigers op vasten grond of zij deelden eenige flesschen wijn uit onder degenen die hen bij het nederdalen geholpen hadden. Ze lieten terstond twee duiven op, in de hoop dat die snelle luchtreizigers te Parijs hunne gelukkige

aankomst in België zouden gaan verkondigen.

Daar haar echtgenoot afwezig was, kwam mevrouw Delobel, van de heeren administratie-beambten van den *dépôt* vergezeld, de vreemde reizigers op de plaats hunner nederdaling opzoeken. Deze namen haar vriendelijk aanbod aan, en hebben dan het ontbijt gebruikt op het kasteel alwaar zij tot in den namiddag zijn verbleven. Eindelijk kwamen zij tegen den avond te Turnhout aan. Het waren de heeren Gaston de St. Valery, directeur van het Parijse dagblad *La Patrie*, Albert Jaudas, en Jules Buffet, officier der marine en stuurman van den luchtbal. Behalve verscheidene *depêches* voor het parijzer gouvernement, die door de heeren Jaudas en de Saint-Valery aan het gouvernement te Tours moesten worden afgeleverd, hadden zij bij zich nog 19 postduiven, 4 zakken brieven wegende van 230 tot 265 kilos en bevattende, à rato van 3 grammen per stuk, een getal van 60 tot 75.000 brieven.

Eenige voornamen inwoners onzer stad, onder andere de heer Voorzitter der Koophandelskamer, alsmede de heer Politiekommisaris hebben een tamelijk langdurig onderhoud gehad met de luchtreizigers, doch konden niets van hen te weten komen dat Parijs blijgeestig was en dat de schouwburgen sedert een dag of acht geopend waren en druk bezocht werden. Hunner antwoorden waren beleefd, doch overigens zeer karig en onbepaald. In antwoord op de vraag eener dame van deze stad, wier man in Parijs is gebleven, zegden zij dat geen een gehuwd persoon van de mobiele garde deel maakte. Wij

1870. Landin van postballon ten Noorden van Turnhout

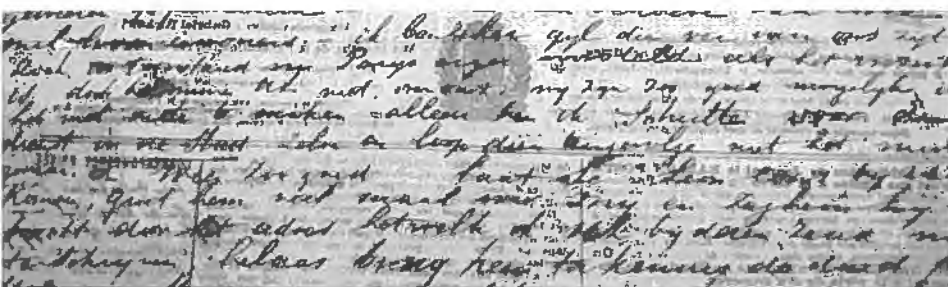
Voorzijde van een herdenkingskaart, uitgegeven in 1971 ter herdenking van de landing van de Archimedes

zelve, die het genoeg hebben gehad ons met een hunner te onderhouden, hebben bescheiden doch dringend om eene gazette van Parijs verzocht; men gaf ons ten antwoord: "Het spijt mij zeer, maar wij hebben er geene." Over den toestand hebben zij zich geen woord laten ontvallen. Volgens een blad van Brussel zouden zij daar echter gezegd hebben dat de toestand van Parijs zeer voldoende was.

naar Ryssel. Wij hebben vernomen dat zij van daar langs Duinkerken en Calais (per schip) hunnen weg naar Tours hebben voortgezet.

De luchtreis was gelukkig vergaan. Nauwelijks was de ballon los of hij steeg tot eene hoogte van 2.000 meters en den ganschen nacht waren de reizigers volgens hunne instrumenten op eene hoogte van 2 tot 3.000 meters gebleven; de koude was zeer draaglijk; zij had-

nemens om de drie dagen eenen ballon te doen vertrekken, ten einde met het overige der wereld in correspondentie te blijven. Over de snelheid der luchtvaart kan men oordeelen als men weet dat de reizigers, 's morgens om half een uit Parijs opgegaan, om circa 8 ure zijn geland, en dus binnen 8 uren tijds eenen afstand van circa 66 uren gaans hebben afgelegd. In het verslag staat dat onmiddellijk na de landing de reizigers twee

Ook Nederlanders die destijds in Parijs verbleven, verstuurden op deze manier post naar familie en vrienden. Zij waren de eerste Nederlanders die "echte" luchtpost verstuurden. Onlangs kwam een dergelijke brief weer boven water. De brief is geschreven op een krant die speciaal voor dit doel gedrukt werd op vier pagina's flinterdun papier en met veel ruimte voor de "correspondance privée"

De zakken brieven werden op het postkantoor alhier besteld doch zijn 's anderendaags naar Antwerpen en Brussel verzonden, wijl de stempeling en verzending hier, ter oorzaak van het beperkte personeel, te lang zou vertragen. Een open pakje, door den luchtstuurman (naar wij meenen) aan den heer Voorzitter der Koophandelkamer ter hand gesteld, om die op 't naastbijzijnd postkantoor te bezorgen, bevatte een aantal brieven en korrespondentiekarten voor al de landen van Europa en zelfs voor Amerika.

Om 5 ure 15 vertrokken de reizigers met de dépêches voor 't gouvernement en met de duiven naar Brussel, en denzelfden avond nog

den zelfs hunne dekens niet eens hoeven te gebruiken. De ballon, Archimède genaamd, had eenen inhoud van 2.500 kubiek meters; die, waarmede de luchtreiziger Glorieux in augustus 1869 alhier opsteeg, hield maar 300 kubiek-meters gas in. De inhoud van de parijzer ballon was dus ongeveer achtmaal zoo groot als die van mijnheer Glorieux.

Volgens verklaring van den heer Buffet was de ballon vervaardigd van Calicot, van binnen gegomd en van buiten met olieverf geschilderd. Hij is woensdag per ijzeren weg van hier naar Frankrijk verzonden. Het parijzer gouvernement had 21 luchtvaarders ter zijner beschikking en was voor-

duiven oplieten. Dit waren duiven die in Parijs gekweekt waren en die dienden om berichten naar deze stad over te brengen.¹¹

Incident met postduiven

Na afloop van de reis deed zich een incident voor. Bij het vertrek van de Archimedes had de directeur van de post, de heer Rampont, aan de ballonvaarder en zijn twee reizigers postduiven meegegeven. Buffet en Jaudas keerden meteen naar Frankrijk terug en hun eerste zorg daarbij was om in Tours de postduiven die aan hen waren toevertrouwd, in te leveren. De heer Saint-Valry, beheerder van de krant La Patrie, bleef in Brussel achter en weigerde om zijn duiven aan het

bestuur van Tours te overhandigen. Hij beschouwde die als zijn eigen bezit. Na lang aandringen van dhr. Tachard, een Franse diplomaat in Brussel en dhr. Testelin, defensie-commissaris van Noord-Frankrijk, stemde hij erin toe om vier duiven af te staan. Hij verklaarde ronduit dat de overheid de resterende twaalf duiven nooit in handen zou krijgen. Hij had Parijs namelijk verlaten zonder officiële missie of taak. Voor zichzelf en zijn familie zou hij op eigen risico familie- en zakennieuws verzamelen. Via de postduiven kon hij die berichten Parijs binnensmokkelen. Directeur Rampont was hiervan op de hoogte en had zijn toestemming ervoor gegeven.

Gaston de Saint-Valry vergat echter dat "zijn" duiven op dat moment in staatsdienst waren. Of die zijn eigendom waren of niet, deed niets ter zake. En de heer Rampont was zeer zeker niet gekwalificeerd om hem het voorrecht te geven die duiven voor eigen gebruik achter te houden. Het stadsbestuur van Parijs had wel degelijk de plicht om alle duiven die zich in de belegerde stad bevonden, op te eisen en in dienst te nemen. Het land was in oorlog!

Brieven

De poststukken, aangevoerd met de luchtballons en hoofdzakelijk bestemd voor Frankrijk, waren in principe te laag gefrankeerd wanneer ze in België aankwamen. Ze werden echter door de Belgische posteries aan Frankrijk bezorgd, ook al was er geen internationaal port betaald. Hoewel al in oktober 1870 drie ballons met post uit Parijs in België waren terechtgekomen, achtten de Belgische Posteries het pas op 29 november 1870 nodig een bijzonder dienstorder aan de postontvangers in gans het land te sturen over de behandeling van de uit Frankrijk met ballons aangevoerde poststukken. Ze mochten zonder strafport aan Frankrijk bezorgd worden. Het is zeer waarschijnlijk dat er een direct verband bestaat tussen dit dienstorder en de aflevering van de post van "L'Archimède" in het postkantoor van Turnhout op 21 november 1870.

In het ooggetuigenverslag staat: "De zakken brieven werden op het postkantoor alhier besteld doch zijn 's anderendaags naar Antwerpen en Brussel verzonden, wyl de stempeling en verzending hier, ter

oorzake van het beperkte personeel, te lang zou vertragen."

In het nummer 4 van december 1978 van het Kwartaalblad voor Filatelie schreef M. Van de Moortel in een artikel over de Franse luchtballons op Belgische bodem in zijn algemene conclusie: "Het is, gezien de geografische ligging van België, niet verwonderlijk dat verscheidene in het belegerde Parijs opgestegen ballons in ons land zijn neergekomen. Slechts in één geval (namelijk voor de waarschijnlijk vlak over de Nederlandse grens in Baarle-Nassau gelande ballon "L'Archimède") is een klein gedeelte van de vervoerde post in een Belgisch postkantoor, in casu Turnhout, van een doorgangsstempel voorzien. De rest werd afgestempeld in Tours en Poitiers." Volgens het krantenartikel uit 1870 zouden er 60.000 tot 75.000 brieven door de Archimedes vervoerd zijn.

Volgens de heer Van de Moortel zou 5% (3.000 à 3.750 brieven) van een doorgangsstempel van Turnhout voorzien zijn. In de gespecialiseerde filatelistische literatuur heb ik nog nooit een afbeelding van een dergelijk poststuk met het stempel van Turnhout gezien.

Omslag, vervoerd door de Archimedes

Indien de bewering klopt, dan zijn het onzeggend zeldzame stukken.

Ballonmonument in Castelré

Er zijn in Nederland slechts enkele ballonmonumenten te vinden. In de bossen van Merselo is een zuil opgericht n.a.v. de landing van de postballon Poste de Paris en ook in de tuin van paleis Noordeinde

Onthulling van het ballonmonument in Castelré op 9 augustus 1970. Jan Boesman en burgemeester A. Hogenbosch, klaar om op te stijgen

in Den Haag staat er één. De gemeente Baarle-Nassau telt er maar liefst twee: een ballonmonument in Castelré en een gevelsteen tegen het raadhuis.

Op 9 augustus 1970 werd een klein monument opgericht op de vermoedelijke plaats van de landing van de Archimedes, honderd jaar eerder. Dit was niet meer dan een prefab element dat doorgaans gebruikt wordt als versiering boven een pilaar aan de ingang van een oprijlaan en dat enigszins de vorm had van een ballon. In de volksmond werd het spoedig smalend "den tultur" (fopspeen) genoemd. Tweeëndertig jaar later was dit monument in zo'n slechte staat, dat heemkundekring Amalia van

Het nieuwe ballonmonument

Soilms een beeldhouwde ballon liet maken door kunstenaar Stan Grooten. Aanleiding was het zilveren jubileum van onze vereniging.

Het bijhorende informatiebord is stilaan aan vervanging toe. Dan kunnen ook een paar storende foutjes gecorrigeerd worden. Zo was de exacte datum van de

landing maandag 21 november en niet 21 oktober. En er stegen in totaal 67 ballons op tussen 23 september 1870 en 28 januari 1871, terwijl er staat dat alleen al op 21 oktober 1870 maar liefst 54 ballons opstegen. Die dag vertrok er echter geen enkele.

Op 15 augustus 1970 hadden de Luchtvaart Historische Vereniging en de Haagsche Ballon Club aan de gemeente een speciale gevel-

Gedenksteen aan het gemeentehuis van Baarle-Nassau

steen met een afbeelding van de ballonlanding aangeboden. Deze gevelsteen werd in de achtergevel van het gemeentehuis van Baarle-Nassau aangebracht.

Herdenkingen in de filatelie in Nederland

In 1970 was het honderd jaar geleden dat de Franse luchtballon in Castelré landde. In Baarle-Nassau werd dit onder meer herdacht door de aanmaak van een speciaal poststempel: Baarle-Nassau 15-8-1970, 1870 ballonpost Parijs - Baarle-Nassau par ballon l'Archimède.

Nini Boesman

De Heer P. K. van West
van Leenastraat 11
Voorburg 10754

Nederlandse briefomslagen met herdenkingsstempel

Op bovenstaande omslagen staat ook een rood privé-stempel met de namen van twee ballonvaarders: Nini en Jan Boesman. Nini is onlangs overleden, op 2 juni 2009. Haar man, Jan Boesman, stierf in 1976.

In Nederland was Jan Boesman een fanatieke verzamelaar (en verspreider!) van ballonpost. Hij richtte in 1936 de Haagse Ballon en Zeppelin Postclub op, schreef diverse boeken over het onderwerp en stelde catalogi op met overzicht

ten van nationale en internationale ballonpost, inclusief de bijbehorende waarde voor verzamelaars. Ballonvaarders namen regelmatig ballonpost mee. Vaak bestond deze uit brieven of kaarten van geïnteresseerden en verzamelaars met daarop speciale vaart- en poststempels. De post werd na de landing verstuurd vanuit het dichtstbijzijnde postkantoor. Ook kwam het voor dat bij evenementen ansichtkaarten uitgedeeld werden of dat men tijdens de vaart kaarten uitwierp die aan de ballonvaarder zelf geadresseerd waren, met daarop het verzoek de vindplaats te vermelden en de kaart op de bus te doen.

Jan en Nini Boesman

Herdenkingen in de filatelie in België

Gelijktijdig met de herdenking in Nederland werd in Baarle-Hertog door de Belgische Posterijen op vijfhonderd herdenkingskaarten een stempel aangebracht met volgende tekst: ballonpost uit belegerd Parijs 1870 – 2338 Baarle-Hertog – 15-8-1970.

Achterzijde van de herdenkingskaart van 100 jaar ballonpost

1870 PAR BALLON MONTÉ 1970
SOUVENIR - TIRAGE 500 EXEMPLAIRES

gehouden met zeldzame brieven en poststukken die met een ballon vervoerd waren. Er werd een nieuwe herdenkingskaart uitgegeven, eveneens met een oplage van 500 exemplaren. Links bovenaan op de kaart staat: "1871 - Turnhout - 1971 100 jaar ballonpost". Deze tekst is foutief omdat 1870 het officiële beginjaar is van de ballonpost. Nini Boesman en haar man wonnen de race en plaatsten hun handtekening op de kaart.

Joseph Verjariak Ballonpost

Parijs - Baarle-Nassau

Retour aan: W. Erveta, Gr. Hünlaan 15, Geleen

Briefomslagen met de Belgische herdenkingsstempel

Een jaar later, op 24 april 1971 maakten de Belgische Posterijen een speciale stempel aan ter gelegenheid van een Internationale

Ballonrace die in Tilburg vertrok. In het toenmalige parochiehuis "het Steentje" op de Grote Markt in Turnhout werd een tentoonstelling

Bronnen

- Han Nabben, "Eerste Nederlandse Luchtpost", in Hot Air Magazine 77, oktober 2008, jg. 7 en op www.hotair.nl
- De Kempenaer, 26 november 1870.
- Kwartaalblad voor Filatelie, nummer 4, december 1870.
- Historische notities rond de landing van de Parijse ballon in Castelré in 1870; Hans van Hoesel, 2002.
- <http://www.coppoweb.com/bal-lons/fr.en-ballon.php>
- http://www.coppoweb.com/bal-lons/fr.ball_1st.php?idnb=33
- F.F. Steenackers, "Les télégraphes et les postes pendant la guerre de 1870-1871"

Een vraag. Waar vind ik het antwoord? Het begrip 'hoeve'

JES SEEGERS

Wat is nou het werkelijke verschil tussen een hoeve en een boerderij? Hébben die woorden een andere betekenis? Lange tijd heb ik aangenomen dat een hoeve een groot of veredeld boerderijgebouw was. Maar wat blijkt uit onderzoek, als ik dit woord mag gebruiken? De oorspronkelijke betekenis van 'hoeve' is een oude oppervlaktemaat. Het moet gelezen worden als een *'Hoeveelheid van een dozijn bunder grond'*, waarbij men er van uitging dat een boerengezin een redelijk inkomen moest kunnen vergaren op deze twaalf bunder. Dit dozijn was een algemeen begrip in Nederland. Per streek had de bunder wel sterk verschillende afmetingen. De grootte van de bunder werd bepaald door de opbrengst, of anders geformuleerd, de hoeveelheid grond die men nodig had om plm. 1500 kg van een bepaalde graansoort te kunnen oogsten.

Grote en kleine bunders

Voor onze streek met zijn arme zandgronden moest de bunder behoorlijke afmetingen hebben, terwijl in de vruchtbare kleigebieden de bunders een stuk kleiner waren. Bij de veengebieden, waar het verbouwen van graansoorten niet mogelijk was, ging men uit van een vergelijkbaar inkomen door het steken van turf per bunder. Dit betekende dat in de veengebieden de bunders gemiddeld maar 1/3 waren van de bunders uit onze regio. De afmetingen van de bunders in de zuidelijke gebieden van de Baronie en de Meierij waren gelijk. In de Meierij was destijds het begrip 'hoeve' nog verder ingevoerd als in onze regio. Het twaalf bunder grote perceel werd daar als 'hoeve' omschreven zonder verdere

vernoeming van het aantal bunders, ook in eigendomsaktes.

Hoe groot was destijds in de zuidelijke Baronie of onze omgeving een bunder? Eén bunder was 20 x 20 roeden. Eén roede was plm. 5,54 meter, wat in onze streek weer overeenkwam met 20 voet. (Een Amsterdamse roede was in die periode slechts 13 voet.) Als men deze oude maten terugreken naar de maten zoals wij die nu kennen, dan was een bunder plm. 12.277 m², ruim 1/5 groter als een hectare. Een 'hoeve' was dus een kleine 15 hectare. Het is opvallend dat bij de boerenbevolking het woord bunder nog zoveel gebruikt wordt, zij het dan in de betekenis van hectare of 10.000 m². Dit terwijl de woorden bunder en hoeve in 1200 al bekend waren

De hoevenaam met gekleurde stenen in de gevel

en in de tijd van Napoleon een andere betekenis gekregen hebben bij de invoering van het decimale stelsel.

De betekenis van 'hoeve' als oude voorloper van de moderne ruilverkaveling

Vanaf de late middeleeuwen ziet men in Brabant op verschillende plaatsen dat hoeves van twaalf bunder aaneengesloten worden uitgegeven. Deze hoeves werden, soms in pacht en soms in verkoop, uitgegeven door de grootgrondbezitters zoals de heren van de steden. Dikwijls werden deze hoeves gesitueerd op de 'gemeind', anders geformuleerd, op gronden zoals heidevelden die in gemeenschappelijk gebruik waren. Indien niet verpacht, konden de kopers voor weinig geld deze gronden in hun bezit krijgen. Wel werden er dan de voorwaarden aan verbonden dat op deze gronden een boerderij gebouwd moest worden en er nadien

ook geboerd moest worden. Een typisch voorbeeld hiervan is het landgoed de 'Hoevens' in Alphen op het einde van de Schellestraat. Hier is destijds door de heren van Tilburch, de graven van Hoogendorp, een drietal hoeves gesticht. Deze zijn echter toen niet verkocht maar in pacht uitgegeven. Vrijwel alle afmetingen van de oude hoeves zijn door de eeuwen heen verloren gegaan door vererving, verkoop van percelen of aankoop van nieuwe percelen.

Nieuwe betekenis

Na 1700 ziet men steeds meer dat de oorspronkelijke betekenis van het woord 'hoeve' verandert. Het wordt gebruikt voor de gronden mét opstallen. Na 1800 ziet men een verdere verschuiving en wordt het woord 'hoeve' steeds meer alleen gebruikt voor de opstallen en wordt hier meer status aan gegeven. Deze status is nog steeds duidelijk waarneembaar in en

rond ons dorp. Op veel plaatsen ziet men het woord hoeve nog op boerderijen staan, dikwijls in grote letters in het pannendak verwerkt en op een kilometer afstand al leesbaar.

Opvallend is ook dat veel mensen een achternaam hebben die een verwijzing is naar 'hoeve'. Afgeleiden hiervan komt men op grote schaal tegen in Brabant. Denk bijvoorbeeld aan familienamen als Verhoeven, van der Hoeven, enz. Maar ook zoals bij de status van een hoeve was voor sommige Brabanders de gewone naam zoals Verhoeven blijkbaar toch iets te ordinair. Deze mensen gingen op zoek naar namen die enigszins adellijk overkwamen, heel simpel door Verhoeven of van der Hoeven in het Latijn te vertalen. Voorbeelden hiervan zijn namen als van Mansum en van der Manson, namen die men nog steeds in de Meierij tegenkomt.

De hoevenaam in dakpannen van een andere kleur

De Blokken onder hoogspanning !

HERMAN JANSSEN

Professor Alex Vanneste kennen we als een gedreven vorser naar gebeurtenissen bij de elektrische draadversperring uit de Eerste Wereldoorlog. Op 23 januari 2007 gaf hij op uitnodiging van onze vereniging een druk bijgewoonde en fel gesmaakte lezing in de aula van het SOB. Een jaar later gaf Alex nuttige adviezen bij de oprichting van het Vredesmonument de Dodendraad in Zondereigen. Verder wordt af en toe wederzijds informatie uitgewisseld over de stand van het onderzoek.

Zo maakte hij mij vorig jaar attent op het artikel "Fragmenten uit een dagboek van een Brigadecommandant" in het tijdschrift "Militaire Spectator" (1922, volume 91, pagina's 506-507). Schrijver van het dagboek was een zekere "Kolonel X", een Nederlandse officier die anoniem wou blijven. Vanneste had het tijdschrift op 21 april bij de Universiteit van Gent opgevraagd. De hierna volgende teksten trokken zijn aandacht:

Memoires van een Nederlandse Brigade-commandant

3 juni 1915

Heden verhuisd naar Tilburg, waar ik voor den derden keer zal optreden als kantonnementscommandant.

21 juli 1915

De brigade neemt heden de grensbewaking over.

Wanneer zij eenvoudig komen rechtstreeks langs den korsten weg over den IJssel, dan moet het veldleger van zelf zoo hard achteruit en terug naar vesting Holland, als het maar loopen kan... wanneer het dan nog weg kan komen.

31 juli 1915

Aan de grens hebben wij weer Beierschen landstorm: zeer bescheiden postjes op groote onderlinge

Houten en betonnen grenspalen in de Blokken

28 juli 1915

De opstelling aan de grens is nog steeds vrijwel dezelfde als toen ik ze in augustus 1914 uitzette. Dat wordt toch zoo langzamerhand wel zeer zonderling. Tegen wie staan daar nu nog steeds voorposten, nu er op geen dagmarschen afstand wordt gevochten? Het Belgische leger is er niet meer en wanneer de Duitschers ons kwaad willen, zullen zij toch niet vrijwillig den weg nemen over al onze groote rivieren?

afstanden. Men is in België bezig langs onze grens een draadversperring te maken, die de uitspringende hoeken afsnijdt, waardoor men minder personeel ter bewaking noodig heeft. Zij bestaat uit twee rijen prikkeldraad op eenige meters van elkaar en midden daar tusschen is eene derde versperring, waardoor een elektrische stroom van hooge spanning wordt geleid. De verhalen, dat menschen zonder het te weten er tegen aanlopen of

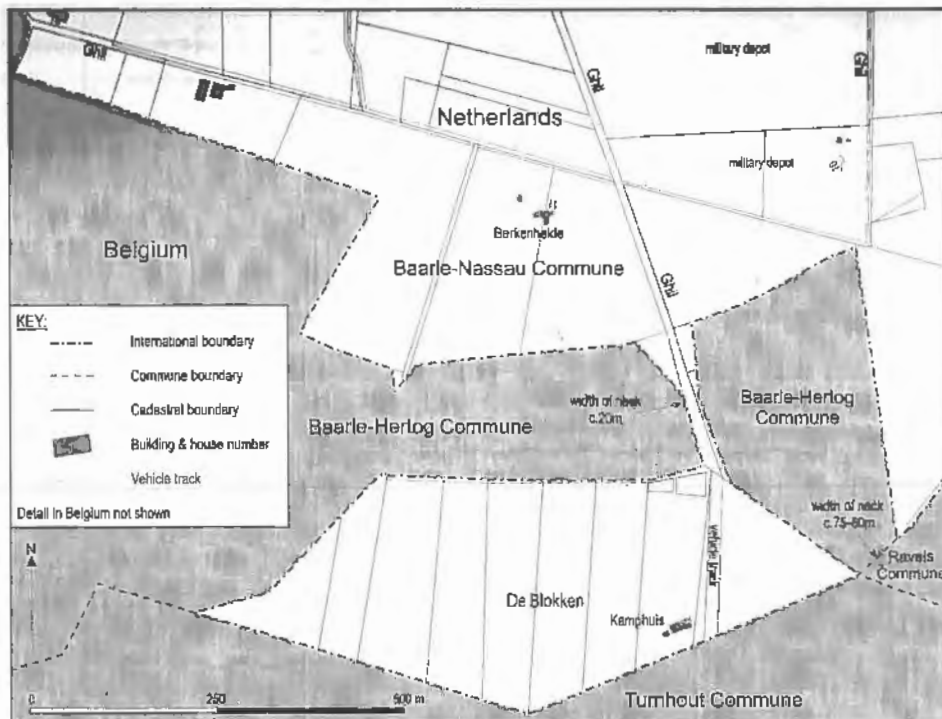

Figure 5-19. Dutch salient "De Blokken"

Plattegrond van De Blokken, uit: Brendan Whyte, "En territoire Belge...", pag. 225

leunen en zoo plotseling worden gedood, zijn dus verzonnen: men moet zich bepaaldelijk eerst door een prikkeldraadafsluiting heen werken, om bij den gevaarlijken draad te komen.

13 augustus 1915

Een eigenaardige grenspuzzel. Ten zuiden van Baarle-Nassau ligt op circa 150 meter van onze grens in België een kleine Nederlandsche enclave, genaamd "de Blokken". Het is een geheel onbewoond stukje zure heide met hier en daar wat houtopslag. Nu hebben de Duitschers de elektrische draadversperring getrokken tusschen onze grens en de Blokken, zoodaardoor dit stukje Nederland van ons is gescheiden. Een weg loopt van onze grens naar het terreintje; de benaming "weg" is zeer

geflatterd, want het is een op het terrein nauwelijks waarneembaar karspoor. Aangezien deze weg voor de ene helft (langs de lengteas) Belgisch en voor de andere Hollandsch is, loopt bovendien de draadversperring dus feitelijk ook

over Nederlandsch terrein. Tot nu toe wist niemand dit.

Niemand wilde naar de Blokken toe of trok er zich iets van aan. Maar plotseling is dit een punt geworden van groote internationale

Zicht vanuit Baarle-Nassau op het volledig Nederlandse karspoor naar de Blokken. Over de brug liggen de akkers links en rechts op Belgisch grondgebied (Baarle-Hertog). Het strookje kreupelhout rechts van de weg bevindt zich in Nederland. De beschrijving van Kolonel X blijkt niet overeen te stemmen met de waarneming in 2010

importantie. De Blokken toch, is als jachtterrein gepacht door een te Amsterdam of te 's-Gravenhage wonend heer, die thans langs de Hollandsche helft vrijen toegang eischt naar zijn Hollandsch jachtterrein. Hij heeft hierin niet alleen juridisch volkomen gelijk, maar bovendien schijnt die heer te zijn... een Belgische bankier uit Antwerpen. Van daar thans groote emotie en druk geschrijf, confereeren, rapporteeren en adviseeren. Ik adviseerde de zaak slepende te houden en intusschen de Duitschers onderhands te doen verzoeken de versperring ten spoedigste om de Blokken heen te leggen. Hoe minder officieele drukte men hiervan maakt, des te vlugger en eenvoudiger de zaak waarschijnlijk zal worden opgelost.

30 augustus 1915

Vorige week bezochten eerst de operbevelhebber en daarna de Minister van Oorlog de grensbrigade, die tot nu toe niet gewend was aan zooveel belangstelling; ik weet ook niet of alleen haar die belangstelling gold, maar we stelden ze toch zeer op prijs.

3 september 1915

Heden had de verhuizing plaats. Ik ben weer met den brigadestaf te Oisterwijk.

Vraagstelling

Professor Vanneste geloofde niet blindelings de verhaallijn van het hierboven geciteerde dagboek: "De brigadecommandant wilde de zaak in der minne oplossen, maar hij vertelt jammer genoeg niet wat uiteindelijk de oplossing was. Fantaseerde hij? Of kloppen die gegevens met je onderzoek ter plaatse? Het zou me ten zeerste verbazen dat de Duitsers een stukje Nederland hebben afgesneden, want ze waren des duivels voor grensincidenten van dat soort. Ik kan zelf De Blokken niet situeren op de kaart en kan het ook niet vinden op Google Maps of in de stafkaarten van het Belgisch Nationaal Geografisch Instituut. De permanente onduidelijkheid omtrent de juiste ligging van de grens (zeker in 1915) kan uiteraard hebben bijgedragen tot de verwarring ter zake. Ik kijk uit naar je akkerprospecties in die omgeving."

Beschrijving van de Blokken

De Blokken is het meest zuidelijk gelegen stukje grond van Baarle-Nassau en bevindt zich ten westen van het vroegere treinstation, aan de grens met Weelde-Station. Tijdens WO1 was het perceel niet bewoond. Nu staat er een kamphuis waar groepen jongeren op bosklassen komen. De Blokken wordt tegenwoordig een 'quasi-enclave' genoemd. Vroeger werd de term 'enclave' te pas en te onpas gehanteerd. Volgens de huidige criteria is de Blokken geen enclave omdat het met een strook van ruim tien meter breed met het Nederlandse 'vasteland' verbonden is. Je kunt dit perceel met een (Nederlands) schiereiland in de (Belgische) zee vergelijken.

De Blokken is dus een uitstulping die door een smalle strook in verbinding met Nederland blijft. Over die smalle strook loopt een zandweg, welke zich volledig op Nederlands grondgebied bevindt (en die niet voor de helft langsheen de lengteas Belgisch is, zoals Kolonel X beweerde). Ten oosten van de

Traject van de dodendraad volgens Kolonel X. Linksonder: kamphuis de Blokken. Linksonder: De dodendraad kruiste het karspoor juist vóór deze bocht

De Blokken is op sommige plaatsen een open akkercomplex. Alleen op de bewerkte foto rechts zie je de grens tussen Turnhout (links van de lijn) en Baarle-Nassau

weg behoort zelfs nog een reepje van de ernaast liggende akker bij Nederland. De onwetendheid over de juiste ligging van de grens werd mede veroorzaakt door het 'gat' in de grens, dat in 1842 ontstond door het Traktaat van Maastricht. Vóór 1974 was de grens in Baarle niet eens officieel vastgesteld. Zelfs tot voor kort circuleerden nog kaarten waarop de grenssituatie in de Blokken verkeerd stond weergegeven.

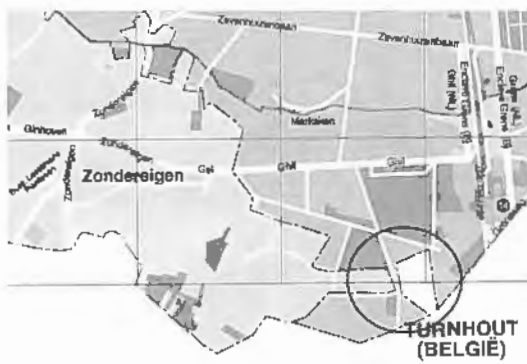
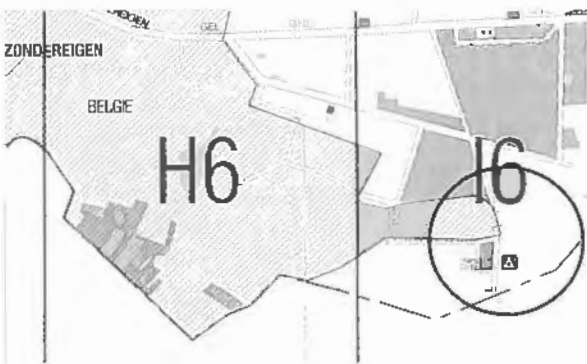
Akkerprospecties

Liep de dodendraad tijdens WO1 ten noorden van de Blokken?

Werd met andere woorden deze quasi-enclave ten onrechte van de rest van Nederland afgesloten? Gingen de anders zo secure Duitsers hier zwaar in de fout? Verkeken de Beierse Landsturmiers zich op de Baarlese enclave-puzzel en annexeerden zij 'per ongeluk' een deel van Baarle-Nassau, een grove schending van de Nederlandse neutraliteit? Om op deze vragen een antwoord te vinden, bestudeerden wij in eerste instantie een Duitse stafkaart. Daaruit bleek dat er geen fout gemaakt was. De dodendraad staat ten zuiden van de Blokken getekend. Professor Vanneste waarschuwde mij echter

dat deze stafkaart niet 100% betrouwbaar is.

Akkerprospecties bevestigen echter het zuidelijke traject (zoals afgebeeld op de stafkaart). Vanaf Gel liep de dodendraad wel degelijk ten zuiden van de Blokken. Het bijgevoegde kaartje toont het exacte traject op basis van honderden schervenvondsten, afkomstig van porseleinen isolatoren van de elektrische draadversperring. Die hebben er dezelfde vormen als in de rest van de regio. Ten noorden van de Blokken werden geen scherven aangetroffen.

Foutjes in twee kaarten. Op de kaart links ontbreekt in de cirkel een stuk van het Belgische grondgebied. Rechts op de kaart staat het wel afgebeeld, maar daar hoort het ten onrechte bij Turnhout

Door mij bewerkte Duitse militaire stafkaart

Ondanks al deze aanwijzingen die het verhaal van Kolonel X onderuit dreigden te halen, bleef ik geneigd om hem te geloven. Zo een verhaal verzin je niet, dacht ik, zeker als je de streek niet door en door kent. Het bleef mogelijk dat de draad na een klacht nog tijdens de oorlog werd verplaatst. En daarvan zijn op de akkers dan wellicht geen sporen te vinden. Bij de afbraak behandelden de Duitsers hun isolatoren met meer zorg dan de

plaatselijke landbouwers dat na de oorlog deden. Laatstgenoemden konden die 'potjes' immers niet opnieuw gebruiken, bij gebrek aan elektriciteit.

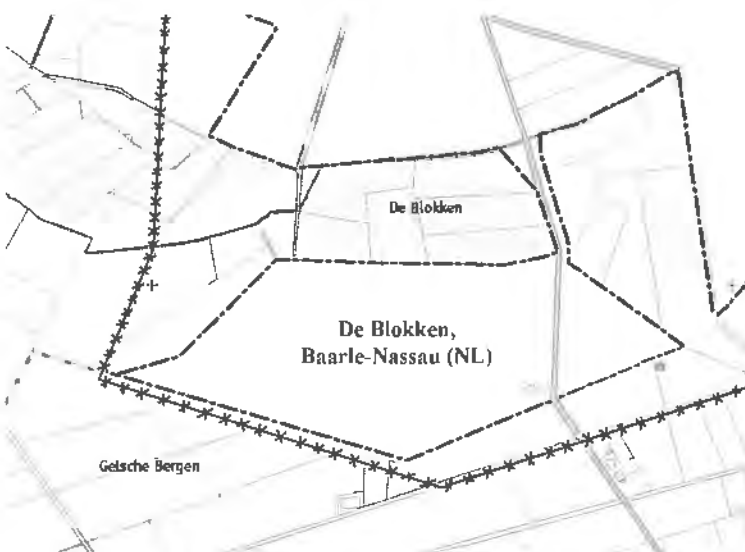
Gemeentearchief

Alleen archiefonderzoek kon een uitweg bieden. Mogelijk bleef er in de briefwisseling van de gemeente Baarle-Nassau een aanwijzing bewaard. De zoektocht bracht

me eind 2009 naar het regionaal archief in Tilburg. Het kostte me een dagje zoeken, maar in het archiefnummer 2201 vond ik een bruikbare verwijzing onder het inventarisnummer 172 (een register van ingekomen stukken).

Op 25 juli 1915 werd namelijk door de gemeente Baarle-Nassau een telegram ontvangen betreffende de elektrische draadversper-ring op eigendommen op Nederlands gebied. Het telegram werd verstuurd door iemand uit den Haag, "John Leysen" (de naam is moeilijk leesbaar). Dat zou de bankier kunnen zijn die uit Antwerpen gevlucht was.

En hoewel ik het telegram zelf niet kon terugvinden en ook geen gegevens over de verdere gebeurtenissen kon achterhalen (wellicht werden er op gemeentelijk niveau geen initiatieven genomen), bevestigden de nieuwe gegevens grotendeels het bericht in het dagboek van de Nederlandse militair. Professor Vanneste antwoordde: "Ik denk dat we het verhaal als waar kunnen beschouwen. Ik ben

Het traject van de dodendraad, zoals blijkt uit akkerprospecties

Telegram 25-9-15 betreff. slecht. draadversperring op zijden-
me op. Ned. gebied

25-9-15
John Leysen
de Haag

bijzonder blij dat ik je de vraag heb gesteld en nog blijer met je omstandige en goed gedocumenteerde antwoord. The right man on the right place!"

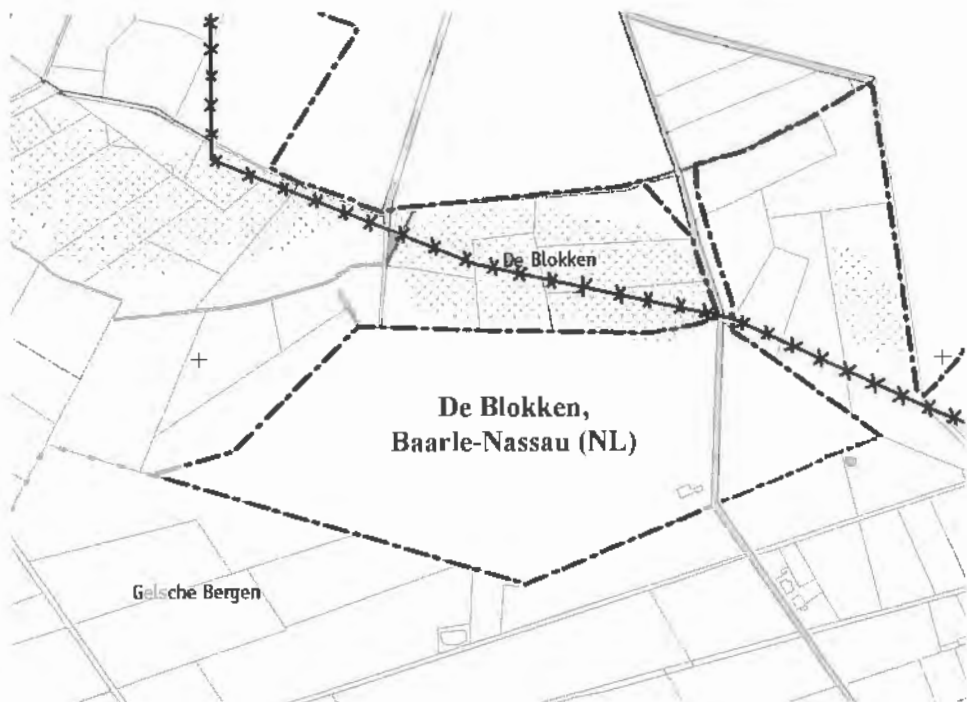
Besluit

Duitse soldaten hadden de Blokken van de rest van Nederland afge-

sneden bij de oprichting van een elektrische draadversperring aan de Belgisch-Nederlandse grens. Daardoor was dit jachtgebied vanuit Nederland onbereikbaar geworden. Op zich betekende dit al een schending van de Nederlandse neutraliteit. Bovendien liep de draad tien meter over Nederlands grondgebied, namelijk daar waar hij de toegangsweg kruiste.

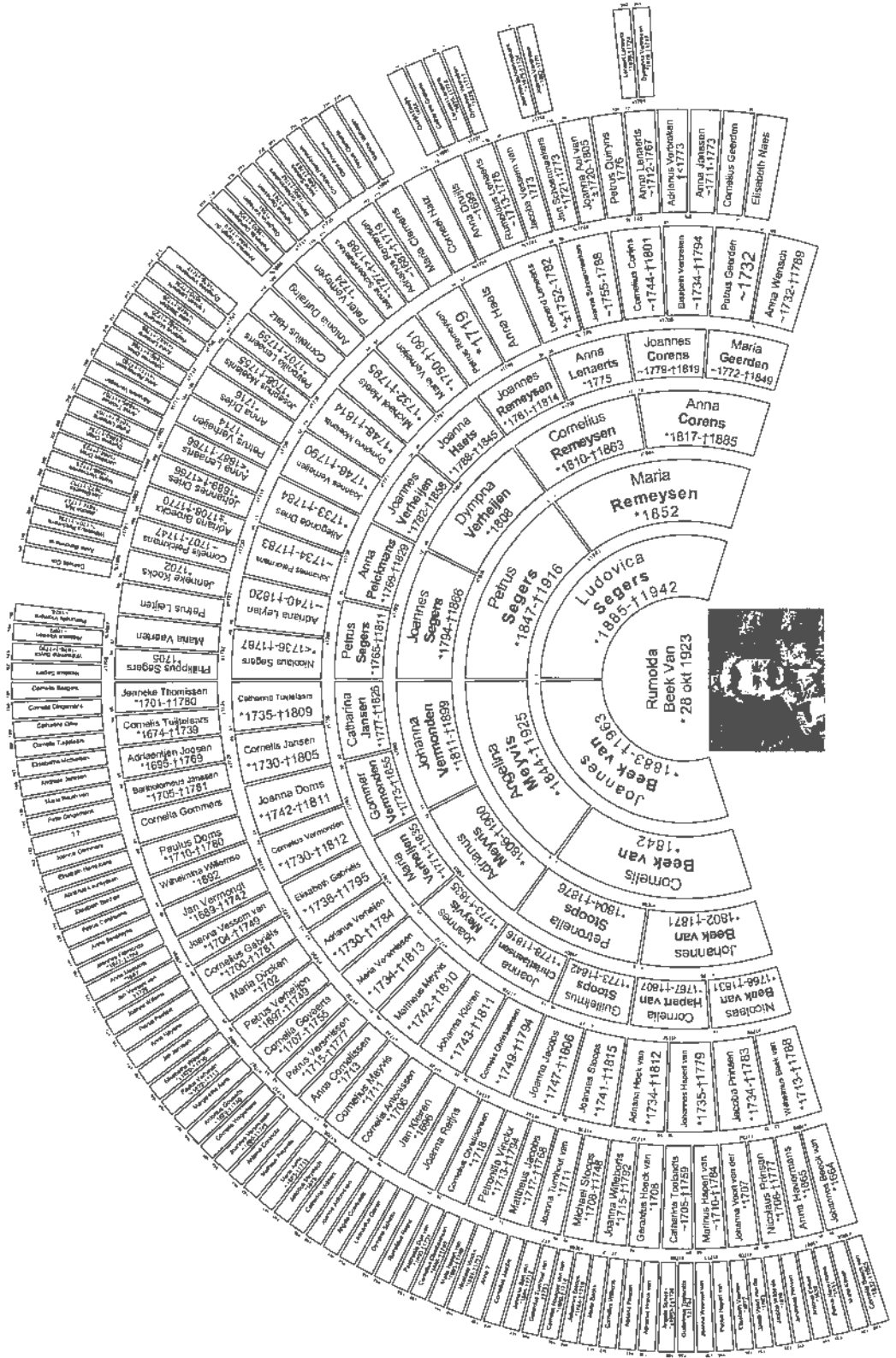
Kolonel X tilde weliswaar niet zwaar aan deze zaak, mogelijk deden zijn opperbevelhebber en de Minister van Oorlog dit wel, wat

hun plotse bezoek aan de grensbri-gade kan verklaren. Wat er met de klacht van John Leysen gebeurde, weten we niet. Misschien werd het advies van Kolonel X opgevolgd en werd de Duitse overheid zonder al te veel heisa op de hoogte gebracht van het in de Blokken veroorzaakte ongemak. Vervolgens werd door Duitse soldaten een kilometer dodendraad ontmanteld. De draad werd dan over een lengte van twee kilometer op de correcte plaats weer opgericht. En daarmee was het grensincident gesloten.

Het eerste traject van de dodendraad, een overduidelijke schending van de Nederlandse neutraliteit.

Stamboom van Rumolda van Beek

Nieuwe leden

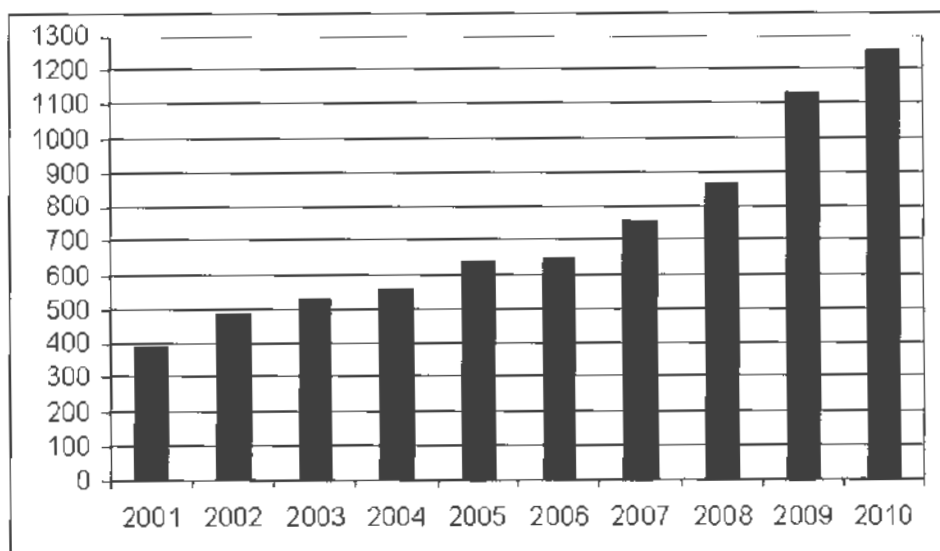
ANDRÉ MOORS

Nog steeds melden zich mensen aan om lid worden van onze vereniging. Dat doet ons natuurlijk deugd. In de periode 1 november tot 1 februari sloten zich weer 49 mensen aan bij Amalia (zie het overzicht hierna).

Per 1 februari telt onze vereniging 1256 leden. Tien jaar geleden, op 1 februari 2001, telde onze vereniging 390 leden. Dat betekent in tien jaar tijd een groei van liefst 222%! Zie onderstaande staafdiagram. Ook de hieronder genoemde nieuwe leden heten wij van harte welkom!

fam. J. van Gompel,
fam. H. Bosch-Pelkmans,
fam. A. Weemaes,
mevr. L. van Pijkeren,
dhr. K. Geerts,
mevr. T. Jansen,
mevr. A. van Kuyk,
fam. A. Manders,
fam. A. van Roozendaal,
fam. S. Kooremans-Verhoeven,
fam. G. v.d. Broek,
mevr. R. de Bont,
fam. J. v.d. Burg (was pers.lidm),
dhr. J. Timmermans,
fam. J. Joosen-Tuijtelaars,
mevr. A. Sakko,
mevr. T. Peeters,
mevr. G. Schellekens,
fam. F. de Volder-v.d. Ven,
fam. K. Gulickx,

dhr. J. Raeijmaekers,
fam. J. Antens- Braspenning,
dhr. S. van Kaam,
mevr. L. Verschueren-Schoenmakers,
fam. J. Verhoeven (was pers. lidm.),
mevr. A. Braspenning-Verheijen,
fam. E. Segers,
fam. H. Benschop,
dhr. J. Schouten,
mevr. A. Meeuwesen,
fam. T. Alewijn,
fam. H. Stekelenburg,
dhr. F. Spapen,
mevr. J. Boeren-Kerseman,

Activiteitenkalender t/m juni 2010

Maart

- 02 Fotopresentatie op een groot scherm. De foto's zijn gemaakt door Ludo Verhoeven vanuit een luchtballon o.a. boven Baarle, Ulicoten, Castelné en Zondereigen. Aanvang 19.30 uur in de aula van het Cultureel Centrum Baarle
- 07 Open huis in het heemhuis van 10.30 tot 13.30 uur
- 16 Algemene Ledenvergadering om 19.30 uur in de aula van het Cultureel Centrum
- 28 Vroege vogeltocht o.l.v. Antoon van Tuijl. Vertrek om 8.00 uur aan het Heemhuis

April

- 04 Vanwege Eerste Paasdag géén open huis
- 13 Lezing 'De molens in en om het Land van Breda' door dhr.

K. Leenders om 19.30 uur in de aula van het Cultureel Centrum te Baarle

20, 22 en 23 Archeologische dagen voor basisschoolleerlingen in Baarle

24 Wandeling rond het thema 'Zendstation MN 7'. Vertrek 13.30 uur aan het heemhuis

Om 15.00 uur ontvangst genodigden in de aula van het Cultureel Centrum in verband met de presentatie van de extra Van Wirskaante over 'Zendstation MN 7'

Om 15.30 uur presentatie van de extra Van Wirskaante

Mei

- 02 Open huis in het heemhuis van 10.30 tot 13.30 uur
- 07 Archeologiedag voor de basisschoolleerlingen van Zondereigen

08 Fietstocht naar Alphen en bezoek aan de bijenhal en het historisch museum van Wim Segers. Vertrek om 13.30 uur aan het Heemhuis

30 Vroege vogeltocht o.l.v. Antoon van Tuijl. Vertrek om 5.00 uur aan het Heemhuis

Juni

- 06 Open huis in het heemhuis van 10.30 tot 13.30 uur
- 12 Vanwege de in 2009 gebleken grote belangstelling, brengen we opnieuw een bezoek aan het Historisch Openlucht Museum en de heemtuin in Eindhoven. De dag wordt weer afgesloten met een bezoek aan Oirschot
- 26 Heemreis naar Gent, o.a. bezoek aan het glasatelier Mestdagh

Zie de activiteit op 2 maart a.s: deze en andere erg mooie foto's die gemaakt zijn door Ludo Verhoeven vanuit een luchtballon, krijgt u dan op een groot scherm te zien. Maar dan wel in kleur!

Ad Haneveer

- Timmerwerken
- Rolluiken
- Zonwering

Wickenweg 15, 2387 Baarle-Hertog

Telefoon 014 699 176 of 0032 14 699 176

KBC

Bank & Verzekering
KBC Baarle-Hertog

Maatwerk

voor
elke cliënt

Mr. J.F.M. Bolscher
Netwerk Notarissen

Generaal Maczeklaan 40
5111 XC Baarle Nassau
T (013) 507 87 45
E notaris@bolscher.knb.nl

www.notarisbolscher.nl

Onbegrensde mogelijkheden

In het grensgebied van Nederland en België ligt Baarle-Nassau. Hier vindt u Koninklijke Drukkerij Em. de Jong: specialist in drukwerk voor de retail. Het familiebedrijf werd opgericht in 1906 en groeide uit tot één van de belangrijkste en meest omvangrijke drukwerkspecialisten van Europa. Van digitaal drukken tot vellenoffset op klein en groot formaat, rotatie-offset: heat-set- en krantenrotatie. Bij Koninklijke Drukkerij Em. de Jong vindt u alles onder één dak. Een succesvolle filosofie, die aansluit op de vraag van alledag. Betrouwbaar, snel en hoge kwaliteit tegen de scherpst mogelijke prijs.

**Koninklijke
Drukkerij Em. de Jong**

Visweg 8
Postbus 8
www.emdejong.nl

5111 HJ Baarle-Nassau
5110 AA Baarle-Nassau
drukkerij@emdejong.nl

088-6655555
Fax 013-5079100
014 - 690324